

Starajoča se družba

čas za nove izzive

Zbirka Dokumenti

Starajoča se družba: čas za nove izzive

Mateja Kožuh Novak, Tomaž Banovec, Ana Cajnko, Irena Drenik, Irena
Levičnik, Slavko Krvina, Miloš Mikulič, Marija Miladinovič, Anka Ostrman,
Milan Pavliha, Rožca Šonc, Aldo Ternovec, Željko Železnik in Angelca Žiberna

Zbirka Dokumenti

STARAJOČA SE DRUŽBA: ČAS ZA NOVE IZZIVE

UREDILA

Mateja Kožuh Novak

Matjaž Vizjak

SKUPINA AVTORJEV

Mateja Kožuh Novak, Tomaž Banovec, Ana Cajnko, Irena Drenik, Irena Levičnik, Slavko Krvina, Miloš Mikulič, Marija Miladinovič, Anka Ostrman, Milan Pavliha, Rožca Šonc, Aldo Ternovec, Željko Železnik in Angelca Žiberna

LEKTOR

Bojan Samarin

ZALOŽNIK IN IZDAJATELJ

Zveza društev upokojencev Slovenije

TISK

DEMAT, d. o. o., Ljubljana

Ljubljana 2010

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.346.32-053.9(082)

364.4-053.9(082)

STARAJOČA se družba: čas za nove izzive /Mateja Kožuh Novak
... [et al]; [uredila Mateja Kožuh Novak, Matjaž Vizjak]. -
Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije, 2010

1. Kožuh Novak, Mateja

250075136

KAZALO

UVOD

ZBORNIKU NA POT

Zveza društev upokojencev Slovenije 5

IZ MADRIDSKEGA NAČRTA NA PODROČJU STARANJA 7

IZ LEONSKE DEKLARACIJE 9

STRATEŠKI DOKUMENTI SOCIALNEGA VARSTVA V DOLGOŽIVI DRUŽBI: PRIPOMBE UPOKOJENIH STROKOVNJAKOV

MEMORANDUM VLADI RS O STALIŠČIH, NAČINU IN VSEBINI PRIHODNJEGA SODELOVANJA IN O NAJRESNEJŠIH VPRAŠANJH SPRIČO TEŽAV, S KATERIMI SE SREČUJEMO STAREJŠI V SLOVENSKI DRUŽBI

Koordinacijski odbor seniorskih organizacij Slovenije 11

KAKO REŠEVATI PROBLEM STARANJA PREBIVALSTVA?

Mateja Kožuh Novak 21

PROBLEMI, KI TAREJO STAREJŠE IN BI JIH ŽELELI SKUPAJ S PREDSTAVNIKI VLADE REŠEVATI PO PREDNOSTNEM VRSTNEM REDU, A STRPNO IN Z UPOŠTEVANJEM NAČEL DOLGOŽIVE DRUŽBE

Zveza društev upokojencev Slovenije 35

PODLAGE ZA NACIONALNO POROČILO O URESNIČEVANJU REGIONALNE IZVEDBENE STRATEGIJE MADRIDSKEGA MEDNARODNEGA NAČRTA AKTIVNOSTI NA PODROČJU STARANJA

Tomaž Banovec s sodelavci Ireno Drenik, Matejo Kožuh Novak, Ireno Levičnik, Milanom Pavliho, Anko Ostrman, Rožco Šonc, Aldom Ternovcem in Angelco Žiberna 39

PRIPOMBE IN PREDLOGI K POROČILU O DELU IN AKCIJSKEM NAČRTU ZA IZVEDBO NALOG IZ STRATEGIJE VARSTVA STAREJŠIH DO LETA 2010 - SOLIDARNOST, SOŽITJE IN KAKOVOSTNO STARANJE PREBIVALSTVA

Rožca Šonc, Tomaž Banovec in Aldo Ternovec 69

ANALIZA IN PRIPOMBE K NEKATERIM IZBRANIM DOKUMENTOM, KI DOLOČAJO POLITIKE NA PODROČJU VARNEGA STARANJA IN SOŽITJA GENERACIJ V SLOVENIJI	
Tomaž Banovec	75
OCENA DOSEŽKOV RESOLUCIJE O NACIONALNEM PROGRAMU SOCIALNEGA VARSTVA ZA OBDOBJE 2006 - 2010 TER PREDLOGI ZA RESOLUCIJO ZA NOVO OBDOBJE	
Marija Miladinovič	97
PRIPOMBE K URESNIČEVANJU RESOLUCIJE O NACIONALNEM PROGRAMU SOCIALNEGA VARSTVA 2006-2010 IN PREDLOGI VSEBINE NOVE RESOLUCIJE	
Rožca Šonc	101
POGLED NA NACIONALNI PROGRAM SOCIALNEGA VARSTVA ZA OBDOBJE 2006 - 2010	
Aldo Ternovec	113
POLITIKA IZBOLJŠANJA BIVALNE INFRASTRUKTURE STAREJŠIH	
Tomaž Banovec	125
PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE KVALITETE ŽIVLJENJA PREBIVALCEV SLOVENIJE	
IZZIV SLOVENSKE POLITIKE: STAREJŠI PONUJAMO POMOČ NAČRTOVALCEM RAZVOJA	
Zveza društev upokojencev Slovenije	129
DEFINICIJA STAROSTNIH KATEGORIJ (PREDLOG)	
Tomaž Banovec	143
PREDLOG ZA IZDELAVO STRATEGIJE AKTIVNEGA STARANJA	
Tomaž Banovec	147
PREDLOG DOKUMENTA STRATEGIJA AKTIVNEGA STARANJA PO UPOKOJITVI	
Mateja Kožuh Novak	157
STAREJŠI ZA STAREJŠE - ZA VIŠJO KAKOVOST ŽIVLJENJA DOMA	
Mateja Kožuh Novak	161
STAREJŠI IN INVALIDNOST, PREDLOGI ZA DOPOLNITEV AKCIJSKEGA PROGRAMA STARANJE Z INVALIDNOSTJO	
Angelca Žiberna	177
KAJ BI BILO TREBA UREDITI NA PODROČJU DEMENCE	
Ana Cajnko	181

ZBORNIKU NA POT

Zveza društev upokojencev Slovenije

Tako kot ves svet se tudi Slovenija sooča s hitrim staranjem prebivalstva. Spremenjene demografske razmere kot posledica zmanjševanja števila rojstev in vse daljšega življenja zahtevajo od načrtovalcev družbenega razvoja nove rešitve v pomoči države in različnih strok zlasti hitro naraščajoči skupini starejšega prebivalstva, da bo čim dlje časa aktivna in samozadostna ter da bo pomoč okolja, ki jo starejši potrebujejo zadnja leta življenja, čim bolj kakovostna, racionalna in pravočasna. Slovenija se je s pripravo prvega strateškega dokumenta o varstvu starejših z desetletnim zamikom odzvala na priporočila prve konference Združenih narodov o staranju, ki je bila na Dunaju leta 1982, in tako kot druge razvite države v prvem strateškem dokumentu o varstvu starejših dala prednost domski oskrbi starejšega prebivalstva ter sprejela prve zametke oskrbe na domu.

Na drugi konferenci Združenih narodov v Madridu leta 2002 so bila priporočila strokovnjakov in kasnejše zaveze vlad v strategiji razvoja dolgožive družbe prilagodila ne samo fenomenu podaljšanja življenja ampak so upoštevali tudi, da vstopamo starejši v starost vedno bolj zdravi in vedno bolj osveščeni. Zato so bila najvažnejša priporočila državam članicam usmerjena v zagotavljanje možnosti starejšim s strani države, da sami skrbijo za svoje zdravje in kvaliteto življenja ob kvalitetni interdisciplinarni pomoči okolja, ki jo starejši človek v različnih življenjskih obdobjih potrebuje. Do zelo pomembnega premika v razmišljanjih strokovnjakov je prišlo v pogledih na starejše prebivalstvo: pozvali so vlade, da morajo starejše prenehati obravnavati kot pomoči potreben, neproduktiven del prebivalstva, da številnost starejšega prebivalstva in njegov življenjski in iskustveni potencial zahteva vnovično vključitev starejših v razvojni proces družbe, kar bo v spremenjenih demografskih razmerah omogočilo nov razvojni cikel.

Drugi strateški dokument na področju varstva starejših v Sloveniji že v naslovu jasno kaže, da je v dokument vključenih malo priporočil madridske konference o staranju iz leta 2002. Starejši smo še vedno obravnavani kot pasivni, pomoči potrebni del prebivalstva. So pa v dokumentu že prve deklarativne izjave o potrebi, da starejšim prebivalcem zagotovimo možnosti za vnovično vključevanje v strateška dogajanja v državi in jim omogočimo, da bodo tudi sami poskrbeli za kakovostno življenje.

Starejši, organizirani v največji slovenski nevladni organizaciji – Zvezi društev upokojencev Slovenije – že vrsto let opozarjamo vlado na priporočila madriske konference in ji ponujamo partnerstvo pri reševanju problematike starajoče se družbe.

Spreminjanje odnosa do starejših je presenetljivo počasen proces, ki kljub globini recesije, v kateri se je znašla slovenska družba, zahteva inovativne rešitve pri reševanju problematike družbe in okolja, ki se je nakopičila v zadnjih dveh desetletjih in ki bistveno vpliva na odnose v družbi ter znižuje kakovost življenja prebivalcev, med njimi zlasti posebej ranljivih skupin, kamor sodijo tudi najstarejši prebivalci.

V pričujočem dokumentu smo zbrali vrsto dokumentov, ki smo jih v zadnjih dveh letih upokojeni strokovnjaki, člani Zveze društev upokojencev Slovenije posredovali vladi in parlamentu, saj se po naši oceni prepočasi odzivata na demografske spremembe v družbi in na poslabšanje življenjskih razmer ljudi, zlasti pa najbolj ranljivih skupin.

Upamo, da načrtovalci razvoja Slovenije zbranih mnenj in spoznanj o dokumentih ne bodo razumeli kot kritiko uspešnosti svojega dela, pač pa bodo videli v njih ponujeno roko starejših za partnerski odnos pri reševanju problemov starajoče se družbe.

MADRIDSKI NAČRT AKTIVNOSTI NA PODROČJU STARANJA

Starejši ljudje so pomemben dejavnik razvoja družbe. Da bi lahko v njem sodelovali, morajo mlajše generacije:

- zagotoviti priznanje socialne, kulturne, ekonomske in politične participacije starejših v družbi,*
- omogočiti zaposlovanje starejšim, ki želijo delati,*
- odpraviti marginalizacijo starejših na podeželju,*
- zagotoviti vključevanje starejših v nova okolja,*
- zagotoviti enake možnosti in priložnosti za izobraževanje v vsem življenju,*
- zagotoviti polni izkoristek zmožnosti in sposobnosti, znanja in izkušenj vseh ljudi, prepoznati prednosti izkušenj in modrosti, ki s starostjo naraščajo,*
- izboljšati solidarnost z zagotavljanjem enakih možnosti in z recipročnostjo med generacijami,*
- izkoreniniti je treba revščino, posebno pozornost je treba nameniti revnim starejšim,*
- zagotoviti vsem starejšim minimalni dohodek,*
- zagotoviti starejšim enak dostop do zdravstvenega varstva kot mlajši,*
- zagotoviti starejšim možnost, da aktivno skrbijo za svoje zdravje.*
- zagotoviti posebno pozornost preprečevanju in zgodnjemu odkrivanju spominskih motenj pri starejših,*
- zagotoviti primerne bivalne razmere in servisno službo za zadovoljevanje potreb,*
- zagotoviti pomoč starejšim invalidnim osebam pri ohranjanju fizične in psihične kondicije in polnem vključevanju v življenje svojega okolja,*
- preprečevati zanemarjanje in zlorabljanje starejših,*
- zagotoviti v javnosti prepoznavnost prispevek starejših v družbi.*

IZ LEONSKE DEKLARACIJE

Hitro staranje prebivalstva: V večini držav zahteva hiter proces staranja prebivalstva takojšnje reagiranje, v drugih državah pa bo še nekaj let prevladovala relativno mlada starostna struktura prebivalstva, kar jim daje več časa za prilagoditev.

Proti vsem oblikam diskriminacije: V mnogih državah v regiji opazujemo izboljšano, na prosti izbiri temelječo oskrbo starejših v institucijah in doma, zvišanje starosti upokojevanja in zmanjševanje bremena revščine v starosti. Končni cilj je družba za vse generacije, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic, varstvu zoper starostno diskriminacijo, socialnem sožitju in enakih možnostih za moške in ženske vseh starosti, upošteva pri tem načela neodvisnega življenja, participacije, oskrbe, samoizpolnjevanja in dostojanstva.

Za aktivno državljanstvo: Spodbujanje pozitivne podobe staranja tudi v izobraževalnem sistemu in v medijskih kampanjah lahko bistveno izboljša splošno osveščenost o prispevku starejših v družbi. Aktivno državljanstvo, dinamična civilna družba in sodelovanje med državljani in vlado so odločilnega pomena za uresničitev družbe za vse starosti. Spodbujamo prijazno okolje za aktivno staranje, vseživljenjsko učenje, dostop do modernih informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter prostovoljstvo in vključevanje civilne družbe. Še bolj moramo promovirati prispevek starejših v ekonomskem, socialnem, kulturnem in političnem življenju.

Proti izključevanju: Prizadevamo si za prilagajanje sistemov socialnega varstva za zmanjševanje revščine in socialne izključenosti ter za izboljšanje kakovosti življenja v vsaki starosti. Naš cilj je primeren standard pokojnin, zdravstvenega varstva, osebne in družinske oskrbe ter bivalnega okolja.

Za zdravo življenje: Podpiramo ukrepe, ki omogočajo, da dosežemo in uživamo visoko starost na zdrav, varen, neodvisen in dostojanstven način. Za podaljševanje življenja brez bolezni in invalidnosti ter za izboljšanje kakovosti življenja v starosti je potrebno v te aktivnosti vnašati programe promocije zdravja in zdravih načinov življenja, rehabilitacije ter omogočanja samostojnega odločanja v vseh življenjskih obdobjih. Izboljšati moramo preventivne aktivnosti, zdravljenje in oskrbo pri boleznih, povezanih s starostjo, pešanjem življenjskih moči in z invalidnostjo.

Za spoštovanje dostojanstva: Uspešno strategijo oskrbe tistih, ki so potrebni pomoči, vidimo v uravnoteženem odnosu med plačanim delom in družinsko pomočjo ter nego, ki jo opravljajo različni izvajalci. Koordinacija med izvajalci oskrbe, kot so javni

in zasebni sektor, družina in civilna družba, se mora izboljšati. Razvili bomo boljše, finančno vzdržne socialne službe, kot tudi zdravstveno in dolgotrajno nego za ljudi, ki jo potrebujejo, zlasti pa za tiste, ki se odločijo, da bodo ostali doma. Spoštovanje človeškega dostojanstva in varstvo starejših pred zlorabo in zanemarjanjem so pomembni izzivi v razvoju pomoči.

Možnosti izbire: *S podaljševanjem življenjske dobe morajo biti razmerja med izobraževanjem, delom in upokojitvijo bolj fleksibilna, zagotavljati morajo tudi možnost individualne izbire. Tak odnos pozitivno vpliva na uporabo potencialov žensk in moških vseh starosti za dobrobit družbe in pripomore k zmanjševanju starostne diskriminacije.*

Izrabiti izkušnje starejših: *Ekonomska rast je zelo pomemben dejavnik pri uresničevanju družbe za vse starosti. Za pospešitev rasti v starajoči se družbi moramo v celoti izrabiti izkušnje in zmožnosti starejših. Starejša delovna sila in prožnost pri upokojevanju ugodno vplivajo na povečanje učinkovitosti in produktivnosti. Izdelki in storitve, ki upoštevajo potrebe in želje starejših, lahko izboljšajo kakovost življenja starejših in jim omogočijo samostojno življenje, zato spodbujamo vlade in podjetnike, da posvetijo več pozornosti tovrstnim izdelkom in storitvam.*

Za vseživljenjsko učenje: *Vseživljenjsko učenje prispeva k ekonomski rasti, saj povečuje potenciale moških in žensk vseh starosti na trgu dela.*

Za medgeneracijsko solidarnost: *Spodbujamo medgeneracijsko solidarnost kot enega od pomembnih stebrov socialne povezanosti in civilne družbe. Spodbujali bomo aktivnosti za ozaveščanje o potencialih mladih in starejših ter aktivnosti za boljše razumevanje staranja in medgeneracijske solidarnosti.*

Za družinam prijazne strategije razvoja: *Ker nizka rodnost na dolgi rok zelo poveča probleme staranja prebivalstva, morajo biti strategije družini prijazne in morajo ugodno vplivati na zmanjšanje upadanja rodnosti in na povečevanje zaposlenosti. Članom družine, ki skrbijo za tiste, ki potrebujejo pomoč – v večini so to ženske – morajo zagotoviti pomoč, potrebne informacije, usposabljanje in možnost začasne nadomestne oskrbe.*

*Povzetek deklaracije z ministrske konference
Združenih narodov, ki je bila 2007 v Leonu v Španiji.*

MEMORANDUM VLADI RS O STALIŠČIH, NAČINU IN VSEBINI PRIHODNJEGA SODELOVANJA TER O VPRAŠANJIH, S KATERIMI SE SPRIČO TEŽAV SREČUJEMO STAREJŠI V SLOVENSKI DRUŽBI

Koordinacijski odbor seniorskih organizacij Slovenije, januar 2009

Koordinacijski odbor pozdravlja namero vlade RS, da omogoči argumentiran dialog in konsenzualne odločitve o bistvenih razvojnih vprašanjih.

USPEŠNA STRATEGIJA DOLGOŽIVE DRUŽBE

Starejši v Sloveniji, ki nas je skoraj polovica prebivalstva, verjamemo, da bo strategija aktivnega in varnega staranja uspešna, če bomo videli Slovenijo tam, kjer veljajo naslednji principi dolgožive družbe:

- Vsa obdobja človekovega življenja so izpolnjena in prispevek starejših je ne glede na leta, spol, etnično pripadnost in zdravstveno stanje posameznika ustrezno priznan in podprt.
- Dosežena starost ne more biti merilo za določanje vloge, veljave in zmogljivosti posameznika.
- Ljudje uživajo veliko let zdravega življenja. Država jim omogoča, da se usposabljujejo in da lahko dolgo skrbijo za svoje zdravje.
- Država omogoča ljudem, da so aktivno vključeni v delovni proces toliko časa, kolikor hočejo in zmorejo, ter na način, ki se jim zdi najboljši. Družba mora spodbujati fleksibilno zaposlovanje in upokojevanje.
- Starejši ljudje morajo imeti ustrezen dostop do informacijske tehnologije in interneta.
- Starejši so tako kot druge skupine prebivalstva vključeni v izobraževanja za poklic in za osebni razvoj.
- Država pomaga starejšim, da se usposobijo za prostovoljno delo in da ga opravljajo tako dolgo, kot sami želijo, ter na način, ki se jim zdi najboljši. Njihov prispevek mora biti v celoti in polno priznan.
- Država s svojimi aktivnostmi zmanjšuje število revnih med starejšimi.
- Ranljivi starostniki so zaščiteni, varovani in osvobojeni strahu.
- Starejši imajo poln dostop do javnih storitev, imajo dostop do kakovostnih storitev skladno s svojimi potrebami, kadar je in kjer je to potrebno.

- Hiše, zgradbe, skupni prostori, transportna ureditev in infrastruktura so dobro načrtovani in dostopni, za starejše lahko uporabni ter zanesljivi in varni.
- Uradni podatki, namenjeni svetovanju, viri in informacije so dostopni tudi starejšim, kjerkoli in kadarkoli jih potrebujejo ter v njim prijazni obliki za uporabo. Ta vizija naj bo naš skupen splošen okvir za sprejemanje ocen o uresničevanju strategij in zakonov ter merilo za spremljanje ukrepov in politik. Pričakujemo, da bomo večino teh vprašanj reševali v svetu za solidarno sožitje generacij, v ekonomskosocialnem svetu in v drugih vladnih telesih in odborih državnega zbora ter da bodo ministrstva in javnopravne ustanove pripravile obljubljeni in usklajene akcijske načrte za upravljanja dolgožive družbe. Predvsem pa pričakujemo, da bomo predstavniki starejših vključeni v pripravo gradiv in v posvetovanja o odločitvah, saj bodo sprejeti ukrepi, strategije in politike tudi veliko bolj učinkoviti ob aktivnem sodelovanju uporabnikov.

IZBOR POUKAROV NA PREHODU V NOVI MANDAT

Staranje prebivalstva je za družbo izziv in ne breme

Starejši, ki predstavljamo četrtno prebivalstva RS, v skladu z 2. in 14. členom ustave RS:

- Pričakujemo, da nas bo vlada RS podpirala v naših prizadevanjih, da čim dlje živimo zdravo in samostojno, da bomo lahko izkoristili vse svoje življenjske zmogljivosti ter s svojim znanjem, izkušnjami in modrostjo pripomogli k skladnejšemu razvoju naše države; starost in etnična pripadnost posameznika ne smeta biti več zlorabljena za priznanje vloge, veljave ali sposobnosti posameznika, saj to slovenski družbi ne koristi.
- Pričakujemo, da bo slovenska vlada skupaj z nami, starejšimi, uveljavila sklepe madridske konference Združenih narodov leta 2003 in leonske konference leta 2007 ter da bo, ko gre za odnos državljanov do staranja in starosti, zagotovila dosledno spoštovanje določil 18., 34. in 63. člena ustave RS. Medgeneracijska nestrpnost in sovraštvo, ki ga nekateri spodbujajo v javnosti, ne koristi nikomur v slovenski družbi.
- Starejši v Sloveniji se zavedamo resnosti recesije, v kateri se je znašel svet. Pripravljeni smo storiti vse, da pomagamo mlajšim generacijam prebroditi gospodarsko krizo, pri čemer pa ne sme biti ogrožena naša samostojnost, socialna varnost in

pravica odločanja o sebi, saj omejevanje pravic starejšim povzroča socialne in finančne stiske vseh generacij.

- Vladi RS ponujamo sodelovanje pri urejanju trga dela tako, da bodo ljudje usposobljeni, da nadaljujejo delo tako dolgo, kot sami hočejo ali zmorejo ter na način, ki se jim zdi najboljši, podprt pa s fleksibilnimi rešitvami v zaposlovanju in pri upokojevanju.
- Izključevanje starejših iz sodobnih informacijskih tokov, kar se dogaja v zadnjih dveh desetletjih, pomeni kršitev 39.člena ustave RS. Pričakujemo podporo in pomoč države pri usposabljanju starejših za uporabo sodobne informacijske tehnologije, da bi tako lažje uresničevali svoje pravice in dolžnosti.
- Ker je vseživljenjsko učenje gibalo razvoja vsake družbe, od vlade RS pričakujemo več podpore pri zagotavljanju možnosti za dodatno izobraževanje starejših.
- Prostovoljno delo bo v času recesije še bolj pomembno za kakovost življenja vseh generacij, kot je bilo doslej. Pričakujemo, da bo čim prej sprejet zakon o prostovoljnem delu, ki bo dal nov zagon prostovoljstvu ter omogočil dostop do podatkov, nujno potrebnih za uresničevanje te pomembne dejavnosti.

Revščina ogroža vse več prebivalcev Slovenije

Pričakujemo, da bo nova vlada, izhajajoč iz dejstva, da je Republika Slovenija socialna država (2.člen ustave), sprejela vse potrebne ukrepe in zaustavila razslojevanje prebivalstva, ki smo mu priča v zadnjih letih. Nesprejemljivo je, da si družbeno bogastvo, ki ga je pretežno ustvarila upokojenska generacija, pretirano prilašča ozek sloj prebivalstva, kar povzroča vse večje socialne razlike.

- V starejših gospodinjstvih v Sloveniji živijo najbolj revni prebivalci Slovenije. Po najnovejših ugotovitvah Inštituta za ekonomska raziskovanja (november 2008) so se razmere v upokojenskih gospodinjstvih v obdobju 2005 do 2007 bistveno poslabšale. Stopnja tveganja revščine za upokojece presega stopnjo tveganja revščine za vse prebivalce za več kot 50 odstotkov, stopnja tveganja revščine za upokojece, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih, pa za več kot 100 odstotkov. Pri tem raziskovalci ugotavljajo, da predstavljajo pokojnine v upokojenskih gospodinjstvih več kot 95 odstotkov vseh razpoložljivih denarnih sredstev.
- Za vse tiste, ki imajo in bodo imeli zaradi nizkih plač, nizkih zavarovalnih osnov in drugih razlogov prenizke dohodke, da bi lahko zadovoljili osnovne življenjske potrebe, vladi predlagamo, da uvede pravičnejši in kontroliran sistem varstvene-

ga dodatka ter drugih socialnih pomoči, ki bo vezan na mednarodno izračunani prag revščine, ter da tako prepreči nadaljnje siromašenje starejših gospodinjstev.

- Slovenska družina je še vedno ekonomsko in socialno povezana. Ob prehodu v tržno ekonomijo z vsemi njenimi posledicami so bili starejši pomemben vir pomoči mladim družinam za preživetje. Žal se spričo desetletnega načrtnega siromašenja upokojencev razmere spreminjajo in še zaostrujejo. Siromašenje starejših povzroča siromašenje mlajših generacij v času, ko onemogli starejši potrebujejo pomoč okolja. Bojimo se, da bodo slovenske družine zdajšnjo recesijo veliko teže preživele spričo dejstva, da že polovica upokojencev s svojimi pokojninami ne more plačevati oskrbe na domu ali domske oskrbe, kaj šele, da bi lahko pomagali svojim brezposelnim ali slabo plačanim potomcem. Pričakujemo, da bo vlada državnemu zboru predložila zakon o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju, tako da bomo dobili tri osnovne stebre reševanja problemov dolgožive družbe v Sloveniji. Zakon naj upošteva vse možnosti in ne le institucionalnih in javnopravnih, predvsem pa naj omogoči stalno večanje znanj o upravljanju posameznikovih in družinskih socialnih zadev.

Pokojnine so vir novih delovnih mest - spodbujajo gospodarski razvoj

- Od vlade pričakujemo, da bo dosledno upoštevala dejstvo, da pokojnine niso socialna pomoč, marveč z delom pridobljena pravica na podlagi prispevkov in vloženega dela v družbeno bogastvo, ki je osnova zdajšnjemu gospodarjenju in razvoju; pokojnine bistveno vplivajo na blagovne, storitvene in denarne tokove ter tako spodbujajo gospodarski in družbeni razvoj, ga torej ne zavirajo in zato tudi niso neproduktiven strošek. Razprava o modernizaciji pokojninskega sistema zadeva predvsem položaj prihodnjih upokojencev, torej še zaposlenih. Za zdajšnje upokojence pa velja, da reforma iz leta 1999 še ni končana, da smo v finančno vzdržnem sistemu in da ni dopustno omejevat naše pravice, pač pa je treba skladno z družbenim napredkom izboljšati življenjske razmere upokojencev.

- Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje mora ostati nosilni steber sistema. Drugi in tretji steber sta lahko le dopolnitev prvega. Ne nasprotujemo modernizaciji sistema z elementi, ki ga izboljšujejo in dopolnjujejo, ne sme pa modernizacija kratiti pravic zdajšnjih upokojencev in povzročati še večjega siromašenja upokojencev. Dolgoročno finančno stabilnost pokojninske blagajne bomo lahko zagotovili le z ukrepi, ki bodo mlade spodbujali k zgodnejšemu vstopanju v de-

lovni proces, k odlaganju odhoda v pokoj ter k ustvarjanju humanih in varnih delovnih delovnih razmer.

- Sprejemljivo je le usklajevanje pokojnin z rastjo plač, in sicer v enakem odstotku za vse kategorije upokojencev. Sleherna drugačna rešitev bi pomenila odstop od temeljnega načela, da je pokojnina rezultat prispevka posameznika v njegovem aktivnem obdobju. Revščine ni mogoče blažiti z občasnimi ali populistično navdahnjenimi posegi v delovanje tega sistema, kar še zlasti velja za dodatke, kakršnim smo bili priča v zadnjem obdobju, saj povzročajo številna nova nesorazmerja.
- Potreben je nov družbeni konsenz o tem, kolikšno naj bo razmerje med povprečno plačo in povprečno pokojnino. Naš skupni cilj mora biti, da se povprečna starostna pokojnina približa 70 odstotkom povprečne plače, skupna povprečna pokojnina pa 65 odstotkom povprečne plače.
- Kljub recesiji ni sprejemljivo zniževanje prispevne stopnje delodajalcev.
- Za vse tiste, ki zaradi različnih vzrokov niso dosegli polne delovne dobe in so zaradi tega njihove pokojnine prenizke, da bi lahko krili osnovne življenjske potrebe, predlagamo vladi, da skupaj razmislimo, kako prilagajati prag revščine resničnim razmeram in kako zagotoviti bolj pravičen sistem varstvenega dodatka, da bi tako preprečili nadaljnje siromašenje starejših gospodinjestev. Slovenska družina je še vedno povezana. Siromašenje starejših povzroča siromašenje mlajših generacij zlasti v času, ko onemogli starejši potrebujejo pomoč okolja.

Skrb za bivalni standard starejših v Sloveniji omogoča mlajšim generacijam boljši bivalni standard

- Starejši v Sloveniji imamo na videz zelo visok bivalni standard. 79,2 odstotka starejših od 69 let (ugotovitve projekta Starejši za starejše) je lastnikov stanovanj ali hiš. Te bivalne enote so bile zgrajene za mlade družine. Dohodki starejših pa so se tako znižali, da jih ne morejo več vzdrževati. V slovenski kulturi je močno zakoreninjeno pričakovanje vseh generacij, da bodo starši premoženje, ki so ga ustvarili, zapustili potomcem. Vse to so vzroki, da starejši prebivajo v prevelikih, njim neprilagojenih bivalnih enotah, mlajši pa se z družinami stiskajo v premajhnih stanovanjih.
- Premalo je najemnih stanovanj, stanovanjska zakonodaja pa je preveč toga, da bi se sprostil najemni trg. Starejši ponujamo slovenski vladi sodelovanje pri motiviranju vseh generacij za zagotavljanje primernejših bivalnih enot za starejše, s tem

pa za sprostitev bivalnih enot za mlajše družine. Prav tako želimo sodelovati pri ureditvi skupnih površin in infrastrukture ter transporta, da bi bili dobro načrtovani in dostopni ter za starostnike uporabni, varni in zanesljivi.

Skrb za zdravje prebivalstva je pomemben dejavnik učinkovitosti države in kakovosti življenja prebivalstva

- Podpiramo prizadevanja vlade pri nameravani reformi zdravstvenega varstva in ji ponujamo pomoč uporabnikov. Upravljanje sistema zdravstvenega varstva mora biti pregledno in učinkovito. Temeljiti mora na trdni pravni ureditvi, ki natančno določa, kdo je kdo in kaj je kaj. Temelj zdravstvenega sistema morajo biti pravičnost, dostopnost, kakovost in učinkovitost.
- V javnih zavodih se mora takoj končati divja privatizacija, ki že tako razslojeno družbo samo še bolj razslojuje, saj daje prednost premožnejšim in v povprečju manj bolnim ljudem. Zasebno zdravstvo mora biti bolj nadzorovano, kot je zdaj. Civilni družbi je treba omogočiti, da sodeluje pri nadzoru in odpravljanju divje privatizacije, in jo pri tem podpirati.
- Zdravstvena dejavnost potrebuje temeljito strokovno analizo upravljanja, ekonomike, sodelovanja med strokami ter odnosa do uporabnikov. Zahtevamo učinkovito strokovno kontrolo izvajalcev in upravljalcev zdravstvenih zavodov in dosledno vključevanje predstavnikov uporabnikov, zlasti pa starejših, ki imamo veliko znanja in izkušenj, v svete zavodov, v nadzor in v kontrolne mehanizme. Zahtevamo, da država vnovič uvede kazni za finančne prekrške, ki so bile odpravljene v prejšnjem mandatnem obdobju.
- V zdravstvu morajo nastajati novi programi, ki bodo sledili potrebam specifičnih skupin prebivalstva, kot smo starejši in invalidi.
- Od vlade pričakujemo, da bo v svoj program kot eno izmed prednostnih nalog uvrstila zakon o dolgotrajni oskrbi. Temeljita in organizirana javna razprava mora biti opravljena v vsej državi. V javni razpravi se morajo soočiti izvajalci, uporabniki in plačniki storitev ter poiskati skupne rešitve pri uresničevanju zakona.
- Država mora nevladnim organizacijam nameniti več sredstev za osveščanje prebivalstva o skrbi za lastno zdravje in za aktivnosti za izboljšanje zdravja prebivalstva.
- Vlada mora z ustrežno politiko prenesti na vse sektorje odgovornost za zdravje prebivalstva. Zato mora ustanoviti svet za zdravje, v katerem bodo predstavniki

vseh ministrstev in predstavniki civilne družbe. Svet za zdravje mora v skrbi za zdrava delovna mesta spodbuditi dialog s predstavniki delodajalcev.

- Medicini dela je treba vrniti nekdanjo vlogo in pomen, kar bi pripomoglo, da se ljudje zaradi nehumanih delovnih razmer ne bi predčasno upokojevali. Potrebna je odločna preusmeritev od zdravljenja bolezni k varovanju in ohranjanju zdravja.

Program pomoči starejšim, ki potrebujejo pomoč okolja, je lahko s sodelovanjem potencialnih uporabnikov bolj učinkovit in bolj sprejemljiv za uporabnike

- Ob koncu življenja potrebuje večina starejših pomoč okolja, da bi lahko zadovoljila osnovne življenjske potrebe. V Sloveniji je v te aktivnosti vključena vrsta javnih ustanov, zasebnikov in prostovoljskih organizacij, ki pa med seboj niso povezani. Starejši predlagamo vladi, da skupaj zasnujemo srednjeročno strategijo razvoja aktivnosti za zadovoljevanje potreb starejših, ki potrebujejo pomoč okolja na svojih domovih, kar pa mora temeljiti predvsem na potrebah uporabnikov.

- Institucionalno varstvo je treba tudi v prihodnje razvijati ob sodelovanju države in lokalnih skupnosti, pri tem pa je treba preudarno sprejemati odločitve, da bodo vsa območja enakomerno pokrita s temi zmogljivostmi. Pluralizacija izvajalcev je sicer dobrodošla, vendar pa uvedba kapitalskih odnosov ne sme omejevati dostopnosti zavoljo za posamezne kategorije uporabnikov nesprejemljivih cen za storitve.

Nadzor nad porabo javnih financ

- Za učinkovito, gospodarno in uspešno delo javnih služb mora vlada izpopolniti sistem kontrole in nadzora porabe sredstev javnih financ, upravljanja s premoženjem države, da bi lahko z zmanjševanjem davkov in prispevkov povečala konkurenčnost gospodarstva, omogočila nastanek novih produktivnih delovnih mest ter zagotovila spodobne plače in pokojnine.

- Učinkovit nadzor javnih služb je možno zagotoviti zgolj s sodelovanjem uporabnikov, to je predstavnikov civilne družbe. Starejši pričakujemo, da bo vlada v organih javnih zavodov poskrbela za sodelovanje predstavnikov civilne družbe (in ne le starejših članov političnih strank, kot v dosedanji praksi).

POVZETEK PREDLOGOV

- Čim prej je treba sprejeti celovito strategijo medgeneracijskega sožitja. Vlada mora svetu za solidarnost, sožitje generacij in kakovostno staranje, ki ga je ustanovila avgusta 2007 z namenom, da sprejema, uresničuje in spremlja učinkovitost strategij dolgožive družbe, zagotoviti tudi pogoje za kakovostno delo. Svet naj postane mesto dogovarjanja in koordinacije, zato naj se skladno s tem tudi prenovi. Predstavniki različnih resorjev, ki sodelujejo v svetu, morajo dobiti izvršilna pooblastila, da bodo lahko vplivali na uresničevanje ciljev strategije v svojem resorju.
- Vlada naj čim prej ustanovi urad za starejše, ki naj prevzame večji in glavni del strokovne skrbi in koordinacije na področju staranja, vključno z urejenim samostojnim financiranjem. Na področju varnega staranja naj razvije še druge podporne funkcije in zagotovi ustrezno obveščanje ciljne populacije. Urad naj postane strokovna in finančna baza za delo sveta za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji.
- Ministrstva naj takoj pripravijo novim razmeram prilagojene akcijske načrte, ki jih določa strategija varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva in drugi dokumenti. Zaradi spremenjenih razmer v svetu in doma je treba strategijo tudi vsebinsko dopolniti.
- Vizije in strategije ne bodo uspešne, če jih ne bomo opremili z analizami in dovolj strukturiranimi podatki. Upravljanje starosti na podlagi dejstev in evidenc (Evidence based aging) ter mednarodnih primerjav je in bo zahteva organiziranih seniorjev in ena od temeljnih nalog strategije in aplikativnih raziskovanj. Povezovanja vsebin socialnih evidenc naj bo prednostna naloga že v letu 2009.
- Poleg statistične in mednarodno veljavne ocene praga revščine je treba razviti še druge koncepte in podlage ter pripraviti okvirno vsebino zagotovljene košarice življenjskih potrebščin, kot jo imata Avstrija in Nizozemska, hkrati pa povezati evidence, kar bo omogočilo pravično razdelitev pomoči posameznikom.
- Brez seniorjev, gospodinjstev, družin in seniorskih samopomočnih organizacij tudi ob pričakovanju večje pomoči države ne bo mogoče uspešno reševanje problemov dolgožive družbe. Prostovoljstvo mora biti finančno primerno podprto, država mora prostovoljskim samopomočnim organizacijam zagotoviti stabilnejše sofinanciranje, prostovoljstvu je treba dati tudi bistveno večjo veljavo v razvoju družbe, kot mu jo dajemo zdaj. Pričakujemo, da bo parlament še letos sprejel zakon o prostovoljnem delu, ki bo povsem usklajen z nevladnim neprofitnim sektorjem.

- Ekonomsko-socialni svet naj v delo vključi predstavnike večjih nevladnih seniorskih organizacij, ki naj za to delo dobijo tudi ustrezno strokovno in materialno ter tehnično pomoč. Analitska podpora pri ukrepanju na tem področju naj ne ostaja v predalih predlagateljev, treba jo je pravočasno posredovati tudi nevladnim organizacijam.
- Iz proračunskih sredstev za pluralizacijo medijev je treba zagotoviti del sredstev za promocijo novih rešitev, predvsem pa za promocijo prostovoljstva na področju varnega staranja.
- Zaradi povezanosti modernizacije pokojninskega zavarovanja, zdravstvene reforme in sprejema novih ureditev, ki zadevajo demografske spremembe in dolgoživo življenje (zavarovanje za starost, zdravje in dolgotrajna oskrba) je treba za razumevanje medsebojnih učinkov in harmonično povezovanje napovedanih ukrepov in sprememb pripraviti ustrezna nova skupna izhodišča (nova »bela knjiga«).
- Predstavniki nevladnih samopomočnih seniorskih organizacij naj bodo vključeni v organe upravljanja na področjih in v delu ustanov, ki neposredno zadevajo problematiko starejših delavcev in upokojencev.
- Vlada naj čim prej uresniči določila koalicijskega sporazuma, zlasti pa pospeši prizadevanja za to, da bodo upokojemcem omogočene in dovoljene tudi različne oblike dela, ne da bi zaradi tega izgubili pokojnino.
- Vlada naj nadaljuje z že dogovorjenim, a neuresničenim programom usposabljanja starejših o uporabi novih informacijskih tehnologij, saj zaostajanje starejših na tem področju pomeni čedalje manjše možnosti za izrabo zmogljivosti starejših za dobro celotne družbe.
- Vlada naj izkoristi izkušnje, znanje in modrost starejših. Upošteva naj, da starejši nismo dovolj opremljeni z moderno tehnologijo, da bi lahko hitro sporočali pripombe k predlagani zakonodaji. Zakonske predloge naj daje v javno razpravo vsaj za tri mesece pred odločanjem, da bomo tako imeli dovolj časa za pripombe, ki jih razumemo kot pomoč zakonodajalcem, da bodo zakoni prizemljeni in lažje uresničljivi.
- Vlada naj najmanj enkrat na leto obravnava poročila s tega področja in oceni uresničevanja sprejetih akcijskih načrtov ter sprejme potrebne spremembe.

ZAKLJUČKI

Podpisniki v tem memorandumu opozorjamo le na najbolj pereče probleme dolgožive družbe. Ob proučevanju normativnega programa dela vlade, sprejetega 27.12. 2008, ugotavljamo, da bodo tudi nekateri drugi zakoni pomembno vplivali na status starejših in upokojencev. Vladi ponujamo polno sodelovanje pri reševanju problemov, ki se kopičijo v času recesije, pričakujemo pa tudi polno razumevanje potreb najbolj ogroženih skupin prebivalstva.

Predsednica Zveze društev upokojencev Slovenije
dr. Mateja Kožuh Novak

Predsedujoči koordinacije
Željko Železnik

Predsednik Sindikata upokojencev
Miloš Mikulič

Gradivo za memorandum so pripravili:

Tomaž Banovec, Francka Četković, Slavko Grčar, Mateja Kožuh Novak, Marjan Sedmak, Anka Tominšek, Aldo Ternovec in Rožca Šonc.

KAKO REŠEVATI PROBLEM STARANJA PREBIVALSTVA?

Povzetki z mednarodnega seminarja o staranju svetovnega prebivalstva in razvoju

Mateja Kožuh Novak, november 2009

Od 12. do 23. oktobra sem se udeležila mednarodnega izobraževalnega programa o načrtovanju, implementaciji in spremljanju madridskega mednarodnega načrta Združenih narodov o aktivnostih na področju staranja.

Inštitut Združenih narodov INEA na Malti, ki se ukvarja z raziskovanjem in izobraževanjem na področju staranja, je na seminar povabil 12 ljudi iz različnih držav srednje in vzhodne Evrope, iz Turčije, Singapurja in Malezije. Bili smo mešanica predstavnikov nevladnih organizacij, vladnih uradov in predstavnikov znanosti. Po tednu dni so se nam za en teden pridružili še predstavniki Srbije, Bosne in Hercegovine, Makedonije, Albanije in Grčije.

Namen izobraževalnega programa je bil predstaviti udeležencem, kako naj se države lotijo priprave načrta izpolnjevanja madridskih zavez o staranju, kako naj načrt spravijo v življenje in kako naj spremljajo njegovo izpolnjevanje.

Predavatelji so bili dr. Alexander Sidorenko, dolgoletni sodelavec urada za socialno politiko in razvoj pri Združenih narodih, Oleg Serzhin, njegov naslednik, dr. Ray Xerri, epidemiolog, dr. Tomas Kucera, demograf in prof. Joseph Troisi, sociolog, direktor Inštituta INEA – vsi strokovnjaki Združenih narodov.

ČLOVEŠTVO SE STARA

Staranje prebivalstva je neizogiben svetovni proces v razvoju človeštva. Teorija demografske tranzicije (revolucije) govori o štirih stopnjah prehoda iz ekstenzivne v intenzivne oblike demografske reprodukcije:

- predindustrijska,
- znižanje prezgodnje umrljivosti,
- pojav zniževanja rodnosti in
- moderno stanje nizke umrljivosti in nizke rodnosti.

Povprečno število otrok na žensko je v zadnjih štirih desetletjih upadlo po vsem svetu, najbolj pa v Latinski Ameriki, in to s 5,01 v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja na 2,26 otroka v prvem desetletju tega stoletja. V Evropi se je v tem obdobju povprečno število otrok na žensko zmanjšalo z 2,19 na 1,50 otroka.

Strokovnjaki so izračunali tri možne scenarije gibanja rodnosti do polovice tega stoletja. V svetu naj bi rodnost po teh izračunih še naprej padala, in sicer od 1,54 po najnižji različici do 2,51 otroka na žensko po najvišji različici. V Evropi so napovedi predvidevajo, da bo to znižanje od 1,30 do 2,32 otroka na žensko, česar pa brez obsežnega priseljevanja prebivalstva iz manj razvitih območij praktično ne bo mogoče doseči, saj je težko verjeti, da bi se v naslednjih 50 letih bistveno povečalo število rojstev na žensko. Zanimiva je napoved strokovnjakov, da se bo priseljevanje v Evropo iz manj razvitih območij v naslednjih štiridesetih letih z zdajšnjih 1.505.000 priseljencev na leto znižalo na 944.000 priseljencev v petem desetletju tega stoletja.

Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu je danes v svetu 67,6 leta, do polovice tega stoletja naj bi naraslo na 75,5 leta (ob zdajšnjih trendih rodnosti in migracije). V Evropi naj bi zvišalo z zdajšnjih 75,1 leta na 81,5 leta, pri moških na 79,9 leta in pri ženskah na 85,6 leta.

V Sloveniji smo imeli leta 2009 21,8 odstotka prebivalcev, starejših od 59 let, leta 2050 naj bi jih bilo 24,4 odstotka. Starejših od 79 let smo imeli leta 2009 0,8 odstotka, leta 2050 jih bo 3,7 odstotka prebivalstva. Povprečna starost prebivalstva se bo dvignila od 41,4 leta v letu 2009 na 48,7 leta v letu 2050.

Strokovnjaki govorijo o drugi demografski tranziciji, ki jo označuje padec rodnosti pod raven obnavljanja prebivalstva. Vzroke za te pojave vidijo v spremenjenih življenjskih vrednotah, individualizaciji, krizi tradicionalne družine, v porodih zunaj zakona, v poznem odločanju žensk za porode, v padanju rodnosti in v demografskih spremembah spričo nadaljnega upadanja prezgodnje smrtnosti. (Vse navedene podatke je zbrala strokovna služba Združenih narodov).

STARANJE PREBIVALSTVA – PROBLEM ALI IZZIV ZA RAZVOJ?

Hitro naraščanje prebivalstva po drugi svetovni vojni je povsod po svetu spodbudilo uvedbo izjemno učinkovitih programov načrtovanja rojstev. Na drugi strani pa izboljšanje zdravstvenega varstva nosečnic in otrok, spremenjene prehrabne in bivalne navade, večja skrb za varna delovna mesta, uspešno preprečevanje in zdravljenje kroničnih bolezni ter višji življenjski standard starejših povečujejo dolgotrajnost življenja prebivalstva tako v razvitih kot v razvijajočih se državah.

Medtem ko je v razvitih državah in v državah v tranziciji odstotek starejših od 60 let že presegel odstotek otrok, mlajših od 15 let, demografi predvidevajo, da se bo v državah v razvoju to zgodilo okoli leta 2050.

Strokovnjaki govorijo o štirih modernih jezdecih apokalipse. Ti so:

- starajoča se delovna sila,
- bankrotirani pokojninski sistemi,
- zdravstveni sistemi, ki niso vsem dostopni, in
- nedostopna cena dolgotrajne nege.

Staranje prebivalstva ne ogroža le držav v razvoju, ogroža tudi »državo blaginje« v najbolj razvitih državah.

V razvitih državah je ob naraščanju zaposlenosti žensk in izginjanju večgeneracijskih družin država prevzela skrb za starejše, ki potrebujejo pomoč okolja: pospešeno so začeli graditi domove za starejše, uvedli so zavarovanje za dolgotrajno nego, profesionalno pomoč na domu in dnevne centre za starejše. Tudi zdravstveno varstvo in druge storitve socialne države so prilagodili starajočemu se prebivalstvu (državna pokojnina, socialna pomoč). Z naraščanjem števila starejših se zastavlja vprašanje, koliko časa bo posamezna država še lahko širila ali uresničevala te programe. V sodobnem svetu tekmovalnosti in načrtnega razslojevanja prebivalstva se to vprašanje zastavlja v še bolj zaostreni obliki.

Strokovnjaki Združenih narodov so že v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja začeli politike opozarjati na problem hitrega staranja prebivalstva (1. konferenca o staranju, Dunaj, 1982). Prva opozorila so bila humanitarne narave: v državah, kjer so socialne razlike velike in kjer ni državnih pokojninskih sistemov, se starejši uvrščajo med najrevnejše sloje prebivalstva. Opozarjali so države, da morajo poskrbeti za starejše ljudi, ki nimajo otrok ali pa so ti tako revni, da komaj preživljajo svoje družine.

Spričo hitrega povečevanja števila starejših, zlasti pa najstarejše skupine prebivalstva se je pokazalo, da niti v razvitih državah državni proračuni ne bodo dolgo zdržali hitrega naraščanja stroškov »države blaginje«. Državne pokojninske sisteme, ki temeljijo na medgeneracijski solidarnosti, čedalje bolj ogroža spremenjeno razmerje med delavci in upokojenci ter vse višja starost, ko se mladi vključujejo v delovno silo.

2. SVETOVNA KONFERENCA ZDRUŽENIH NARODOV O STARANJU PREBIVALSTVA, MADRID, 2002

Strokovnjaki Združenih narodov so leta 2002 v Madridu na drugi svetovni konferenci o staranju ponudili novo formulo reševanja problematike hitrega staranja prebivalstva. »Država blaginje« (Welfare state) dela starejše ljudi od države in jih hkrati peha v izolacijo že v času, ko so še v marsičem sposobni prispevati k razvoju države. Državnikom so predlagali, da namesto »države blaginje« začnejo razvijati »družbo blaginje« (Welfare Society). Zaradi vedno večjega števila starejših in zniževanja rojstev je postalo nujno, da starejšim omogočijo, da bodo lahko izkoristili vse svoje zmogljivosti in sposobnosti, namesto da jih delajo odvisne od države. Kako?

- Da starejše vnovič vključijo v družbo (da jih nehajo marginalizirati), da prenehajo zapostavljati njihove izkušnje, znanja in modrost;

- da naredijo njihovo sodelovanje produktivno in upoštevano pri mlajših generacijah.

Trenutno je v Evropi manj kot 10 odstotkov moških in za polovico manj žensk, starejših od 60 let, vključenih v plačano delovno silo, v Afriki 65 odstotkov starejših moških in 25 odstotkov starejših žensk, v Aziji in Južni Ameriki 45 odstotkov starejših moških in 12 odstotkov starejših žensk. Tu seveda ni upoštevano delo starejših žensk v družinskih gospodinjstvih in pri varovanju otrok.

Po slovenskih izkušnjah zadnja leta življenja potrebuje pomoč okolja 10 do 15 odstotkov starejšega prebivalstva. Strokovnjaki so predlagali vladam,

da prilagodijo trg dela tako, da:

- odpravijo starostno diskriminacijo pri upokojevanju,
- povečajo zaposljivost starejših delavcev s fleksibilnim delovnim časom,
- povečajo njihovo zaposljivost z dodatnim izobraževanjem in
- zagotovijo možnosti za kreditiranje (za samozaposlitev v državah v razvoju);

da prilagodijo socialno varstvo:

- s pokojninsko reformo – dvig upokojitvene starosti in prilagoditev višine pokojnin,
- z združevanjem in ureditvijo socialnih prejemkov,
- z uvedbo univerzalnih socialnih pokojnin v državah v razvoju;

da prilagodijo zdravstvene sisteme tako da:

- bodo dostopni vsem,

- jih prilagodijo zdravstvenim potrebam prebivalstva (in ne potrebam zdravnikov in zdravstvene industrije ter bogatejših slojev prebivalstva),
- izobrazijo zdravstveni kader, da bo prebivalstvu zagotavljal dostop do storitev,
- uvedejo programe aktivnega staranja in zdravega življenjskega sloga, da bi tako spodbudili preprečevanje in zgodnje odkrivanje bolezni ter pravočasno rehabilitacijo.

V ZDA jim je s programi promocije aktivnega staranja uspelo zmanjšati delež starejših invalidnih oseb s 25 odstotkov v letu 1982 na 19 odstotkov v letu 1999. Strokovnjaki trdijo, da ni dokazov, da bi staranje prebivalstva povečevalo stroške za zdravstvo. Dokazano je le, da se stroški za zdravstveno varstvo bistveno zvišajo zadnji dve leti življenja.

Zato je potrebno:

- prilagajati socialne servise, vključno z dolgotrajno nego,
- promovirati staranje doma – oskrbo na domu,
- promovirati razvoj servisne dejavnosti v lokalni skupnosti,
- uvesti obvezno zavarovanje za dolgotrajno nego,
- urediti bivanje v domovih za starejše tako, da ne bo prihajalo do zanemarjanja in zlorab starejših.

Geslo mednarodne politike na področju staranja naj ne bo več »starajoča se družba« ampak »družba za vse starosti«. Države v staranju prebivalstva ne smejo videti ovire za razvoj, ampak izziv za nove razvojne priložnosti. Po madridskem načrtu bo družba za uspešno prilagajanje v starajočem se svetu merila uspeh po

- socialnem razvoju,
- izboljšanju kakovosti življenja starejših,
- vzdržnosti formalnih in neformalnih sistemov, ki podpirajo kakovost življenja skozi ves življenjski cikel.

Staranje prebivalstva mora postati bistvo vseh nacionalnih programov.

Problematiko staranja moramo vključiti v vse programe zmanjševanja revščine.

Madridski načrt aktivnosti na področju staranja prebivalstva poudarja, da morajo vse generacije prepoznati možnosti starejših, da prispevajo k izboljšanju ne le lastnih razmer, pač pa tudi k večji kakovosti življenja družbe kot celote.

Družba mora sprejeti potencialne starajoče se družbe kot temelj prihodnjega razvoja.

Staranje prebivalstva mora postati bistvo vseh nacionalnih programov.

Problematiko staranja moramo vključiti v vse programe zmanjševanja revščine.

SPREMEMBE V DRUŽINI KOT OSNOVNI DRUŽBENI CELICI

Pomoč okolja najstarejšim prebivalcem, ko ne morejo več skrbeti zase, je v večini dežel še vedno v veliki meri prepuščena družini. Ta pa se je v razvitem svetu in v deželah v tranziciji od časov, ko je Bismarck uvedel prve pokojnine, bistveno spremenila. Spreminja se tudi v deželah v razvoju, v Afriki pa starejši zaradi epidemije aidsa vnovič dobivajo vlogo vzdrževalcev družin.

Pokojnine so omogočile starejšim samostojno življenje, ločeno od družin njihovih otrok. Velike družine so razpadle na nuklearne (dvogeneracijske) družine. Otrok je v družini dobil drugačno veljavo – iz cenene delovne sile v kmečkem okolju in iz »investicije za starost« se je v sodobni družbi spremenil v strošek. Nuklearna družina je postala bolj ranljiva, ob tem je izobraževanje postalo vrednota, zato so ženske v Angliji prve, že koncem 18. stoletja, začele zniževati število rojstev.

Po drugi svetovni vojni so se začele ženske v socialističnih državah množično zaposlovati, ker je primanjkovalo industrijske delovne sile in je bilo le z dvema prihodkoma mogoče zvišati družinski standard. Tudi to je pripomoglo k zniževanju števila otrok, zlasti ob uvedbi kontracepcije. Države so odpirale vrtce v pomoč mladim materam, osnovna šola je postala obvezna - s tem se je v številnih družinah izgubila tradicionalna vloga starih staršev - vzgajati vnuke. Dve, tri desetletja kasneje so se začele v razvitem svetu množično zaposlovati tudi ženske v rodnem obdobju.

Z zaposlovanjem žensk je skrb za onemogle starše postala za mlade družine veliko breme. Razvite države so začele graditi domove za starejše, širile so pomoč onemoglim starejšim, se trudile pomagati družinam, ki so same skrbele za ostarele starše – gradile so »državo blaginje«. V manj razvitih državah, kjer spričo skromnih zaslužkov za delo sposobnih razpada večgeneracijska družina, pa sodijo starejši med najbolj ogrožene skupine prebivalstva. Dandanes med najbolj siromašne prebivalce sodijo ženske, starejše od 64 let, ki živijo same.

Madridski načrt aktivnosti na področju staranja spet daje družini večjo veljavo. Starejši človek želi in mora ostati v svoji družini. Ko potrebuje pomoč okolja, naj država razvija programe pomoči družini in posameznikom, namesto da gradi domove za starejše, jih izolira in izriva iz dogajanja v njihovem domačem okolju in jim pogosto zelo zagreni zadnja leta življenja. Dejstvo, da živijo mnogi starejši samostojno, stran od svojih otrok, pa zahteva tudi uvajanje in spodbujanje novih bivanjskih oblik starejših in spodbujanje medsebojne pomoči starejših.

FINANČNI IN EKONOMSKI VIDIKI STARANJA PREBIVALSTVA

Pokojninski sistem sodi med največje dosežke modernega časa. Znižuje tveganje revščine v starosti. Starejšim omogoča, da so ekonomsko neodvisni. Upokožitev je razumljena kot pomemben življenjski dosežek.

S pokojninskim sistemom smo dosegli dva temeljna cilja: preprečili smo revščino v času, ko človek ne more več delati bodisi zaradi starosti ali zaradi invalidnosti, in dosegli smo enakomerno potrošnjo skozi ves življenjski cikel.

Če hočemo zmanjšati revščino v starosti, morajo biti pokojnine primerno visoke in dosegljive, pokojninski sistem mora biti vzdržen, transparenten in pošten do vsakogar, ne sme imeti negativnih učinkov na delovno silo in na ekonomsko učinkovitost družbe.

Primeren pokojninski sistem preprečuje socialno izključenost, ljudem omogoča solidno kakovost življenja in promovira medsebojno solidarnost generacij.

Tak pokojninski sistem ohranja pošteno ravnotežje med aktivnim in upokojenim prebivalstvom, starejšim delavcem omogoča učinkovite spodbude za sodelovanje, biti mora v soglasju z zahtevami fleksibilnosti in varnosti na trgu dela, zagotavljati mora enako obravnavo obeh spolov in mora biti vzdržen, ko gre za javne finance. Dosegljiv pokojninski sistem mora biti finančno pokrit in mora biti vzdržen v daljšem časovnem obdobju.

Pokojninska blagajna mora biti dovolj trdna, da prenese večje šoke, ki jih povzročajo ekonomska, demografska ali politična nestabilnost.

Država kot upravitelj pokojninskega sistema mora poskrbeti, da je pokojninski sistem učinkovit. S svojimi ukrepi pogosto poskrbi za redistribucijo pokojnin, daje zagotovila za trdnost pokojninske blagajne, se pa paternalistično vede do upokojencev.

Problem zasebnih pokojninskih shem je, da ni zagotovljena varnost zasebnih institucij, ustanovljenih za varčevanje, ki pa mora trajati 60 in več let. Ljudje z nizkimi dohodki težko ali sploh ne morejo varčevati za starost, mnogi pa gledajo na življenje zgolj kratkoročno.

Solidarnostni (t.i. pay as you go)javni pokojninski sistem, ki je bil uveden konec 19. stoletja, postaja nevzdržen v času demografskih sprememb. Načrtovalci razvoja družbe so se znašli pred novim izzivom, ko je treba povečati učinkovitost gospodarstva, da bo standard višji za vsakogar, zagotoviti zdravo stanje javnih financ, da bo država lahko zadovoljila dodatne potrebe pokojninskega sklada, in

zagotavljati mora neprestano (re)integracijo starejših v družbo in gospodarstvo. Strokovnjaki vidijo rešitev v treh stebrih: v bazični državni pokojnini, v uravnoteženem obveznem pokojninskem skladu in v prostovoljnih zavarovanjih. Zahtevajo pa uravnoteženje proračuna in s tem njegov pozitiven makroekonomski učinek, višjo povprečno raven produktivnosti, izboljšanje plačilne bilance in zmanjšanje javnega dolga.

Kar zadeva pridobivanje sredstev za pokojnino, pa še vedno vidijo rešitev v tržni ekonomiji: v učinkovitosti trga, v liberalizaciji trga, v večjih investicijah v infrastrukturo in izobraževanje ter v tržno naravnani industrijski politiki in v večji učinkovitosti delovne sile.

Priporočajo čim hitreje uvajanje reform, saj zahtevajo soglasje prebivalstva in postopno uvajanje.

Velik strošek je zagotavljanje zdravstvenega varstva. Ni popolnoma jasno, ali staranje prebivalstva vpliva na povečanje stroškov zdravstvenega varstva, znano pa je, da se stroški pomembno zvišajo v zadnjih dveh letih življenja. Ta problem bi lahko reševali s primernimi zavarovalnimi shemami. Povečati pa je treba finančno učinkovitost (cost-effectiveness) zagotovljenih zdravstvenih storitev.

V pokojninskih reformah priporočajo strokovnjaki spremembo razmerja med delavci in upokojenci, zaostritev pogojev za pridobitev pokojnino, zvišanje delovne dobe, spremembo višine prispevkov.

Zdajšnji solidarnostni (pay as you go) sistem je mogoče uravnotežiti le s pomembnim zvišanjem prispevne stopnje, z bistveno znižano porabo na prebivalca (nižje pokojnine) in z bistveno počasnejšim upokojevanjem. Priporočajo prehod na rentni sistem varčevanja za pokojnino. Ta naj bi bil neodvisen od demografskih sprememb. Varčevanje naj bi spodbudilo ekonomsko rast. Na voljo bo več sredstev, če bo obrestna mera rasla hitreje kot povprečna plača. Ljudje naj bi bili v rentnem sistemu stimulirani za varčevanje in naj bi osebno porabo prelagali na kasnejši čas. V rentnem sistemu raste kapital zasebnega sektorja, kar naj bi stimuliralo razvoj finančnega trga in izboljšalo njegovo delovanje ter olajšalo privatizacijo državnih podjetij. Ima pa ta sistem tudi pomanjkljivosti: odvisen je od finančnega trga, možne so zlorabe, čemur smo priča v zdajšnji recesiji, pomeni tudi nižjo potrošnjo. V prehodnem obdobju bo večji pritisk na državni proračun, kratkoročno pa lahko pride do odliva kapitala iz države.

O tem, kako z rentnim sistemom zagotoviti pokojnine v državi, kakršna je Slovenija, kjer veliko delavcev zaradi nizkih dohodkov ne more varčevati, strokovnjaki molčijo.

Družbeni ukrepi v starajoči se družbi zahtevajo:

- višjo produktivnost,
- reformo zdravstvenega varstva,
- reformo pokojninskega sistema ter
- delo in pridobivanje novih veščin za starejše delavce.

Ukrepi so dolgotrajni in zahtevajo družbeni konsenz.

STARANJE V DRŽAVAH V RAZVOJU

Sodobna družba se je spremenila zaradi treh spontanih procesov: globalizacije, urbanizacije in staranja prebivalstva. Te spremembe najbolj prizadenejo države v razvoju.

Proces staranja v državah v razvoju bo prinesel nove izzive, ki pa bodo drugačni kot tisti v razvitem svetu. Razlike pa so tudi med državami v razvoju: različne ekonomske razmere, kulturna, tradicija, zgradba družine, učinki vojaških konfliktov, naravne katastrofe, vzorci migracij, begunci, katastrofalne bolezni, kot je aids, tudi nacionalni zakoni. Trije dejavniki, ki naravnost kličejo po ukrepanju, so: delež svetovnega prebivalstva, ki živi v teh državah, vsesplošna revščina in hitro staranje prebivalstva.

Presenetljivo je, da v državah v razvoju kljub izjemnemu povečevanju migracije prebivalstva v mesta in kljub nizki rodnosti večina starejših še vedno živi na podeželju. Veliko mladih zaradi zaslužka odhaja v mesta, starše pa pušča na podeželju. Veliko starejših, ki so delali v mestih, se na starost vrača na podeželje. Tretji razlog pa je, da je epidemija aidsa najbolj prizadela mlajše odrasle.

Države v razvoju se soočajo z dvojnimi izzivom: nadaljevati morajo s procesom razvoja, kar vključuje rast gospodarstva, zagotavljanje izobraževanja in varstvo človekovih pravic, hkrati pa se morajo pripravljati na staranje prebivalstva, ki je veliko hitrejše kot v razvitem svetu.

Na podeželju v Afriki, Aziji in v Latinski Ameriki se bo do leta 2025 število starejšega prebivalstva podvojilo. V Afriki se bo število starejših povečalo na 50 milijonov, v Aziji na 337 milijonov. V desetih podsaharskih državah je število starejših na po-

deželju najmanj dvakrat tako veliko kot v mestih. Na podeželju je več starejših žensk kot starejših moških. V 40 državah je starejših žensk več, v nekaterih celo bistveno več kot starejših moških. Poleg migracije mladih in urbanizacije grozi starejšim v državah v razvoju še večja marginalizacija zaradi zmanjševanja velikosti družin in zaradi njihove povečane mobilnosti, zaradi slabše dostopnosti do informacij in komunikacijskih tehnologij ter drugih socialnoekonomskih sprememb, ki starejše odrivajo od razvoja, saj izgubljajo svojo ekonomsko in socialno vlogo, in zmanjšujejo pa se tudi tradicionalni viri, ki so jim zagotavljali varno starost.

V Franciji je moralo miniti 115 let (od 1865 do 1980), da se je delež starejših s 7 odstotkov zvišal na 17 odstotkov. Na Kitajskem ocenjujejo, da bo potrebnih le 27 let (od 2000 do 2027), da se bo delež starejših od 60 let povečal z 10 na 20 odstotkov. V državah v razvoju, kot so Kolumbija, Malezija, Kenija, Tajska in Gana, pričakujejo, da bo rast števila starejših med leti 1990 in 2025 od 7- do 8-krat večja kot na Švedskem. V naslednjih 35 letih pričakujejo, da se bo v državah v razvoju število starejših povečalo za 200 do 300 odstotkov in v letu 2020 pričakujejo, da bo v teh državah tri četrtine smrti posledica starosti.

Brez znanja in modrosti starejših mladi ne bi nikoli vedeli, od kod prihajajo in komu pripadajo. A da bi uporabljali starejši enak jezik kot mlajši, morajo imeti možnost, da se učijo vse življenje.

Kofi Anan, nekdanji generalni sekretar Združenih narodov

KAJ POMENI STARANJE PREBIVALSTVA NA PODEŽELJU

Staranje prebivalstva na podeželju bo povzročilo pomembne spremembe. Imelo bo močan vpliv na poljedelstvo, pridobivanje hrane, zdravstveno varstvo, delovno silo in na razvoj. Nedvomno bo vplivalo na socialno strukturo in na produkcijske procese. Družine kot osnovne celice se bodo na podeželju soočile s hitrimi in pomembnimi demografskimi spremembami, v številnih primerih bo to pomenilo tudi manjšo skrb družin za starejše. Zaradi hitrosti, s katero se povečuje staranje prebivalstva na podeželju, so države v razvoju postavljene pred dejstvo, da se morajo odločati takoj in nemudoma spremeniti razvojne koncepte in zastaviti konkretne korake.

Nekatere spremembe se zdijo samoumevne, druge ne.

- Če bo mogoče, bodo ostareli kmetje gojili kulture, ki so delovno manj intenzivne.

- Varčevanje in investiranje mora postati bolj konzervativno in osredotočeno na preživetje.
- Starejši kmetje, zlasti revnejši se bodo težje prilagodili tehnološkim spremembam in bodo manj naklonjeni eksperimentiranju z novimi oblikami pridelave, posledica tega pa bo upočasnitev agronomske modernizacije.
- Starejši kmetje zaradi upokojitve ali slabega zdravja opuščajo kmetovanje. V krajih, kjer je veliko starejših kmetov, je večja verjetnost, da bodo kmetije prodali in se bo spremenila njihova namembnost, hkrati pa povečal proces opuščanja kmetovanja. Posledica tega bo lahko združevanje kmetij ali sprememba v pridelavi določenih agrokultur. Neuporabljena zemlja, izpostavljena okoljski degradaciji, pomeni zmanjšanje pridelka.

SOCIALNI IN EKONOMSKI UČINKI STARANJA

Največji problem staranja na podeželju je dejstvo, da mladi odhajajo v mesta in puščajo starše, da skrbijo sami zase.

Veliko starejših na podeželju nima zagotovljenih pokojnin, zdravstvenega ali socialnega varstva. Vse večja vraščenost mladih v mestno okolje utegne vplivati na pomoč staršem na podeželju, tako da lahko starejši ostanejo brez finančne pomoči otrok in brez drugih virov. Povečevale se bodo razlike med delovno silo in starajočim se prebivalstvom, kar bo še povečalo socialne razlike.

Spričo povečevanja socialnih razlik se bodo družine in lokalne institucije znašle pod vse večjim pritiskom. Če se bo izgubila vloga družine kot dejavnika pomoči, bo sistem pomoči starejšim postajal vse dražji in zato težje dosegljiv. Staranje podeželskega prebivalstva bo znižalo pridelavo in prihodek, kar pa bo vplivalo tudi na gospodarstvo države.

Zavedati se moramo, da so razvite države postale bogate, preden so se postarale, medtem ko se bodo dežele v razvoju postarale prej, preden si bodo ekonomsko opomogle. (Gro Harlem Brundtland, nekdanja direktorica SZO).

ALI JE VSE SLABO?

Čeprav staranje na podeželju opozarja na vrsto resnih problemov v državah v razvoju, pa bi bila napak, da bi ga ocenjevali zgolj z negativne plati. V nekaterih okolišjih bi lahko staranje pomenilo spremembo socialnoekonomskih struktur, nove pa bodo bolj usmerjene v samozadosten razvoj. Poleg tega je gledanje na stare

ljudi kot na zaviralce razvoja preozko, napačno in škodljivo. Veliko je prednosti staranja, ki niso priznane, veliko je izkušenj in znanja, ki ga starejši prinesejo na delovno mesto, v družino in v lokalno skupnost. Tehnološki napredek in nove oblike organizacije družbe lahko povečajo pomen starejših v delu in podežlju prinesejo socialno ekonomske spremembe.

POZITIVNI UČINKI STARANJA PREBIVALSTVA

V Aziji in Latinski Ameriki pričakujejo, da bo predvideno zmanjšanje števila mladih ljudi (zaradi zmanjšanja števila rojstev) obenem s stabiliziranjem števila odraslih zmanjšalo demografski pritisk na zemljo. V Aziji so dežele, kjer se je podeželsko prebivalstvo bistveno postaralo, a se pridelava zato ni nič manjšala. Nasprotno, s povečanjem velikosti kmetij in z njihovo večjo ekonomsko učinkovitostjo so se razmere izboljšale.

STOPNJA ODVISNOSTI: NOVA PRILOŽNOST

Za tradicionalne poglede na odvisnost je značilna trditev, da veliko število starih in otrok, se pravi 'neproduktivnih članov družbe', zmanjšuje možnosti za varčevanje in investicije. Preprosteje povedano, imeti veliko število zelo starih in otrok je drago. Toda zadnja desetletja se je v državah v razvoju zmanjšalo predvsem število otrok, in to predvsem otrok, mlajših od 15 let, medtem ko se je šele začelo povečevati število zelo starih. Prav to pa pomeni zanje novo priložnost in novo nišo, ki jo morajo države v razvoju izkoristiti za vlaganja v ekonomski razvoj in v izobraževanje.

Da bi bolj promovirale napredek in varnost ljudi vseh starosti, se morajo države v razvoju odgovorno lotiti izzivov, ki jih prinaša staranje prebivalstva na podežlju, zato morajo vnovič pretehtati agrarno in podeželsko politiko. Na skoraj vsaki stopnji demografskih sprememb imajo načrtovalci razvoja možnost, da odgovorijo na izzive. So področja, na katerih je status starejših visok in njihova moč odločanja velika, in na teh področjih je lahko politika sodelovanja s starejšimi zelo učinkovita. Povsod pa morajo načrtovalci razvoja postati bolj občutljivi za možnosti in potrebe starejših. Če bodo to storili, bodo tudi lahko sprejeli modrejše odločitve. Denimo: družine na podežlju bi morale imeti davčne olajšave, da bi lažje skrbele za starejše. Posebno pomoč je treba nuditi ženskam, ki živijo dlje in so revnejše, imajo pa več možnosti kot moški, da v starosti delajo kot male kmetice, trgovke,

zdravilke in pomočnice v gospodinjstvu. Probleme je mogoče spremeniti v izzive, če le ljudje dobijo pravo pomoč.

PODALJŠANJE DELOVNE DOBE IN DOŽIVLJENJSKO UČENJE

V razvitih državah že dolgo priporočajo, da morajo starejši delati tako dolgo, kot želijo in kot lahko delajo. To lahko dobro vpliva na njihov prihodek, na trg delovne sile, na pokojnine in načrte socialne varnosti. To pa ne velja za starejše na podeželju držav v razvoju, pa tudi ne za fizična dela. V Afriki, ki jo je aids najbolj prizadel, starejši že delajo, kolikor morejo in dokler morejo; številni med njimi skrbijo za bolne otroke, prevzemajo delo na kmetiji in skrbijo za nedorasle vnuke.

Toda za to, da bi starejši lahko delali dlje, bo treba poiskati nove rešitve in spodbude, pa tudi nove rešitve pri zaposlovanju in upokojevanju.

Doživljenjsko učenje, ki ga promovirajo države v razvoju za zaposlovanje starejših delavcev in za izboljšanje njihovih zmogljivosti, še ni zaživelo. Uvajanje tega principa bo zahtevalo tudi drugačno politiko izrabe človeških virov.

IZROČANJE KMETIJE MLAJŠIM, PRENOS ZEMLJE IN STARANJE

Vpliv staranja prebivalstva na zmanjšanje prebivalstva na podeželju in na prenos kmetij na mlajše generacije je treba še raziskati. Potrebne so raziskave o potrebah po financiranju servisnih dejavnosti za starejše na izoliranih območjih podeželja. To morda ni ena izmed prednostnih nalog, a moderna država mora zagotoviti, da starejši na podeželju ne bodo zapuščeni.

Prenos zemlje med generacijami pomembno vpliva na pridelavo hrane in na razvoj podeželja. Ker lastniki kmetij živijo dlje, lahko odrasli otroci prej zapustijo zemljo in se odselijo v mesta. Na drugi strani pa manjše družine pomenijo tudi manj dedičev, kar pa lahko spodbudi mlade, da bodo ostali doma in živeli kmečko življenje.

Pomembno je vedeti, da starejši igrajo pomembno vlogo, ko gre za prenos zemlje z generacije na generacijo, in to zlasti v tradicionalnih družbah. Kjer je zemlja last lokalne skupnosti, sprejemajo odločitve vodja in njegovi starejši vrstniki. Načrtovalci razvoja bi zato ravnali napak, če ne bi upoštevali vloge starejših, saj prav ti lahko odločajo o novih strategijah zagotavljanje hrane in socialne stabilnosti.

Konstruktivna politika sodelovanja s starejšimi je zato odločilnega pomena za razvoj kmetijstva in zagotavljanja hrane.

Politične odločitve in razvojne strategije morajo upoštevati velike razlike v procesu staranja prebivalstva med razvitimi in razvijajočimi se državami, upoštevati morajo različne razmere v različnih državah, zato je tudi pomembno, da je ta politika lokalno utemeljena.

PROBLEMI, KI TAREJO STAREJŠE IN BI JIH ŽELELI SKUPAJ S PREDSTAVNIKI VLADE REŠEVATI PO PREDNOSTNEM VRSTNEM REDU, A STRPNO IN Z UPOŠTEVANJEM NAČEL DOLGOŽIVE DRUŽBE

Zveza društev upokojencev Slovenije, november 2008

REVŠČINA

- Analiza kakovosti življenja starejših pod statističnim pragom revščine in priprava potrebnih ukrepov;
- sprememba zakonodaje in vnovična uvedba revalorizacij varstvenih dodatkov hkrati s pokojninami;
- strokovni posvet o razlogih in potrebi za znižanje zakonsko določenih pokojnin;
- zajemanje podatkov, potrebnih za spremljanje tega problema.

PROSTOVOLJNO DELO V STAROSTI

- Pogovor o pomenu prostovoljnega dela in o odnosu uslužbencev MDDZS in MF do te dejavnosti;
- priprava predloga spremembe zakona o dohodnini in nagrajevanju prostovoljnega dela;
- priprava strategije spodbujanja prostovoljnega dela starejših za medsebojno pomoč in pomoč mlajšim generacijam.

PARTICIPACIJA STAREJŠIH V SLOVENSKI DRUŽBI

- Preprečevanje egoizma v javni upravi in med mlajšimi strokovnjaki, zlasti med tistimi, ki se ukvarjajo s problematiko staranja;
- problematika zaostajanja starejših za modernimi informacijskimi tokovi;
- nujno potrebna dostopnost starejših do interneta in do njim prilagojenih programov seznanjanja z uporabo sodobne informacijske tehnologije;
- zavoljo zapostavljenosti znanja in izkušenj upokojenih strokovnjakov in zavoljo prekratkih rokov za pripombe starejši nimajo možnosti, da bi aktivno sodelovali pri nastajanju zakonodaje in podzakonskih aktov ter strategij;
- analiza ekonomske participacije starejših v slovenski družbi in priprava zakonskega predloga za lažje vključevanje upokojenih v delovni proces;

- sprememba zakonodaje, ki bi omogočala servisno dejavnost v društvih upokojencev ter organizacijo in nadzor nad drobno pomočjo na domu;
- priprava projekta o možnostih društev upokojencev, da ustanovijo in vodijo medgeneracijske centre;
- odprava ovir pri vključevanju upokojenih v delovni proces;
- razveljavitev podzakonskega predpisa o upokojencih, zaradi katerega po upokojitvi ne morejo biti več vpisani v register raiskovalcev.

ZDRAVJE IN ZDRAVSTVENO VARSTVO

- Raziskava dostopnosti do zdravstvenega varstva starejših;
- modernizacija patronažne službe, priprava predloga o stalnem sodelovanju s socialnimi službami in službo pomoči na domu;
- analiza opravljenega dela na področju negovalnih bolnišnic in priprava dolgoročne strategije za širitev negovalnih bolnišnic in za večjo kakovost njihovega dela;
- posvet o rehabilitacijskih centrih za starejše in analiza možnosti za njihovo ustanavljanje;
- sprememba zakonodaje, da bo omogočena participacija starejših v svetih zdravstvenih zavodov;
- priprava in izvedba medijske kampanje za osveščanje prebivalstva o nujnosti čakalnih list in kdaj jih ne bi smelo biti;
- uvedba nadzora civilne družbe nad čakalnimi listami za življenjsko nujne operacije in diagnostiko;
- nadaljevanje projekta ZZZS o varni in racionalni rabi zdravil v starosti;
- zakonska ureditev prostovoljnega dela v bolnišnicah;
- analiza skrbi starejših za lastno zdravje in priprava strategije za pomoč starejšim za bolj množično vključevanje v te aktivnosti;
- analiza potreb invalidnih starejših, ki nimajo statusa invalida; kako velik je ta problem in kaj storiti, da bi invalidi dobili ustrezno pomoč družbe;
- zajem podatkov podatkov vključno z oceno vseh dejavnikov na tem področju (satelitski račun za starejše).

STANOVANJSKA POLITIKA V STAROSTI

- Analiza bivalnih modelov v evropskih državah in priprava strategije stanovanjske politike v starosti ;
- izdelava modela večletne medijske promocije izboljšav bivalnih razmer starejših (zamenjava stanovanj, skupne enote, podjetniška ponudba skrbi za starejše v stanovanjskih hišah).

BIVANJE V DOMOVIH ZA STAREJŠE

- Analiza domske dejavnosti in priprava predlogov za izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev domov za starejše in izvajalcev domskega varstva;
- priprava raziskave, ki bi zajela vse domove – vzorec stanovalcev, izvajalcev in sorodnikov;
- zagotoviti vključitev predstavnikov društev upokojencev v svete domov za starejše;
- izvedba strokovnega posveta o javno-zasebnem domskem varstvu;
- investicijski in naložbeni program za posodobitev storitvenih središč za nego starejših – uporaba sredstev zavarovalnic, odprava ozkih grl;
- javno-zasebno partnerstvo.

DEJAVNOST OSKRBE NA DOMU

- Analiza razširjenosti oskrbe na domu, uveljavljanja standardov in normativov ter priprava strategije širjenja te dejavnosti;
- analiza nadzora kakovosti oskrbe na domu v svetu in pri nas, uvedba enotnega modela nadzora za vso Slovenijo;
- nadaljevanje projekta enotnega klicnega centra za varovanje na daljavo;
- priprava modela interdisciplinarnega telesa v krajevni skupnosti, ki bi reševalo pereče probleme starejših.

SKRIB ZA VARNOST STAREJŠIH

- Analiza arhitektonskih ovir za starejše in invalide ter priprava strategije za njihovo odpravo;
- analiza varnosti starejših, ki živijo sami, in predlogi, kako povečati njihovo varnost;

- priprava in izvedba medijske kampanje, kako v vsakodnevnem življenju povečati varnost starejših;
- redno spremljanje nasilja nad starejšimi in priprava dolgoročnega načrta za preprečevanje tega pojava;
- vnašanje tematike medgeneracijskega sožitja v osnovnošolske in srednješolske učbenike.

MEDGENERACIJSKO SOŽITJE

- priprava strateškega dokumenta o spodbujanju medgeneracijskega sožitja, realno izvedljivih aktivnostih in o ljudeh, ki bodo vodili te aktivnosti;
- uvajanje modelov, ki bodo prilagojeni potrebam sodelujočih generacij, dolgoročno vzdržni in jih bodo vodili predstavniki ciljne populacije;
- priprava zakonodaje, ki bo lokalni skupnosti nalagala skrb za ustanavljanje centrov za medgeneracijsko sožitje.

RAZISKOVALNO DELO NA PODROČJU STARANJA

- Priprava posveta o potrebnih raziskavah na področju staranja in o vnovičnem vključevanju upokojenih raziskovalcev v raziskovalni proces;
- priprava modela vključevanja starejših in njihovih organizacij v sleherno raziskavo s področja staranja,
- pogovor o terminologiji na področju staranja - varovanje starejših, pomoč starejšim, oskrba starejših, prevajanje angleških izrazov v slovenščino;
- priprava podatkov za določanje in spremljanje ciljev upravljanja s starostjo na podlagi evidenc based aging (USODE);
- prilagoditev definicij za podrobnejše prepoznavanje generacije 55 ali 50 +.

PODLAGE ZA NACIONALNO POROČILO O URESNIČEVANJU REGIONALNE IZVEDBENE STRATEGIJE MADRIDSKEGA MEDNARODNEGA NAČRTA AKTIVNOSTI NA PODROČJU STARANJA

Tomaž Banovec s sodelavci Ireno Drenik, dr. Matejo Kožuh Novak, Ireno Levičnik, Milanom Pavliho, Anko Ostrman, Rožco Šonc, Aldom Ternovcem in Angelco Žibera, avgust 2007

UVOD

Večino primerljivih statističnih podatkov sta zbrala Statistični urad RS in Eurostat in jih je tudi primerno prikazala. Mislimo, da bodo oblikovalci skupnega gradiva uporabili podatke za vse države z območja UNECE, ki sicer poročajo na metodološko ustrezen način.

Priporočil MPDIR Working Paper WP 2004-014 april 2005, ki jih je pripravil dunjski inštitut, še ne uresničujemo, saj dogovora o tem v Sloveniji še nismo sklenili, potekajo pa pripravljalna dela. Promocije reforme niso ustrezne, premalo so analitsko podprte, sato so tudi pristranske (zdravje in podobno). Vloga NGO pri sooblikovanju in pojsnjevanju potrebnih reform je majhna.

KAKŠNA JE STRATEGIJA ZA PRILAGODITEV EKONOMSKE POLITIKE IZKORENINJANJU REVŠČINE, ZLASTI REVŠČINE STAREJŠIH?

Slovenija je v letu 2006 dosegla ugodne ekonomske rezultate in pospešeno gospodarsko rast (v četrtem trimesečju 2006 je bila gospodarska rast 5,5-odstotna, v letu 2006 pa 5,2 odstotna), v letu 2007 pa so bili rezultati še ugodnejši (največja rast BDP v sedemindvajseterici v drugem trimesečju). Svetovna in evropska konjunktura, izvozna usmerjenost slovenske ekonomije, rast produktivnosti, uravnotežena politika javnega zadolževanja, velike investicije v infrastrukturo in tudi uvedba evra so omogočili nadaljnjo rast in ohranitev vzdržne, a še ne reformirane socialne politike do starejših in upokoencev ter drugih socialno ogroženih prebivalcev.

Javnofinančni primanjkljaj države je leta 2006 znašal 100.043 milijonov tolarjev ali 1,4 odstotka BDP, leta 2005 pa po opravljeni redni reviziji 97.693 milijonov tolarjev ali 1,5 odstotka BDP (pred revizijo 92.780 milijonov tolarjev ali 1,4 odstotka BDP). Do bistvenih transformacij v gospodarstvu in reform še ni prišlo. Pogajanja med socialnimi partnerji so potekala in še potekajo. Del raziskav, povezanih s potrebo po socialni pomoči starejšim, poteka tudi v NGO.

Spričo neugodni demografskih tokov v državi pa so Evropska komisija (2006) in drugi dejavniki opozorili in nas še vedno opozarjajo na nujnost dolgoročne vzdržnosti pokojninskega sistema. Število rojstev v letu 2006 se je sicer povečalo, prav tako se nadaljuje kontrolirana ali uravnotežena politika zaposlovanja (imigracija) iz članic unije in drugih držav. Kontrola socialnih transferjev se izboljšuje. Število aktivno vključenih v delo se povečuje.

Potrebna izpopolnjenega in bolj strukturiranega statističnega pregleda stanja in kazalcev za to področje (50 +) Slovenija še nima. Uradne statistike so sicer ustrezno evropsko in mednarodno (UNECE) urejene in primerljive in omogočajo več analiz, kot jih sicer opravimo v državi za to področje. Pogosto pa se ne moremo sporazumeti o posledicah nekaterih predlaganih zakonskih rešitev, analitična funkcija ne glede na prizadevanja vlade (ukrepi razvojne politike na področju socialne politike zaposlovanja starejših in zlasti ukrep 35) pomembno zaostaja; prav tako še nimamo izoblikovane socialne politike in ukrepov o vključevanju starejših v delovni proces.

Trendi staranja v Sloveniji so sicer podobni srednjeevropskim (Nemčija), pa tudi problematika vključevanja starejših in njihova socialna varnost je podobna.

Vendar ocenjujemo, da reforme iz 2002 že dajejo sadove in da se deleži ne bodo več bistveno povečevali (do 2020), problematika pa postavlja v ospredje reformo zdravstva in zakonsko urejanje skrbi za nego.

Ogroženost z revščino, 9. februar 2007, prva objava: *V letu 2004 je v Sloveniji živel pod pragom revščine 12,1 odstotka prebivalcev; v EU je bilo takih prebivalcev 16 odstotkov. Razmere pri starejših bistveno ne odstopajo. Slovenija je anketo o življenjskih razmerah prvič izvedla leta 2005.*

Za spremljanje razvoja posameznih držav članic EU na socialnem področju, zlasti pa za ugotavljanje socialne izključenosti in revščine je Evropski svet konec leta 2001 izbral 18 statističnih kazalcev. Dve leti kasneje je Eurostat sprejel metodologijo za nove ankete o življenjskih razmerah (EU-SILC), ki nadomešča dotedanje nacionalne podatke in tako zagotavlja primerljivost podatkov pri izračunu kazalcev med članicami EU. Slovenija je anketo o življenjskih razmerah prvič izvedla v letu 2005 in objavila leta 2006, izračunani kazalci pa zadevajo leto 2004 (še uporabni).

Pomembno je, da so ob privatizaciji in denacionalizaciji predvsem zdajšnji starejši prebivalci (babyboomerji) postali pomembni večinski lastniki bivalnih enot, kar deloma megli razmere in ocene ogroženosti starejših z revščino, saj so kot srednja generacija v začetku

90. let z velikimi popusti kupili takratna najemna družbena stanovanja. Ocena je, da so najbolj ogrožene starejše upokojenke, ki živijo v enočlanskih gospodinjstvih (Eurostat).

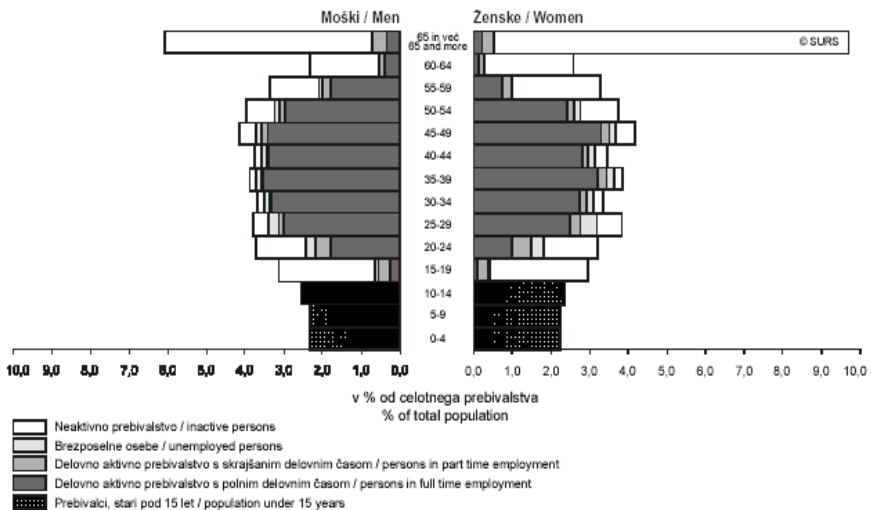
Stanje aktivnega prebivalstva, VIR Statistical Office of Republic Slovenia. Publikacija je neposredno dostopna na naslovu <http://www.stat.si/doc/statinf/07-si-008-0703.pdf>. In 2006, the labour force in Slovenia numbered 1022,000 persons and there were 701,000 inactive persons. Among the labour force there were 961,000 persons in employment and 61,000 unemployed persons. Among persons in employment there were 47,000 unpaid family workers. The unemployment rate was 6.0 % (4.9 % for men and 7.2 % for women). In the previous year there were 67,000 unemployed persons and the unemployment rate was 6.5 % (6.1 % for men and 7.1 % for women). At that time there were 949,000 persons in employment (of that 47,000 unpaid family workers) and 698,000 inactive persons.

Chart 1: Activity by sex and age groups, Slovenia, 2006.

Slika opozarja na težave pri zaposlovanju in aktivnostih prebivalstva v skupini 55 – 64 let, pri kateri Slovenija še ne dosega dogovorjenih lizbonskih ciljev. V letu 2006 je celo prišlo do manjšega zaostanka zaradi strahu starejših pred napovedanimi in deloma uveljavljenimi pokojninskimi reformami, ki jih je vlada pripravila in napovedala že leta 2004.

Slika 1: Aktivnost prebivalstva po spolu in starostnih skupinah, Slovenija, 2006

Chart 1: Activity by sex and age groups, Slovenia, 2006

UKREPI MAKROEKONOMSKE POLITIKE, KI ZADEVAJO POTREBE VSE VEČJE SKUPINE STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

Sprejetih je bilo več pobud in dokumentov za ukrepanje, med drugim tudi vrsta ukrepov za dopolnitev razvojnih politik z vsebinami, kar je napovedovalo precejšnje spremembe. Do velikih reform in ukrepov pa kljub temu ni prišlo. Socialni partnerji (vlada, sindikati, delodajalci) in pri tem slabo zastopane nevladne organizacije se le stežka in počasi sporazumevajo.

Vlada RS je sprejela nacionalno strategijo skrbi za kakovostno staranje prebivalstva in za solidarno sožitje generacij, ki pa še ni konkretizirana. V njej v veliki meri povzema vsebino in cilje madridskega dokumenta. (Predlog pripravila medresorska delovna skupina, datum: 5. junij 2006, sprejet v 2007 po hitrem postopku). Konkretizacijo strategije pa pripravljajo resorna ministrstva.

Ker je bil državni proračun za leti 2008 in 2009 še v pripravi, tudi nismo poznali vseh napovedanih rešitev in ukrepov, prav tako tudi ne delovnega programa vlade za leto 2008, vendar nismo pričakovali radikalnih reformnih rešitev, saj so bile za jesen 2008 razpisane redne parlamentarne volitve.

Prizadevanja za nastanek ustreznih podatkovnih baz (Evidence Based Management of Aging) in kazalcev niso zadovoljiva. Zlasti ni dovolj strukturiranih podatkov za vse večjo skupino starejših, generacijo 50 +.

Da bi znižali ceno dela za starejše, so se začele nižati stimulacije za dolgoletno vključenost v delo. V Sloveniji v veliki meri uvajamo in omogočamo projektno delo (delo za določen čas) in podobne organizacijske oblike, vendar še ne moremo govoriti o popolnem razumevanju napovedane fleksibilnosti.

V NGO, zlasti pa v ZDUS se je zvrstilo več predavanj in aktivnosti za osveščanje starejših o vključevanju v delo in o vztrajanju v delovnem procesu do 67. leta starosti ali še dlje.

Država je zakonsko uredila stimulacije za delodajalce (subvencije), da bi starejši dlje časa ostajali zaposleni.

PREDLOG SOCIALNEGA SPORAZUMA - SENIORJI 50 +

Določila socialnega sporazuma in naloge na področju družinske, zdravstvene, zaposlovalne, socialne politike ter politike upokojevanja, usmeritve in ukrepi razvojne politike prav tako predvidevajo večjo in kakovostno vključenost generacije

seniorjev, starejših od 50 let (seniorji 50 +), v delo in kasnejše upokojevanje te generacije po načelih dolgožive in "samoodgovorne" družbe.

Dosegli naj bi vsaj povprečno evropsko, dolgoročno pa švedsko vključenost seniorjev v delovni proces ali drugače koristno delo ter tako vplivajo na blaginjo celotne družbe (Lizbona I).

Naloge zadevajo ohranjanje in krepitev zdravja, ohranjanje kondicije, vseživljenjsko učenje, fleksibilno zaposlovanje in obstoj prijazne, dolgožive družbe, pa tudi temu ustrezno samoodgovornost posameznikov, pomoč seniorjev seniorjem, pa tudi ustrezno pomoč državnih organov, delodajalcev, nevladnih organizacij in drugih.

Spričo domneve, da bodo učinki ukrepov družinske politike in drugih politik počasni, včasih tudi pozni, je treba zagotoviti podrobno ter na trdnih statističnih podatkih in dejstvih utemeljeno, vsebinsko in teritorialno dovolj podrobno strukturirano spremljanje razmer v zdajšnji generaciji seniorjev (v letu 2006 je bilo v Sloveniji 312.500 moških in 384.800 žensk, starejših od 50 let). Poznali in spremljali naj bi njihove socialne in druge razmere, sposobnosti ter pričakovanja ter na tej podlagi presojali ravnanje podpisnikov tega sporazuma.

Za to potrebujemo določene mednarodno (UNECE, Unija in OECD) povezane in harmonizirane analitične in statistične metode ter nanje oprte analize in primerljive podatke.

NALOGE VLADE

- Podprla, zaokrožila in pospešeno bo nadaljevala začeto povezovanje statističnih podatkov zlasti o generaciji 50 + , potrebnih za uresničitev ciljev, določenih v tem dokumentu (ukrep 35);
- dopolnila bo srednjeročni program statističnih raziskav in v njem določila področja in politike, ki zadevajo problematiko dolgoživega načina življenja in zlasti generacije 50+ - tudi na podlagi madridske resolucije;
- podprla bo Statistični urad Republike Slovenije in pooblaščen organe pri uresničevanju tega programa in konkretizacijo nalog v letnem programu statističnih raziskav. Zavzela pa se bo tudi za vsebinsko in časovno ureditev resornih statistik in prikazov podatkov;

- skupaj s podpisniki tega sporazuma bo spodbudila domača anketna zajemanja podatkov, povezana z evropskimi raziskavami in UNECE raziskovami ali vsaj s projektom SHARE v letu 2008 ter poskrbela za sofinanciranje te dejavnosti za Slovenijo;
- z ministrstvi, agencijami in ustanovami javnega sektorja in NGO bo poskrbela za ustrezno statistično objavljanje podrobnih podatkov o generaciji 50+;
- razvila bo ali pomagala razviti ustrezno raziskovalno institucionalno infrastrukturo z vključevanjem nevladnih organizacij ter podprla njihova prizadevanja za vključevanje v evropska prizadevanja za generacijo 50+.

NALOGI DELODAJALCEV

- Sami, zlasti pa povezani v združenjih in zbornicah bodo določili načine boljšega in bolj harmoniziranega spremljanja ter analiziranja zdajšnje kadrovske strukture ter možnosti in potrebe po kakovostnem in po obsegu primernem prikazovanju potreb po zaposlovanju seniorjev v dolgoživi družbi (po 2012 ipd.);
- v ta namen bodo uporabili standardne, vsebinsko kompatibilne uradne statistične definicije ter klasifikacije in poskrbeli za potrebno izobraževanje pri vodenju lastnih in skupnih kadrovske evidenc;
- zagotovili bodo ocene ter poročanje o socialnem in zdravstvenem stanju ter o znanjih in veščinah zaposlenih seniorjev;
- uvedli bodo evidence o znanjih, veščinah, zdravstvenem stanju, telesni in strokovni kondiciji vseh, še posebej starejših zaposlenih, jih presojali in primerjali z drugimi učinki svojih ukrepov na teh področjih ter skrbeli za vseživljenjsko usmerjeno izobraževanje starejših.

1. ZAVEZA

V kakšni meri je starajoča se družba osrednji problem in s tem ena izmed najpomembnejših nacionalnih prioritet? Ali je problematika starajoče se družbe vključena v razvojne načrte in strategije na nacionalni, pokrajinski in lokalni ravni? Gre za regionalno izvedbeno strategijo madridskega mednarodnega načrta za aktivnosti na področju starajoče se družbe, katere namen je uvrstiti probleme starajoče se družbe na vsa področja načrtovanja, da bi tako družbam in ekonomiji

jam zagotovili uravnotežene demografske spremembe in ustvarili družbo za vse starostne skupine.

• **Katera so področja, ki problematiki starajoče se družbe namenjajo osrednjo pozornost in kako intenzivno se je lotevamo?**

Pomen in posledice hitro spreminjajoče demografske slike - hitro upadanje števila rojstev in hitro staranje prebivalstva - šele vstopajo v zavest slovenske družbe.

Še pred nekaj leti je predčasno upokojevanje reševalo socialno stisko, a je to povzročilo hitro povečevanje števila upokojenecv, znižala se je povprečna starost upokojevanja, kar vse je obremenilo javne finance.

Pred leti sprejeti pokojninski zakon daje pričakovane rezultate. Pavšalne grožnje o nevdržnosti pokojninskega sistema za javne finance pa ustvarjajo v javnosti negativno ozračje.

Žal spremljajoči ukrepi na področju socialnega in zdravstvenega varstva starejših zaostajajo za potrebami in načrti. Še več, nekateri ukrepi so še poslabšali razmere in povečali ogroženost predvsem tistih, ki živijo na pragu revščine ali pod njim. 81.926 upokojenecv dobiva manj kot 300 evrov pokojnine na mesec (podatek ZPIZ, maj 2007).

Odzivov na hitro starajočo se družbo je bilo več. Več je bilo sprejetih dokumentov in tudi ukrepov. Kot odziv na sklepe madridske konference in tudi »zelenе knjige« Sveta EU o staranju ter druge dokumentov smo v Sloveniji sprejeli dva dokumenta. Slovenski parlament je sprejel resolucijo o nacionalnem programu socialnega varstva, vlada pa dokument o strategiji varstva starejših »Solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva«. Kljub nekaterim pomanjkljivostim v procesu nastajanja teh dokumentov in kljub nekaterim pripombam (naslov, materialna podlaga) pa menimo, da sta oba dokumenta dobra. Žal pa zamujamo v operacionalizaciji in ne dosegamo pričakovanih rezultatov, saj tem dokumentom niso sledili tudi finančni načrti in dokumenti vlade, pa tudi lokalnih skupnosti ne.

Pozornost MDDZS je veljala prilagajanju zakonodajnih predpisov socialnega varstva starajoči se družbi in razvijanju programov pomoči na domu.

• **Do kakšne mere smo na različnih področjih, ki zadevajo starajočo se družbo, dosegli celosten pristop in do kakšne mere so aktivnosti koordinirane in tudi skladno vodene?**

Že omenjena dokumenta parlamenta in vlade želita uskladiti in povezati delo in aktivnosti pristojnih vladnih nosilcev, resorjev in služb ter gospodarstva. Žal pa civilna družba ni bila pritegnjena k nastajanju dokumentov, in to kljub temu, da smo predstavniki največje samopomočne organizacije starejših - ZDUS sodelovale večkrat ponudili.

• Kakšne so bile aktivnosti države, da bi preprečila starostno diskriminacijo in katere rezultate je dosegla?

Kljub sprejetju navedenih dokumentov in delnih premikov v osveščanju pa je bilo premalo narejenega za to, da bi povrnili in ohranili ugled starejših.

MDDSZ je ustanovil svet za vprašanja diskriminacije in nasilja, CSD so zaposlili 14 koordinatorjev iz vrst socialnih delavcev, ki naj bi v lokalnem okolju spremljali pojave nasilja in diskriminacije, na ravni vlade pa je bil ustanovljen urad za enake možnosti, v katerem deluje tudi zagovornik starejših.

Sprejet je bil zakon o enakih možnostih žensk in moških, v pripravi je zakon o preprečevanju nasilja v družini. Ustanovljen je bil tudi institut za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, ki se ukvarja tudi s strokovnimi vprašanji.

Te službe so v javnosti premalo prepoznavne in tudi starejši se v manjši meri obračajo nanje.

Uvedena je bila institucija družinskega pomočnika, vendar je starejšim teže dostopna.

Primerov nasilja in zlorab starejši ne prijavljajo, saj pri tem niso posebej zaščiteni. Starejši ljudje, zlasti pa bolni in socialno ogroženi so odvisni od svojcev, sosedov, javnih in zasebnih servisov, izpostavljeni so nasilju in zlorabam, nadzora pa je v državi premalo.

Starejši so premalo vključeni v vzvode družbenega odločanja o potrebah in pogojih za življenje in delo. Zadnje čase opažamo, da se zmanjšuje delež predstavnikov starejših, ki so vključeni v organe državnih institucij in skladov ter javnih zdravstvenih in socialnih zavodih.

Očitna je diskriminacija na področju dela in drugih družbenih aktivnostih. Zapostavljeno je priznavanje minulega dela. Pogosto ostaja zamolčan tudi velik prispevek vrstniškega in drugega prostovoljstva, ki pa ga je med starejšimi zelo veliko. Zapostavljen je prispevek starejših, ki s svojim delom in skrbjo tudi materialno pomagajo mlajšim.

Starejši so organizirani v društvih, ki organizacijsko pokrivajo celotno območje države. V društva upokoencev je povezana več kot polovica vseh upokoencev, DU pa razvijajo številne dejavnosti, zato tudi pričakujemo da bo država še bolj podprla njihovo delo.

• **Kakšna je participacija starejših pri snovanju in uresničevanju načrtov in strategij na tem področju?**

Doslej starejšim ni uspelo prepričati načrtovalcev razvoja, da delijo svoje pokojnice z mlajšimi generacijami in da s pomočjo mlajšim generacijam bistveno prispevajo k slovenskemu razvoju. Ta prispevek starejših pa bi bil še večji, če bi država znala izrabiti znanja, izkušnje in preostalo energijo starejše generacije. Zato se starejši počutijo odrinjene od najpomembnejših razvojnih odločitev države.

Nevladne humanitarne organizacije (RKS in Karitas) in starejši, organizirani v samopomočnih društvih, z družabnimi, rekreativnimi, zdravstveno-preventivnimi in izobraževalnimi dejavnostmi omogočajo višjo kakovost življenja starejših, s prostovoljnimi aktivnostmi pa lajšajo položaj tistih starejših, ki potrebujejo pomoč družbe. MDDZS sicer sofinancira tovrstne dejavnosti, vendar v premajhni meri, da bi lahko samopomočne aktivnosti razširili na vso državo.

• **V kolikšni meri so nevladne organizacije in privatni sektor vključeni v razvojne aktivnosti in kakšna je njihova vloga pri izvedbi načrtov in programov?**

Prispevek starejših k oblikovanju načrtov in strategij bi moral biti večji. Bolj bi morali biti vključeni v pripravo osnov in zasnov potrebnih rešitev in dokumentov. S tem bi tudi zagotovili bolj kakovostne rešitve, bolje bi izkoristili bogastvo znanj in izkušenj, ki je nakopičeno v tretji generaciji, sprejete rešitve pa bi bile bolj po meri ciljne skupine. Več časa bi morali imeti za sodelovanje in za dajanje predlogov in pobud že v fazi snovanja in tudi sprejemanja dokumentov.

V društvih, ki združujejo starejše, so razvite in se še razvijajo različne oblike prostovoljstva in medsebojne pomoči ter medgeneracijskega sodelovanja, ki tako veliko pripomorejo k večji kakovosti življenja.

V društvih se krepi vloga civilne družbe. Pripravljenost za sodelovanje in zavest o nujnosti sodelovanja se v zadnjem obdobju povečujeta. Civilna družba ima dolžnost, moč in znanje, da postane pobudnik, zagovornik in nadzornik uresničevanja ustavne določbe, da je Slovenija socialna država. Potrebne so organizacijske in

predvsem programske dopolnitve, nujno je treba doseči več usklajevanja. Najpomembnejša pa je zavest, da ni nič dano samo po sebi.

2. ZAVEZA

Države članice so se zavezale, da bodo spodbujale socialno, ekonomsko, politično in kulturno vključevanje starejših ljudi.

• Kaj smo v družbi storili, da bi prepoznali, opogumili in podprli prispevek starejših (npr. medijske kampanje, spremenjeni šolski programi)?

Za prepoznanje in opogumljanje starejših in prikazovanje njihovega prispevka v družbi v Sloveniji ni bilo narejenega nič načrtnega in odmevnega. Šolski programi niso dopolnjeni s tematiko spoznavanja razvojnih življenjskih ciklusov, pri čemer bi posebna pozornost veljala tretji in četrti generaciji starejših.

Mediji niso naklonjeni starejšim, reakcij vladnih organizacij ob negativnem predstavljanju starejših generacij pa ni.

• Kakšne mehanizme smo sprejeli, da bi bili upoštevani pogledi starejših na ponujeno servisno dejavnost?

Na sistemski ravni niso izdelani mehanizmi za celovito in analitično spremljanje servisnih dejavnosti, posamezni izvajalci pa sami opravljajo določene analize o zadovoljstvu uporabnikov in izvajalcev (npr. DSO).

• Kako spodbujamo vključevanje starejših v družbo, kulturo in ekonomijo?

Posebni spodbud države za vključevanje starejših v družbeno dogajanje ni, je pa po drugi strani veliko ovir. Doslej je tudi država preslišala večino pobud starejših. Deloma lahko to pripišemo družbenim spremembam in temu, da sodobni politiki svoj uspeh gradijo na obsojanju vsega, kar je bilo storjenega in doseženega v socializmu, starejši pa ne znajo učinkovito zagovarjati svojih dosežkov in se pred agresivnostjo mladih medijskih gurujev zapirajo v svoj svet, v svet skrbi za lastno zdravje in preživetje ali v resignacijo in osamo.

Na sistemski ravni so bile sicer sprejete določene spodbude, da bi starejši še naprej ostajali v delovnem procesu, ni pa pravih spodbud niti možnosti za vnovično aktiviranje že upokojenih, še sposobnih in željnih aktivno delati ali biti vključeni v fleksibilne oblike dela.

Nasprotno pa še vedno obstajajo določene ovire, da bi upokojeni strokovnjaki vodili projekte in opravljali raziskovalno delo. Starejši so lahko aktivni na navedenih področjih le v neprofitnem sektorju, za katerega pa ima država le malo razumevanja (državni uradniki ne sprejemajo ponujene pomoči NVOS), namenja mu premalo spodbud (lanske spremembe zakona o dohodnini) in ga tudi premalo sofinancira.

- **S kakšnimi ukrepi nameravamo spodbujati politično participacijo starejših, zlasti starejših žensk?**

Starejši so politično angažirani v posameznih političnih strankah, ponekod tudi kot organizirane skupacije starejših, vendar starejših stranke v glavnem ne kandidirajo na državnozborskih ali lokalnih volitvah. Izjema je stranka DeSUS. Za ženske so bile sicer določne ženske kvote, ki pa niso prinesle zelenega učinka.

- **Kakšni mehanizmi obstajajo v državi, za to, da bi se slišal politični glas starejših, in kako so bila promovirana politična stališča starejših?**

Svoj glas lahko starejši artikulirajo v političnih strankah, vendar je ta možnost v glavnem skoncentrirana na poslansko skupino stranke DeSUS, ki je v parlamentu zastopana samo s 5 poslanci). So pa ta stališča, zlasti do politično občutljivih vprašanj, pogosto predstavljena z negativnim prizvokom. Stranke nagovarjajo starejše samo pred volitvami, nato pa na večino obljub pozabijo. Starejši tudi še nismo razvili sistema pritiskov na tiste, ki odločajo.

- **Ali smo ustanovili nacionalno svetovalno telo za področje staranja ali na podoben institucionalni mehanizem, ki naj bi omogočil vključevanje starejših in zagotovil dinamično in koordinirano vključevanje starejših v aktivnosti, načrtovane v nacionalni strategiji na področju starajoče se družbe?**

Na MDDSZ ustanavljajo strateški svet za medgeneracijsko sodelovanje, vendar starejši spričo številnosti ne morejo biti zadovoljni s svojo zastopanostjo, saj sta predvidena le 2 predstavnika starejših. Z reorganizacijami MDDSZ so bile odpravljene nekatere samostojne organizacijske enote, denimo direktorat, oddelek za starejše itd, tako da bi jih bilo nujno potrebno ustanoviti na novo, saj ni realno pričakovati, da bo svet lahko v celoti obvladoval strategijo in načrtovane aktivnosti.

- **Ali so pripravljene načrti in programi za izboljšanje bivalnih in življenjskih razmer starejših, in to še posebej na podeželju? Pri tem gre tudi za dostop do storitev, ki jih starejši plačujejo, kot je pomoč v gospodinjstvu, vzdrževanje higiene in promet.**

Program pomoči na domu, ki ga uresničujejo tako javni zavodi kot koncesionarji in zasebniki, zagotavlja socialni servis za manj kot odstotek slovenskega prebivalstva (po podatkih, zbranih na ZDUS, potrebuje pomoč na domu od 5 do 10 odstotkov starejših od 69 let), vendar je sofinanciranje programa prepuščeno občinam. Tudi cene, obseg storitev in kakovost storitev ni enak. Kljub sofinanciranju občin veliko starejših ne more plačevati svojega deleža in se zato odpoveduje tem storitvam. Predpisi dovoljujejo, da so socialno ogroženi oproščeni doplačil, vendar veliko starejših te možnost ne izrabijo, ker mislijo, da bi bi s tem priznali svojo revščino.

Zgrajena so bila in se še gradijo oskrbovana stanovanja, ki pa so dostopna le premožnejšemu sloju upokojencev, v nobenem primeru pa ne nadomeščajo potreb po institucionalnem varstvu, na katerega čaka v Sloveniji več kot 1.500 starejših tudi zato, saj je domsko varstvo cenejše kot pomoč na domu, pa tudi zato, ker razvoju pomoči na domu in vključevanju vseh potencialnih izvajalcev (sorodniki, sosedje, prostovoljci, javne in zasebne službe) namenjamo premalo pozornosti. Kljub drugačnim tokovom v EU in ZDA v Sloveniji še vedno razmišljamo predvsem o gradnji novih domov za starejše, pa čeprav z njimi že zadovoljujemo potrebe 4 odstotkov starejše populacije.

Prav tako še nismo razvili različnih oblik organiziranja stanovanjskih skupnosti, javne prometne povezave z oddaljenimi kraji so velik problem. Lokalne skupnosti so sicer skušale uvesti avtobusne prevoze, a so jih zaradi nerentabilnosti že po krajšem času spet odpravili. Ko gre za zagotavljanje zdravstvenega varstva pa je rešitev v pravilni razporeditvi zdravstvene mreže, pa v potujočih trgovinah, ko gre za drugo oskrbo

- **Države so se zavezale, da bodo promovirale vključevanje starejših v lokalno skupnost in s spodbujanjem medgeneracijskega povezovanja.**

Kakšne ukrepe smo uveljavili za promocijo lokalnih skupnosti, kjer so prostori na voljo ljudem vseh starosti, kjer se lahko srečujejo in povezujejo (denimo skupni lokalni centri za starejše in mlajše)? Kako promoviramo prostovoljne

aktivnosti, da bi omogočili mladim in starejšim medsebojno povezovanje in pomoč?

- V strategiji varstva starejših načrtujemo ustanavljanje medgeneracijskih centrov. Na naketerih območjih se že pripravljajo na njihovo ustanovitev. Povezovanje generacij v lokalnih skupnostih poteka s pomočjo skupnih programov varovanja okolja, kulturnih prireditev in srečanj, so pa ta prizadevanja medijsko premalo pokrita.

K promociji prostovoljstva pa vsekakor ni prispevala davčna obremenitev nagrad prostovoljcem, ki jo je uvedla vlada v letu 2005.

Prostovoljstvo v glavnem promoviramo s priznanji za delo na področju prostovoljstva, premalo pa je finančno podprto izobraževanje prostovoljcev in njihovih mentorjev ter organizacij prostovoljnega dela.

Medgeneracijsko povezovanje ima v Sloveniji že dolgo tradicijo in se razvija kot sodelovanje šol in upokojskih društev ter drugih NVOs, domov za ostarele in drugih socialnih ustanov. V letu 2005 so se na pobudo in v organizaciji Slovenske filantropije, društva za promocijo prostovoljstva, začeli v skupnem projektu Sadeži družbe sistematično povezovati prostovoljci v društvih upokojencev in na šolah.

Zaveze, sprejete v Madridu, vključujejo tudi potrebo po promociji pozitivnega odnosa do staranja. Kaj smo storili, da bi promovirali pozitiven odnos do staranja (na primer medijske kampanje, spodbujanje delodajalcev, da bi omogočali nadaljnje zaposlovanje starejših, kakšne so spodbude na lokalni ravni in kako si drugi socialni partnerji prizadevajo spodbuditi dialog ter boljše razumevanje med generacijami?). Treba je promovirati različnost in heterogenost pogledov na življenje starejših, da bi bolje razumeli realnost.

Kakšne so bile aktivnosti (zlasti v sodelovanju z množičnimi mediji), za osveščanje javnosti o pozitivnih straneh staranja?

Na področju zaposlovanja starejših delavcev je vlada naredila številne korake, ne vemo pa, kako uspešni so bili.

Žal pa na področju promoviranja pozitivne podobe staranja ni bilo narejenega nič. Medijska promocija je draga, samopomočne organizacije starejših životarijo in zanjo nimajo sredstev, država pa tu nima raumevanja za to. Nekateri vplivneži vedno znova strašijo mlajše generacije, da so starejši sebični, da nočejo deliti uso-

de z mlajšimi in da s pokojninami samo siromašijo mlajše generacije. Predstavniki starejših že vrsto let zaman opozarjamo vlado, da lahko tako vedenje pelje le medgeneracijske spopade.

Iščemo tudi sredstva za pripravo analize o ekonomski participaciji starejših v slovenski družbi in za promocijo pozitivne podobe staranja, a zaenkrat zaman.

Javni mediji sicer imajo oddaje o staranju in starejših, kamor kot sogovornike vabijo starejše, žal pa vlada nima celovitega programa promocije medgeneracijskega sožitja.

3. ZAVEZA

Promocija enakopravne in vzdržne ekonomske rasti kot odgovor na staranje prebivalstva.

Države so se zavezale, da bodo kot odgovor na staranje prebivalstva spodbujale enakopravno in vzdržno ekonomsko rast. Prizadevale si bodo povečevati ekonomsko rast in produktivnost tako, da bodo povečevale dostopne vire za transfer in distribucijo ter zagotavljale finančno vzdržnost socialne zaščite, zlasti pa vzdržen pokojninski sistem.

Kakšne strategije smo sprejeli v državi, da bi odpravili revščino, še zlasti med starejšimi, kakšne ukrepi je država sprejela, da bi makroekonomsko politiko prilagodila potrebam starajoče se družbe?

Strategija ugotavljanja stopnje revščine je pogoj za aktivnosti na tem področju. Harmonizacija je deloma urejena (SURS, Eurostat) in podatki za leto 2004, zbrani leta 2005 in obdelani leta 2007, kažejo, da je tudi po regijah stopnja ogroženosti z revščino v Sloveniji nižja kot v povprečju na evrskem območju. Najbolj ogrožena so enočlanska gospodinjstva in upokojene samske ženske. Razvit je sistem potrebnih socialnih transferjev in zagotovljen zajem podatkov o tem, zasnovali pa smo tudi ustrezno socialno in prostovoljsko mrežo. Sistem je zdaj še vzdržen, še vedno pa nas spremljajo demografske težave in tudi krize v bližnji prihodnosti še ne bo konec (2012 - 2020).

Napovedane reforme v letu 2004 in 2005 ter opozorila EU in drugih o vzdržnosti zdajšnjega, že reformiranega modela zavarovanj za čas po upokojitvi še proučujemo, reforme pa zamujajo tudi zaradi odpora nekaterih močnih socialnih skupin.

Za usklajeno in razvojno naravnano ekonomsko in socialno politiko je treba ustvariti tudi široko podatkovno bazo. V državi poteka slabo koordinirana razprava o anglosaksonskem in centralnoevropskem modelu reševanja tega problema. Konjunktura in pospešen ekonomski razvoj deloma odlagata skrb za nujno potrebne reforme, na katere opozarja tudi mednarodno okolje. Tudi parlamentarne volitve 2008 so na kasnejši čas odložile rešitve, ki za volivce ne bi bile ugodne.

4. ZAVEZA

Prilagoditev sistema socialne varnosti demografskim spremembam in njihovim socialnim in ekonomskim posledicam.

Države članice so se zavezale, da bodo ob upoštevanju demografskih sprememb zagotovile finančno vzdržnost sistemov socialne varnosti. Soglašale so, da morajo sistemi socialnega varstva povečati možnosti državljanov za vključevanje v delovni proces in hkrati zaščititi najšibkejše skupine prebivalstva. Sistemi socialnega varstva morajo biti zasnovani tako, da zagotavljajo osnovno funkcijo varovanja zapostavljenih skupin in da zadovoljujejo potrebe najbolj ogroženih med njimi. Podprti morajo biti z visoko stopnjo zaposlenosti, s celovito dostopnostjo do zdravstvenih storitev, z učinkovitim izobraževalnim sistemom in z aktivnimi politikami zaposlovanja.

Skladno s tem so se države dogovorile, da si bodo prizadevale preprečevati in zmanjševati revščino in da bodo zagotovile primerne življenjske razmere za vse. Dogovorile so se, da bodo sistem socialne varnosti prilagodile demografskim spremembam in spremembam v strukturi družine.

Kako je naša država prilagodila sistem socialne varnosti socialnim in demografskim spremembam?

Katere korake je naredila, da bi starejšim zagotovila dovolj dohodka?

Katere načrte je sprejela, da bi starejšim pravočasno zagotovila različne vrste socialnih in zdravstvenih storitev, pa varovana stanovanja in dolgotrajno nego?

Kako smo v državi izboljšali bivalni standard invalidov in ranljivih starejših, da bi lahko ohranili svojo neodvisnost in dostojanstvo?

V zadnjih letih v Sloveniji ni bilo resne razprave o demografskih spremembah in njihovih posledicah na področju socialnega varstva, zato je prilagajanje sistema socialne varnosti zelo počasno in nekonsistentno.

V Sloveniji že zagotavljamo državne pokojnine vsem, ki nimajo nobenih drugih dohodkov. Uvedena je bila vdovska pokojnina, s čimer se je izboljšal materialni položaj nekaterih vdovcev, zlasti pa vdov. Subvencioniranje stanarin prav tako pripomore k večji materialni varnosti starejših, prav tako dodatek za pomoč in postrežbo starejšim, ki potrebujejo pomoč pri vseh ali vsaj osnovnih življenjskih opravilih. Kljub temu pa še vedno veliko starejših živi na robu revščine. Zlasti prizadeta so samska gospodinjstva starejših, še zlasti pa žensk, ki po indeksu revščine sodijo med najbolj ogrožene skupine prebivalstva. V Sloveniji živi sama tretjina starejših od 69 let (pri tem niso upoštevani tisti, ki so v domovih za starejše).

Vlada pripravlja zakon o zavarovanju za dolgotrajno nego, gradimo varovana stanovanja, a je ta gradnja bolj ali manj prepuščena vplivom trga. Zato je tudi oskrba v varovanih stanovanjih draga in si jo lahko privoščijo le manjša skupina starejših ljudi. Centrov za pomoč na domu je premalo in ne morejo zadovoljiti vseh potreb. Treba bi bilo opraviti razpravo o morebitnih novih oblikah pomoči na domu. Z nekontrolirano privatizacijo zdravstva pa postaja poseben problem dostopnost starejših, zlasti tistih z nizkimi dohodki, do zdravstvenih storitev, tudi do storitev patronažne službe. Vlada mora torej šele razčleniti to problematiko in sprejeti načrte, kako jo v prihodnje reševati.

Zakonodajca nalaga investitorjem, da pri gradnji upoštevajo standarde za odpravo ovir gibalno prizadetih ljudi. Centri za pomoč na domu jim omogočajo kakovostno bivanje in samostojnost, z dodatki za pomoč druge osebe pa jim omogočajo, da tudi posegajo po tej pomoči. K višji kakovosti bivanja in samostojnosti pa bistveno s prostovoljnim delom pripomorejo NVOS.

Kakšne načrte je sprejela država za enako obravnavo moških in žensk v sistemu socialne varnosti?

Kakšne načrte je sprejela za zagotovitev podpore socialnega sistema za pomoč družini v skrbi za družinske člane (denimo zagotavljanje možnosti, da so tisti, ki negujejo družinske člane, odsotni z dela, da si lahko med negovanjem odpočijo in vzamejo dopust?)

Tudi Slovenija se še vedno sooča z neenakim nagrajevanjem moških in žensk na sicer enakih delovnih mestih. Zato so tudi pri pokojninah ženske na slabšem kot moški. Celo vdovski dodatek je ugodnejši za moške, saj veliko žensk, zlasti najstarejših, sploh ni bilo zaposlenih, ker pa že imajo družinsko pokojnino, niso upravičene do vdovske pokojnine.

Slovenija spodbuja družinske člane, da se zaposlijo kot družinski pomočniki svojim hudo bolnim, duševno ali telesno najhujše prizadetim družinskim članom, kar je tudi zakonsko uredila. Pri uresničevanju zakonskih določil pa se zatika, saj gre za finančno zelo zahtevno pomoč in vse občine v državi ne zmorejo tega bremena. V zdravstvenem zavarovanju pa v Sloveniji že vsa leta poznamo pravico do plačane odsotnosti z dela zaradi nege družinskega člana. Vendar v tržnem sistemu to pravico pogosto omejujejo pritiski delodajalcev, kar pa ni dovolj sankcionirano. Pri starejših, ki potrebujejo dolgotrajno nego, to ogroža zaposlitev mlajših družinskih članov. Zato se že pojavljajo pobude za povezovanje sorodnikov, profesionalnih izvajalcev pomoči na domu in prostovoljcev, zlasti tistih iz vrst upokojenskih društev, Karitasa in Rdečega križa.

5. ZAVEZA

Omogočiti trgu dela, da se prilagodi ekonomskim in socialnim posledicam staranja prebivalstva.

Države članice so se zavezale, da bodo vzpostavile trg dela, ki se bo sposoben prilagajati ekonomskim in socialnim razmeram starajoče se družbe. Tako bodo povečale stopnjo zaposlovanja zlasti starejših oseb.

Ali je naša država kaj storila, da bi se povečale zaposlitvene možnosti in da bi se zmanjšala nezaposlenosti, zlasti nezaposlenost starejših, denimo aktivna zaposlovalna politika (pomoč pri iskanju zaposlitve, svetovanje itd.), prilaganjem kurikulov tržnim zahtevam in drugi ukrepi)?

Ali je država pripravila programe za večjo zaposljivost starejših delavcev, denimo z izobraževanjem, s promocijo doživljenjskega učenja, z izboljšanjem delovnih razmer?

Ali je sprejela ukrepe za večji delež starejših moških in žensk, da bi ostali dlje zaposleni?

Ali je država z izobraževanjem in izpopolnjevanjem zvišala delež žensk na trgu dela, je sprejela ukrepe za večjo zaposlitev žensk in da bi odprali diskriminatoren odnos do žensk pri plačah in pokojninah?

Države so se zavezale, da bodo povečale starostno mejo, ko ljudje zaključijo aktivno delovno dobo, da bodo omogočile fleksibilno in postopno upokojevanje. Ali je Slovenija kaj storila, da bi se povečala motiviranost starejših, da ostajajo na trgu dela (opuščanje motivacije za zgodnje upokojevanje)? Kakšne mehanizme je država sprejela za promocijo nestresnega upokojevanja?

Med brezposelnimi je v Sloveniji še posebej ogrožena starostna skupina 55 do 65 let, ki bistveno težje dobi delo kot mlajši. Slovenija je pri zaposlovanju starejših pri dnu lestvice evropskih držav. Treba bo šele razviti nov odnos do upokojevanja, prepoznati produktivni potencial starejših, jih dodatno usposobiti, prekvalificirati in zadržati v podjetjih. Ceniti bo treba tudi modrost in izkušnje in ne le hitrost in okretnost.

V Sloveniji šele pripravljamo strategijo aktivnega staranja. V njene programe naj bi se vključili vsi družbeni dejavniki, pri čemer bi morala biti zlasti odločilna vloga civilne družbe in še posebej predstavnikov tretje generacije.

Slovenija je v strateških in akcijskih dokumentih sprejela usmeritve in programe za izboljšanje zaposljivosti starejših delavcev. Vendar pogosto ugotavljamo globok prepad med deklariranim in dejansko uresničnim. Slovenski programi aktivne politike zaposlovanja so zasnovani na podlagi prvih smernic EU na področju zaposlovanja, sprejetih v Luksemburgu leta 2000.

Slovenija se je v procesu pristopnih pogajanj prilagodila evropski zakonodaji za zmanjšanje ovir, da bi starejši dlje časa ostajali zaposleni. Zlasti starejšim so namenjeni ukrepi aktivne politike zaposlovanja: spodbujanja novega zaposlovanja starejših, povračila prispevkov delodajalcem, lokalni zaposlitveni programi, javna dela, subvencioniranje zaposlitev v pomoči na domu.

Država se je s strategijo aktivnega staranja zavezala, da bo s posebnimi programi odpravila diskriminacijo na trgu dela in pri zaposlovanju starejših oseb.

Odpraviti mora tudi diskriminacijo v zakonodaji (zlasti v zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in zakonu o raziskovalni dejavnosti), saj omejuje občasno opravljanje intelektualnih storitev upokojeencev. Občasno honorarno strokovno delo v Sloveniji ni zaželeno. Slovenija nenormalno visoko obdavčuje opra-

vljanje intelektualnih storitev posameznikov (torej tudi upokoјencev). Upokoјenec ne sme imeti statusa raziskovalca in ima težave celo z vključitvijo v Cobiss. Slovenija še ni sprejela mehanizmov za promocijo nestresnega in stopenjskega upokoјevanja.

6. ZAVEZA

Spodbujanje vseživljenjskega izobraževanja in prilagoditev izobraževalnega sistema spremenjenim ekonomskim, socialnim in demografskim razmeram.

Države članice so se zavezale, da bodo spodbujale vseživljenjsko učenje in izboljšale možnosti zanj.

Kaj smo storili za prilagoditev izobraževalnih ustanov potrebam upokoјencev?

Kakšni so programi priprav na upokoјitev?

Katere učne metode smo razvili za učenje starejših, kako uporabljati nove informacijske tehnologije?

Ali je država prilagodila izobraževalne programe, ki pripravljajo ljudi na življenje v neprestanih spremembah?

Kot nam je znano, na tem področju ni bilo doslej nobenih aktivnosti. Upokoјenci smo se sami organizirali v univerzi za tretje življenjsko obdobje, ki pa je namenjena predvsem manjšini bolj izobraženih starejših ter njihovim potrebam po izpopolnjevanju znanj na različnih področjih znanosti. Učnih programov za prilagajanje starejših moderni informacijski dobi na državni ravni še ni.

Programov za pripravo na upokoјitev tudi ne. Pred leti je sicer Gerontološko društvo Slovenije dalo pobudo za pripravo tovrstnih programov, a je zamisel zamrla. Sistematičnega razvijanja metod za učenje starejših pri uporabi novih informacijskih tehnologij prav tako ni. V ZDUS že več let iščemo izvajalce tovrstnega izobraževanja. Nekateri so svoje metode prilagodili potrebam starejših, drugi niso. Tudi neprimerne učne metode odvrčajo starejše od modernih informacijskih tehnologij.

Za starejše državljane takih programov ni.

Države članice so se tudi zavezale, da bo izobraževalni sistem spodbujal zaposljivost vseh oseb.

Ali smo zastavili boljše povezave med izobraževalnimi institucijami in delodajalci, smo spodbudili delodajalce, da bi delavce različnih starosti, tudi starejše izobraževali na delovnem mestu?

Kakšne so pobude, da bi povečali število otrok, ki dokončajo šolanje in da bi zmanjšali osip v šolah?

Smo zasnovali in promovirali programe za lažje vključevanja na trg dela tistih, ki so zgodaj zaključili šolanje?

Ali predvidevamo specifične programe za deklice in žene ter specifične programe za starejše ženske, da bi jim omogočili vnovičen vstop na trg delovne sile?

Na večino teh vprašanj starejši ne znamo odgovoriti.

Kot je nam znano, se andragoški center ne ukvarja z vprašanjem vseživljenjskega izobraževanja starejših, sploh pa ne starejših žensk. Prepuščeni smo lastni pobudi. Univerza za tretje življenjsko obdobje v glavnem uresničuje programe za zadovoljitev interesnih želja, posamezne organizacije pa se parcialno lotevajo izobraževanja starejših: zdravstvo z zdravstvenega stališča, gerontološko društvo prav tako itd. V ZDUS smo v mednarodnem projektu LENA obravnavali problematiko varnosti starejših z več različnih zornih kotov.

7. ZAVEZA

Posebno pozornost je treba nameniti zagotavljanju kakovostnega in samostojnega življenja ljudem vseh starosti, kar zajema tudi skrb za zdravje in dobro počutje.

Države članice so se zavezale, da bodo namenile posebno pozornost zagotavljanju kakovostnega življenja vsem državljanom, jim omogočale neodvisno življenje, kar pomeni tudi skrb za zdravje in dobro počutje.

S katerimi aktivnostmi naj bi spodbudili uvrstitev problematike staranja v načrte različnih sektorjev?

Starejši smo po letu 2002 le v MDDZS zaznali aktivnosti, povezane s problematiko starajoče se družbe, a tudi v tem ministrstvu so nastajali strateški dokumenti, zakoni in pravilniki, ne da bi pri njihovem nastajanju resneje sodelovali tudi starejši. Pobude starejših za sodelovanje so praviloma naletete na gluha ušesa, zahteve po razumnih rokih za javno obravnavo dokumentov prav tako. MDDZS pripravlja dokument o aktivnem staranju, ki pa zadeva samo tiste starejše, ki so še vedno

vključeni v delovni proces. MŠŠ prav tako pripravlja dokument vseživljenjskega učenja, v katerem pa ni niti besede o izobraževanju tistih, ki so zaključili aktivno delovno dobo.

Manjka strategija starajoče se družbe na področju prometa. V Sloveniji starejši ljudje ne morejo več na vlak ali na avtobus.

Manjka strategija prilagajanja trgovin in bank potrebam starejših ljudi. Bančno poslovanje ni prilagojeno potrebam in možnostim starejših ljudi. V tržni ekonomiji je izginilo veliko vaških trgovin, prometne povezave podeželja z mesti pa so slabe in drage za ljudi, ki nimajo svojega prevoza.

Manjka nam strategija povezovanja servisnih služb za smotrno, kakovostno in dostopno pomoč starejšim. Vsi dosedanja poskusi povezovanja socialnega dela s patronažo in s pomočjo na domu so spodleteli. Zadnja leta pa uspešno teče akcija ZDUS, da bi v lokalnih skupnostih spodbudili župane in ustanovili lokalno interdisciplinarno koordinacijo, v kateri bi strokovnjaki v sodelovanju s prostovoljci NVOs skupno reševali probleme starejših v lokalnem okolju.

Zaradi vedno večjega informacijskega zaostajanja za modernimi tokovi starejši v Sloveniji tudi nimamo vpogleda v vse dokumente, ki nastajajo v vladnih krogih. Omejujeta nas nepoznavanje računalništva in interneta, nimamo pa tudi sredstev za zaposlovanje profesionalcev v naših samopomočnih organizacijah.

Države članice so se tudi zavezale, da bodo zagotovile enak dostop do zdravstvenih in socialnih storitev, všteti dolgotrajno nego ljudi vseh starosti.

Kakšne so bile aktivnosti za zmanjšanje neenake dostopnosti do zdravstvenih in socialnih storitev, vključno za ljudi na podeželju in v odročnih krajih?

Neprestano nalaganje dodatnih nalog centrom za socialno delo strokovnjake teh ustanov samo odtuja od ljudi na terenu in od njihovih problemov. Zadnja štiri leta pa v ZDUS načrtno spremljamo življenje starejših od 69 let, ki živijo v lastnih gospodinjstvih, ter o ugotovljenih potrebah starejših obveščamo pristojne službe. CSD zelo dobro sodelujejo v teh prizadevanjih. V vključevanju predstavnikov uporabnikov vidijo pomembno pomoč pri zaznavanju socialnih problemov starejših.

Žal pa se raven dostopnosti starejših do zdravstvenega varstva znižuje. Uvajanje privatizacije v zdravstvo zlasti revnejšim slojem zmanjšuje dostopnost do storitev na vseh ravneh zdravstvenega varstva. Skrajševanje ležalnih dob v bolnišnicah je spričo počasnega uvajanja negovalnih oddelkov in profesionalne pomoči na

domu še posebej prizadelo starejše. Država, denimo, tudi ni nič storila, da bi lahko bolniki po kapi doma opravljali terapijo in fizioterapijo.

Zdravniki zasebniki nenadzorovano zaračunavajo dodatne storitve, kar revnejše sloje odvrča od primarnega zdravstvenega varstva. Kljub obljubi država še ni zagotovila pravičnega dostopa do življenjsko pomembnih diagnostičnih in terapevtskih posegov. Zdravniki, ki hkrati delajo v javnem in v zasebnem zdravstvu, pa vedno znova najdejo načine, da lahko tisti, ki plačujejo njihove storitve, preskočijo čakalne vrste. Tudi to dejstvo draži zdravstveni sistem.

Patronažna služba izgublja svoj pomen, saj ni nobene kontrole nad to dejavnostjo, pa tudi profesionalne negovalne organizacije se že dve desetletji ne ukvarjajo z razvojem patronaže.

Uporabniki pa se prepočasi povezujejo v skupnem pritisku na izvajalce in načrtovalce zdravstvenega varstva.

Kakšne pobude smo sprejeli za izboljšanje dolgotrajne nege za starejše, zlasti za izboljšanje storitev v lokalni skupnosti in da bi spremenili razmerja med potrebami po pomoči na domu in zmogljivostmi domske oskrbe starejših?

Zakon o dolgotrajni negi pripravljamo že vrsto let. Trenutno ovirata sprejem zakona dve vprašanji: kakšnega poklica bodo case-managerji in kje vzeti sredstva, da ne bi bilo treba zviševati davkov. Starejši, organizirani v ZDUS, smo si zadali, da bomo spodbudili vlado in strokovnjake različnih strok, da bo ta zakon sprejet čim prej.

Kako smo izboljšali koordinacijo in integracijo servisnih služb za starejše ljudi (denimo s 'case management' sistemom)?

Žal je integracija servisnih služb tema, o kateri izvajalci nočejo niti slišati. Tudi posamezni vladni resorji ne kažejo volje za skupen nastop na tem področju. Tudi to je ena od prednostnih nalog novega vodstva ZDUS v naslednjih štirih letih.

Kaj smo v Sloveniji storili za izobraževanje tistih, ki poklicno ali kot prostovoljci, ali družinski člani opravljajo nego?

Izobraževanje negovalcev je sistemsko urejeno. Medicinske sestre se izobražujejo v rednem sistemu šolanja, socialne negovalke pa se šolajo po sistemu izobraževa-

nja v ljudskih univerzah. Država v javnih zavodih nadzoruje izobraževanje socialnih negovalk, nadzor v zasebnem sektorju pa je pomanjkljiv. Žal pa je izobraževanje družinskih članov še vedno prepuščeno njihovi samoiniciativnosti.

Kaj smo storili, da bi povečali sposobnosti starejših za samooskrbo, za promocijo zdravja, prevencijo bolezni in invalidnosti?

Na tem področju so aktivne predvsem nevladne organizacije in farmacevtska industrija. Ministrstvo za zdravje in MDDZ skromno sofinancirata nevladne organizacije na tem področju, medtem ko ZPIZ sofinancira ZDUS.

Kaj je bilo storjenega za to, da bi bila zdravstveno varstvo in socialni sistem učinkovita, vzdržna in enako dostopna za ljudi vseh starosti?

Na področju zdravstva nekontrolirana privatizacija primarnega in sekundarnega sistema draži zdravstveni sistem in tako zmanjšuje dostopnost sistema revnejšim slojem prebivalstva. Podrobnih analiz ni, so pa razmere resne, na kar opozarjajo tudi podatki, da se je v obdobju po uvedbi demokratičnih sprememb močno povečala revščina. Velika večina prebivalcev je sicer zavarovanih za osnovne in dodatne zdravstvene storitve, ni pa poskrbljeno za tiste, ki ne morejo plačevati zavarovanja. Zato nevladne organizacije s pomočjo lokalnih skupnosti in ZZZS ustanavljajo posebne ambulante za nezavarovane, v katerih zdravstveni delavci delajo prostovoljno in brez plačila.

Kakšne aktivnosti smo zastavili, da bi ljudje postali bolj osveščeni o pomenu zdravih življenjskih navad?

Veliko različnih akcij, informacij, oddaj in publikacij je namenjenih samoizobraževanju in osveščanju prebivalstva o zdravju, preprečevanju invalidnosti, o preventivnih ukrepih in o tem, kam se lahko občani obrnejo za pomoč.

Največ pa na tem področju naredijo številna društva, v katerih so organizirani uporabniki, to pa so različna društva bolnikov in starejših. Veliko telefonskih linij je odprtih za vprašanja in odgovore, kar je velik prispevek k osveščanju prebivalstva vseh starosti, še zlasti pa starejših.

Tudi v zdravstvenih ambulantah je vse več informativnih publikacij o zdravju. MDDSZ in MZ tudi delno financirata te programe.

V Sloveniji nevladne organizacije in zdravstvene ustanove uresničujejo tudi vrsto programov Svetovne zdravstvene organizacije.

8. ZAVEZA

V starajoči se družbi bo prizadevanje za enako obravnavo obeh spolov odločilnega pomena za pomoč družini, ki skrbi za starejše, pa tudi za promocijo medgeneracijske solidarnosti.

Kaj smo storili, da bi odpravili vse ovire, ki onemogućajo enakost spolov, da bi odpravili vse oblike diskriminacije žensk ter da bi obema spoloma zagotovili enake ekonomske pravice?

Je v strategiji socialne zaščite zagotovljena polna participacija moških in žensk v sistemu socialnega varstva?

Kaj smo storili, da bi v družini zagotovili pravičnejšo porazdelitev bremen med moškim in žensko?

Slovenska družba se je že zgodaj zavedla pomena neenakosti med spoloma in diskriminacije in že zgodaj so državne in politične ustanove začele razčlenjevati ta vprašanja.

Soočamo se s paradoksom, da so ženske v Sloveniji bolj izobražene kot moški, a na vodstvenih mestih, zlasti pa v politiki jih je izjemno malo. Z ustanovitvijo vladnega urada za enakopravnost žensk sredi devetdesetih let, zdaj urada enakih možnosti, se javnost vse bolj posveča tem vprašanjem. Sprejeli smo tudi tako imenovane ženske kvote pri kandidiranju. Žal pa imajo ženske kljub temu skromne možnosti, da bi se posvečale razvojnim vprašanjem države. Se pa ženske vse bolj uveljavljajo na vodstvenih mestih v podjetništvu, vse bolj se izobražujejo v različnih strokah, premalo pa jih je na delovnih mestih in na političnih funkcijah, kjer se spreminjajo odločitve o razvojnih vprašanjih.

Na voljo so podatki uradne statistike o izobrazbi in zasedbi delovnih mest. Opravljena je bila vrsta raziskav, zakaj ženske ne morejo zasedati vodstvenih delovnih mest. Nevladni sektor opozarja na te probleme in zbira podatke, premalo pa je bilo storjenega za osveščanje javnosti o pomenu vključevanja žensk na vodstvena delovna mesta.

V preteklosti je bilo veliko narejenega za zaščito žensk na delovnih mestih. Neenakost nagrajevanja žensk in moških se je kazala predvsem v tem, da so femi-

nizirani poklici nazadovali v plačilnih razredih. Zakonodajca na tem področju je dobra, vendar pa opazamo, da delodajalci poskušajo obiti zakone (denimo: od žensk zahtevajo, da podpišejo izjavo, da določen čas še ne bodo zanosile, silijo porodnice, da se hitro vrnejo na delovno mesto, negativen odnos delodajalcev do moških, ko jemljejo porodniški dopust ali bolniški stalež zaradi nege otrok ipd.) Nadzora na tem področju je premalo, sankcije pa so zanemarljive. Ocenjujemo, da imajo ženske po demokratičnih spremembah na področju dela še več težav, kot so jih imele prej.

Veliko oviro za ženske predstavlja tudi evropski delovni čas, ki zmanjšuje družinsko življenje, slabo vpliva na vzgojo otrok, saj so večji del dneva sami, vzgojne, izoraževalne institucije pa nimajo novih programov za pomoč družini in otrokom. To povzroča večjo obremenjenost žensk, s tem pa večjo utrujenost, manjka jim časa za izobraževanje, prostega časa in časa za družbeno aktivnost ter za uveljavljanje vloge aktivnega državljanstva.

Kar zadeva pravice do socialne zaščite, ni razlik med moškim in žensko. Je pa zanimivo, da so brezposelne ženske, mlade in starejše, bolj prilagodljive kot moški, da zato lažje najdejo zaposlitev, lažje se odločajo za prekvalifikacijo, da lažje sšrejmejo delo, ki jim je ponujeno.

Na deklarativni ravni se v Sloveniji že dolgo zavzemamo za enako participacijo staršev v skrbi za družino, a se v resnici razmere le počasi izboljšujejo. Ženske v Sloveniji so že takoj po drugi svetovni vojni enakopravno prevzele v družini skrb za ekonomske zadeve, medtem ko moški le polagoma prevzemajo svoj delež skrbi za otroke in gospodinjstvo. Na tem področju je država premalo storila in tudi zaradi tega ni dovolj žensk na vodilnih mestih.

9. ZAVEZA

Podpora družinam, ki negujejo starejše, in promocija medgeneracijske solidarnosti ter solidarnosti generacije v družini.

V Madridu so države družini namenile vlogo osnovno enote družbe in se tudi zavezale, da bodo pomagale družinam, ki skrbijo za starejše ljudi, da bodo spodbujale solidarnost med družinskimi člani. Zavezale so se tudi, da bodo povečale podporo medgeneracijski solidarnosti in solidarnosti znotraj generacije.

Kako je naša država družinsko politiko prilagodila spremenjenim demografskim razmeram?

Kakšno doktrino in programe je sprejela kot odgovor na potrebe družinskih članov različnih starosti?

Kaj so specifični elementi te doktrine in s kakšnimi programi krepimo enakost med moškim in žensko?

Katere mehanizme imamo na voljo za povečanje vloge lokalnih skupnosti, organizacij in zvez pri zagotavljanju pomoči in nege starejšim?

Država se še ni resno lotila prilagajanja družinske politike spremenjenim demografskim razmeram v družini. Uvedla je stimulacije za družine s številnimi otroki, a je takih družin le malo. Predvsem je premalo narejenega za pomoč družini pri negi bolnega, invalidnega in onemoglega člana.

Vlada je sprejela zakonodajo na področju socialnih transferjev, s katerimi zagotavlja dodatke za otroke in druge oblike pomoči, pri čemer pa je prišlo do kolizije zakonskih določil, zaradi česar pa so bili prizadeti nekateri upravičenci. Kar 70 odstotkov starejših ljudi živi v družinah in so odvisni od dobre ali slabe oskrbe svojcev, saj je bilo premalo storjenega za kakovostno življenje starejših v družini. Mlada družina spričo vse večjih obremenitev na delovnem mestu ni sposobna sama skrbeti za stare ljudi in tudi ne more odigrati vloge, ki ji jo nalaga zakonodaja. Uvajanje pomoči na domu in uvajanje institucije družinskega pomočnika so dobri ukrepi, vendar tovrstne storitve niso dostopne vsem. Varovana stanovanja se spreminjajo v geta, saj niso bila zgrajena v sooseskah, kjer živijo vse generacije.

Kaže, da je tržna ekonomija potisnila v ozadje vprašanje enake obremenjenosti moškega in ženske v družini. Kot vemo, tudi država v obdobju po madridski konferenci ni naredila nič na tem področju.

Uvedba družinskega pomočnika in uvajanje pomoči na domu sta nedvomno prava ukrepa, ker pa sta odvisna od sofinanciranja občin, sta za manjše občine preveliko breme. Storitve pomoči na domu niso povsod po Sloveniji enako dostopne, cene niso poenotene, nadzora nad zasebnim sektorjem na tem področju praktično ni. Za sprejem v domove starejših so dolge čakalne vrste tudi zato, ker je oskrbni dan v domu cenejši od treh ur pomoči na domu. Povezovanje služb je izjemno pomankljivo, prav tako povezovanje vladnega in nevladnega sektorja. Tako je nega ostarelelega družinskega člana še vedno prepuščena predvsem ženskam.

MDDZS od leta 2004 podpira projekt ZDUS in Slovenske filantropije Starejši za starejše, s katerim skušamo povečati vlogo nevladnih organizacij in lokalnih skupnosti v prizadevanjih za višjo kakovost življenja starejših. Doslej nam je s tem programom uspelo zajeti tretjino starejših v Sloveniji. Vlada se bo morala dogovoriti z samopomočnimi organizacijami za stalno sodelovanje na tem področju.

Države so se tudi zavezale, da bodo družinam pomagale pri premagovanju socialnih in ekonomskih posledic starajoče se družbe.

Kakšne ukrepe je sprejela Slovenija za pomoč družinam pri premagovanju socialnih in ekonomskih posledic demografskih sprememb (pomoč družinam, ki negujejo družinskega člana, družini prijazni ukrepi in servisna služba, prilagajanje infrastrukture v mestih potrebam družin, boljše načrtovanje storitvenih dejavnosti)?

O ukrepih vlade smo govorili že v prejšnjih poglavjih, žal pa se vlada še ni lotila reševanja vprašanj, s katerimi se sooča moderna družina.

10. ZAVEZA

Spremljanja regionalne izvedbene strategije z regionalnim sodelovanjem.

Države članice Združenih narodov so odgovorne za izvedbo in spremljanje regionalne izvedbene strategije. Zavezane so regionalni koordinaciji, vključevanju civilne družbe in sodelovanju s sekretarjatom ekonomske komisije Združenih narodov za Evropo (UNECE).

Analizo naših aktivnosti na tem področju lahko osredotočimo na naslednja vprašanja:

Kaj smo storili, da bi izboljšali koordinacijo med državami na področju staranja (denimo sodelovanje na sestankih ekonomske komisije Združenih narodov za Evropo in Evropskega centra na Dunaju, izmenjava informacij z drugimi članicami in s sekretariatom UNECE)?

Kako smo civilni družbi omogočili sodelovanje v tem procesu?

Ali smo zahtevali sodelovanje UNECE in drugih teles organizacije Združenih narodov pri uresničevanju regionalne izvedbene strategije? Kakšne so nadaljnje potrebe po pomoči?

Sodelovanje na strokovni in deloma politični ravni je osredotočeno predvsem na uporabo in harmonizacijo potrebnih podatkov za vrednotenje in primerjavo re-

gionalnih politik na tem področju. Spoznavanje različnih modelov in praktičnih posledic je prav tako izredno pomembno, a je še vedno pomanjkljivo.

Sodelovanja z bližnjimi državami ni veliko, a bi bilo nujno že zaradi nezanesljive prihodnosti (storitve za starejše). Slovenija tudi še ni rešila problema svojih upokojencev, ki so po razpadu nekdanje države ostali v drugih regijah.

Slovenske nevladne organizacije, ki se ukvarjajo s problemom staranja, so povezane v štiri mednarodne mreže: v mrežo NVOS iz držav pristopnic, ki pod deluje pod okriljem mednarodne organizacije Help The Aged, v mrežo NVOS iz držav jugovzhodne Evrope, ki deluje pod okriljem mednarodne organizacije Help Age International, v EURAG, smo pa tudi člani mednarodne krovne organizacije AGE.

Civilna družba na tem področju še ni dokončno izoblikovana, vendar pa lahko s svojimi organizacijami (ZDUS je prav gotovo osrednja) in posebnimi koordinacijami (KOSOS) ter drugimi združenji in z ustanovitvijo napovedanih svetov postane osrednji dejavnik koordinacije na tem področju. NGO pri svojem delu nimajo dovolj podpore, tudi zaradi tako imenovanega projektnega dela (financirajo se samo programi).

ZAKLJUČKI IN POGLED V PRIHODNOST

Kratek povzetek, kako se je naša država po madridski konferenci. lotila izzivov starajoče se družbe

Slovenija se zaveda izzivov, ki jih prinaša starajoča se družba in je od leta 2002 dalje naredila prve korake na poti k medgeneracijskemu sožitju. Vsekakor pa bo potrebno v prihodnje ta prizadevanja še spodbuditi in okrepiti. Predvsem bomo morali zasnovati trdno in konstruktivno sodelovanje z nevladnim sektorjem, ki je v Sloveniji zelo dejaven.

Na podlagi analize demografskih gibanj v prihodnje predlagamo naslednje spremembe v politiki starajoče se družbe:

- storiti bo treba vse potrebno, da ohranimo in izboljšamo dostopnost vseh državljanov do zdravstvenega in socialnega varstva;
- morali bomo podpreti prizadevanja starejših za njihovo večje vnovično vključevanje na vse ravni načrtovanja in odločanja;
- več bomo morali storiti za motivacijo starejših za zdrav način življenja;
- spodbuditi bomo morali uvajanje različnih oblik pomoči starejšim in njihovim družinam, da bi lahko zvišali kakovost življenja v tretjem življenjskem obdobju in

zmanjšali stroške za dolgo in človeka nevredno umiranje. Pri tem bomo morali doseči kakovostno sodelovanje različnih strok ter javnih služb in prostovoljcev;

- starejšim bomo morali omogočiti vnovično vključevanje v delovni proces, ne da bi zaradi tega izgubili pokojnino;
- čim prej bo treba pripraviti medijske programe za spodbujanje medgeneracijskega sožitja in za realen prikaz ekonomske participacije starejših;
- doseči moramo dosleden medresorski pristop pri pripravi in uresničevanju politik, ki zadevajo starejše.

Starejši v Sloveniji so dokaj aktivni, njihova krovna organizacija je nestrankarska in želi sodelovati z vlado, zato ne bo težko zasnovati učinkovitih skupnih projektov, kar je vsekakor prednost za Slovenijo.

Slabo pa je, da se spričo turbolentnosti mlade demokracije in zaradi prodora brezobzirne tržne miselnosti mlajših generacij, zaradi neobjektivnega prikaza dosežkov socializmu, pa tudi zaradi zaostajanja starejših za sodobnimi informacijskimi komunikacijami glas starejših zelo slabo sliši.

Prihodnje aktivnosti na področju staranja prebivalstva in posameznikov ter na drugih povezanih področjih:

- uravnotežena pokojninska politika;
- izboljšanje medgeneracijskega dialoga s pomočjo medijske promocije sožitja generacij;
- spodbujanje vnovičnega vključevanja starejših delavcev in upokojenecv v delovni proces;
- pospešeno uvajanje različnih oblik pomoči starejšim na domu;
- povezovanje služb, ki skrbijo za kakovostno življenje starejših;
- zagotovitev z resolucijo predvidenih oblik in zmogljivosti varstva starejših.

Nujne prilagoditve politike:

- povečati razumevanje načrtovalcev in politike za potrebe starejših;
- povečati vključevanje starejših strokovnjakov v pripravo strateških in izvedbenih dokumentov;
- izboljšati možnosti za medsebojno pomoč starejših;
- izboljšati interdisciplinarno koordinacijo za medgeneracijsko sožitje na lokalni ravni;
- spodbuditi vključevanje starejših v procese upravljanja in nadzora.

Predlog prednosti za nadaljnja raziskovanja s področja načrtovanja sprememb:

- raziskave o bioloških in zdravstvenih aspektih staranja;
 - raziskave o socialnih aspektih staranja;
 - raziskave o pomoči, ki jo starejši nudijo drugim generacijam;
 - raziskave o življenjskih razmerah starejših;
 - raziskave o tem, kako v javnih servisnih službah zadovoljujejo potrebe starejših;
 - raziskave o možnosti aktivnega državljanstva starejših ljudi;
- raziskave o zlorabah starejših.

Identifikacija potreb po povečanju zmogljivosti:

- na ministrstvu in dveh raziskovalnih ustanovah, ki ju sofinancira, je treba usposobiti kader, ki se bo stalno ukvarjal s problematiko staranja in medgeneracijskega sožitja;
- reaktivirati moramo upokojene strokovnjake in raziskovalce in jih z redno zaposlenim kadrom povezati v raziskovalne in razvojne skupine;
- več sredstev je treba nameniti načrtom raziskav o starejših in tako ustvariti kakovostno partnerstvo.

Potrebe in zahteve po izmenjavi izkušenj med državami:

- povečati moramo meddržavno izmenjavo dobrih praks na področju medgeneracijskega sožitja.

Zahteve/potrebe/želje glede na delo mednarodnih organizacij na področju staranja:

- pozdravljamo periodične konference;
- predlagamo, da vzpostavimo enoten mednarodni monitoring skupnih indikatorjev;
- predlagamo, da EU in ZN namenijo določena sredstva za infrastrukturo nevladnih samopomočnih organizacij ter za projekte medgeneracijskega sodelovanja, ki bodo na voljo nevladnemu neprofitnemu sektorju. Zlasti moramo spodbujati projekte samopomoči starejših, da bi tako učinkoviteje izkoristili znanje, izkušnje in energijo starejših.

PRIPOMBE IN PREDLOGI K POROČILU O DELU IN AKCIJSKEM NAČRTU ZA IZVEDBO NALOG IZ STRATEGIJE VARSTVA STAREJŠIH DO LETA 2010 - SOLIDARNOST, SOŽITJE IN KAKOVOSTNO STARANJE PREBIVALSTVA

Rožca Šonc, Tomaž Banovec in Aldo Ternovec, junij 2008

SPLOŠNE UGOTOVITVE

- Poročilo je obširno, a še vedno ni popolno in kaže odnos posameznega ministrstva do sprejetih ciljev in smernic v strategiji varstva starejših do leta 2010. Akcijski načrti so bili narejeni zelo pozno, nekaterih sploh ni ali pa so pomanjkljivi kljub sprejetim sklepom na drugi in tretji seji sveta, kar vsekakor onemogoča kakovostno obravnavo in s tem pripravo usmeritev za nadaljnje uresničevanje strategije. Potreben je temeljit razmislek o tem, ali je tak način dela še smotern.
- Ker strategija nastaja brez dveh pomembnih institucij - ministrstva za gospodarstvo in ministrstva finance, je težko oceniti in predvideti finančne in druge ukrepe. Proučiti je zato treba možnosti za sodelovanje teh ministrstev v delu sveta, če že nista neposredna člana sveta. Kako naj bi uresničevali stockholmske cilje (v letu 2010 naj bi zaposlovali polovico delavcev, starih od 55 do 64 let) brez ministrstva za gospodarstvo in brez sodelovanja gospodarskih zbornic?
- Nekateri novi in dokaj nepredvidljivi dogodki so se zgodili, ki pa jih strategija ne upošteva, prav tako tudi nosilci akcijskih načrtov ne. Gre za, denimo, nove razprave o revščini in bogastvu, o usklajevanju pokojnin, o davčnih spremembah, o inflaciji, ceni hrane ter energentov in transporta. Temu bi moral nameniti pozornost tudi svet, in to predvsem s stališča, kako bo to vplivalo na starejše (dopolniti delovni program).
- Spričo resursov in cene dela ter vedno večjih formalnih zahtevah po izobraževanju seniorjev in tistih, ki jim nudijo nego, teh pa bo čedalje več, je nujno, da se v strategiji zavzamemo za pospešen razvoj prostovoljstva in »samopomočnih« oblik med starejšimi, saj bo mladine kmalu malo, pa tudi predraga bo za te naloge.

- Opozarjamo na pomanjkanje analitske vloge in baz podatkov tako za delo ministrstev kot za druge, ki sodelujejo v delu sveta, pa tudi širše. Tudi vladna uredba¹ iz leta 2006 določa konkretno statistično in drugo podporo razvojnemu načrtovanju. Določila uredbe pa veljajo tudi za akcijske načrte iz te strategije. Eno prihodnjih sej naj bi posvetili predvsem temu problemu.

PRIPOMBE PO POSAMEZNIH PODROČJIH

Delo in zaposlovanje

V načrtu ni predvidenih aktivnosti za doseg ciljev, zapisanih v strategiji:

- sistemsko je treba urediti plačano občasno in začasno delo upokojujencem;
- odpraviti je treba davčne prepovedi in nezakonite podzakonske akte (raziskovalni status);
- ni davčnih spodbud;
- ni sprejeta ureditev o nagradah za prostovoljno delo;
- ni določen rok za sprejem strategije aktivnega staranja.

Ob vsem tem pa povprečen čas za upokožitev stagnira, tako da število upokojujencev hitro narašča.

Akcijski načrt določa le naloge MDDSZ – kaj pa drugi resorji, NVOS in drugi?

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Sprejeta sprememba usklajevanja socialnih transferjev v letu 2006 se je izkazala kot nepremišljen ukrep, ki je nedvomno vplival in še vpliva na položaj tistih z najnižjimi dohodki in pokojninami, zato bi bilo prav, da bi v prihodnje načrtovane spremembe temeljile na simulacijah učinkov uveljavljenih sprememb.

Katere ukrepe in koliko sredstev namenjamo v letu 2010, v evropskem letu obvladovanje revščine reševanju te problematike. Še koncepta revščine ne razumemo

¹ Ljubljana, 10. maj 2007 – Vlada Republike Slovenije je sprejela uredbo o dokumentih razvojnega načrtovanja in postopkih za pripravo predloga državnega proračuna in proračunov samoupravnih lokalnih skupnosti. Uredba predstavlja ključni podzakonski dokument zakona o javnih financah. Uredba o dokumentih razvojnega načrtovanja in postopkih za pripravo predloga državnega proračuna in proračunov samoupravnih lokalnih skupnosti je podzakonski dokument zakona o javnih financah. Uredba, ki je veljala doslej, je urejala le postopke priprave proračuna, nova uredba pa je razširjena še s poglavjem, ki zadeva na razvojno načrtovanje.

vsi enako (varuhinja človekovih pravic sprašuje, kaj je to). Takoj potrebujemo načrt boja proti revščini (postopek in načrt dela).

V poročilu niso upoštevani pripravljene ukrepi za zagotavljanje vzdržnosti pokojninskega sistema v prihodnje, omenjeno je le podaljšanje delovne in starostne dobe (kar je stara ideja) ter izenačitev za moške in ženske. ZDUS in KOSOS ter drugi ugotavljajo, da prihaja do nesporazumov in napak pri upoštevanju zgolj neto plače ter v prizadevanjih države in zasebnikov, da bi bilo možno plačevati delo tudi mimo sistema plač tudi mimo plač?

Prav tako niso znana predvidevanja o Kapitalski družbi in soupravljanju z deležem Zavarovalnice Triglav ter čemu bodo namenjena ta sredstva. Tudi akcijskega načrta, kako uresničiti v strategiji zapisane cilje, še ni.

Dolgotrajna oskrba

Spričo ugotovitev, da je domsko varstvo, zagotovljeno z javno-zasebnim partnerstvom, dražje in zato tudi teže dostopno socialno šibkejšim uporabnikom, bi bilo treba opraviti analizo uporabnikov, pri tem pa upoštevati tudi napovedani zakon o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju (glej tudi posvetovanja sveta o bivalni infrastrukturi).

Nujno je treba razčleniti smotrnost širitve sistema oskrbovanih stanovanj in podobnih rešitev v zdajšnji obliki ter cen storitev v takih stanovanjih, morali bi ugotoviti, kdo so uporabniki in kaj to pomeni za participacijo zavezancev in občin. Oceniti je treba sosedsko pomoč in sivi trg storitev ter sodelovanje gospodinjkega sektorja in nekaterih zelo velikih NVOS na tem področju.

Način subvencioniranja cen pomoči na domu v občinah (najmanj polovico cene) je že doslej diskriminiral uporabnike na območju Slovenije, s predvideno povečano participacijo občin pa naj bi se diskriminacija še povečala. Poiskati bi bilo treba načine, kako zagotoviti primerljive, če že ne enotne cene za različne uporabnike. Za doseg nekaterih ciljev je rok določen do leta 2013. Ali se s tem povezano pripravljajo tudi osnove za novo strategijo? Kakšna bo?

Pri uresničevanju strategije, programov ter ciljev je povsem prezrta vloga NVOS/ZDUS in drugih.

Socialno varstvo

Domsko varstvo, pomoč na domu, oskrbovana stanovanja (glej pripombe zgoraj).

Pri 3. in 4. cilju morajo obvezno sodelovati tudi institucije in NVOS s področja izobraževanja.

Poleg zakona o prostovoljstvu je treba prenoviti tudi zakon o humanitarnih organizacijah ter prilagoditi davčno zakonodajo.

Družina

V tem poglavju je naštetih veliko ukrepov, ki naj bi vplivali na družinsko življenje in na večjo rodnost. Opozoriti je treba na nove definicije in določiti, kdo so v državi stalni prebivalci, kdo so člani družine in kdo člani gospodinjstva.

Ali kdo analizira učinke prožnih oblik zaposlovanja in skrajšanja delovnega časa, nadomestnih zaposlitev, koliko podjetij ima certifikat družini prijaznega podjetja, katere pobude iz projekta zaveznitvo za družino so sprejeli delodajalci?

Pri cilju 2 bi morala sodelovati tudi šolstvo in kultura.

Pri cilju 3: brez sodelovanja brez socialnih partnerjev - predstavnikov delodajalcev teh ciljev ne bo mogoče izpolniti.

Pri cilju 4 je nujno sodelovanje ZDUS in drugih nevladnih seniorskih organizacij.

Ali imajo za cilj 1 res finančne posledice zgolj prevodi gradiv?

Kje so načrtovane aktivnosti za

- zagotavljanje pomoči družini, ki skrbi za starejšega člana;
- kakšna naj bo vloga medgeneracijskih centrov.

Zdravstveno varstvo

• V akcijskih načrtih ni stališč do »zdravja v vseh politikah«. Kar zadeva napovedano specializacijo zdravnikov za delo s starejšimi - se mar odrekamo družinskim zdravnikom?

• Ne zasledimo načrtovanih aktivnosti za cilj strategije, da moramo doseči čim daljše samostojno življenje v domačem okolju, kar lako dosežemo ob pomoči zdravstvene nege in zagotavljanju storitev, ki jih starejši potrebujejo za kakovostno in enako dostopno zdravstveno oskrbo v zdravju in boleznih.

- Kakšna bo patronažna služba, da bo sledila zapisanim ciljem, med sodelujočimi niso navedene številne NVOS, ki skrbijo za ohranjanje zdravja in izobraževanje.

Vzgoja in šolstvo

- Ukrepi za doseg načrtovanih ciljev so zgolj predlogi, saj nekatere cilje prenašamo v naslednje srednjeročno obdobje. Kaj so vmesni cilji in kako jih doseči?
- Nista opredeljena vloga in pomen medgeneracijskega sožitja in socialne vzgoje za razumevanje starosti, vloga prostovoljstva in njegov pomen, vloga in naloge na področju vseživljenjskega učenja za ohranitev enakopravnosti in psihične in fizične ter delovne kondicije (kaj delajo delodajalci, ankete so slabe).
- Niso določene naloge civilne družbe in drugih nosilcev, prav tako tudi ne državna in javna pomoč njenim prizadevanjem.

Kultura in informiranje

Dobro bi bilo vključiti tudi vlogo društev, vprašanja cenovne dostopnosti za starejše, saj je del kulture sestavina nujnih življenjskih potreb starostnikov.

Znanost in tehnologija

- Premalo so vključena društva.
- Premalo je upoštevano raziskovanje in izobraževanje za razvoj medgeneracijskega sožitja. Premalo je podatkov in dejstev o upravljanju s starostjo.
- Izredna asimetrija je značilna za nabor podatkov za obvladovanje tega problema.
- Treba je opozoriti na očitno zanemarjanje potrebnih raziskav. Ni določena institucija, ki bi stalno skrbela za spremljanje in razčlenjevanje politik na tem področju (demografske spremembe in staranje, ekonomske razmere in sodelovanje ter podobno).
- Za participacijo seniorjev potrebujemo trajno analitsko skupino, ki bo plačana tudi za delo, ki ga opravi za vse partnerje v procesu dogovarjanja (imamo gradivo).

Stanovanjska in bivalna politika ter prostorsko planiranje

- Potrebna bi bila analiza ustreznosti zdajšnje ureditve nepremičninskega sklada in stanovanjskega sklada ter drugih skladov javnih sredstev.

- Potrebna so širša posvetovanja in analize za oceno vseh bivalnih navad in težav ter o urejanju bivalnih potreb.
- Razviti je treba koncept menjave in prilagajanja bivalnih potreb starejših, ZDUS pripravlja skupaj z občinami še poseben projekt, ki ga mora svet nujno podpreti.
- Ni upoštevana prenova in usposobitev zdajšnjega javnega stanovanjskega fonda za starejše.
- Ni upoštevana promocija možnosti zamenjave stanovanj, rentne prodaje.
- Stanje stanovanjskega fonda v zasebni lasti in stanje premoženja starejših gospodinjstev ni pregledno – vsaj za potrebe starejših je treba nekaj narediti.
- Ni napovedanih ukrepov, ki bi pripomogli k temu, da bi se uveljavila načela »prijaznih mest«, kot so vprašanja urejanja okolja, odprave arhitektonskih ovir. O vsem tem samo govorimo, denarja pa ni.

Promet

- Ali ni mogoče povečati uporabo potniškega prometa?
- Tudi ni dovolj samo napovedovati boljšega servisa. Ni znan koncept javnega transporta, celo v mestih ne, kaj šele na podeželju. Potrebna je postopna teritorialna decentralizacija oskrbnih in drugih funkcij za starejše.

Osebna in druga varnost

Poleg policijske statistike je treba kdaj pa kdaj vprašati tudi prebivalce, kako varne se počutijo. Treba je objektivizirati in povezovati raziskave in ankete.

ZAKLJUČEK

Vemo, da je pripomb in priporočil veliko, toda pričakovali smo boljše koncipirano strategijo, boljšo tehnično in analitsko podporo, predvsem pa določeno hitrost in boljšo organiziranost.

Pričakujemo, da bo del pripomb vnesen v akcijske načrte in da se bodo jeseni ali celo prej izboljšale možnosti za naše delo.

ANALIZA IN PRIPOMBE K NEKATERIM IZBRANIM DOKUMENTOM, KI DOLOČAJO POLITIKE NA PODROČJU VARNEGA STARANJA IN SOŽITJA GENERACIJ V SLOVENIJI

Tomaž Banovec, december 2009

Uvod

To analizo osredotočamo na tri izbrane najpomembnejše veljavne usmeritvene dokumente na področju slovenske socialne politike. Pri tem predvidevamo, da so druge razvojne politike in evropska ter druga določila in zaveze vsaj v času njihovega nastanka vsaj deloma, če ne pretežno že »konzumirane« in vsebinsko upoštevane. Finančna, ekonomska in druge krize so hitro in radikalno opozorile na slabo uporabnost in izvedljivost tako splošnih in tako na široko zasnovanih gradiv tako v svetu kot pri nas. Večina napisanih in formalno sprejetih politik se zdaj hitro preoblikuje ter prilagaja cilje spremenjenim ekonomskim in političnim razmeram.

Naše zdajšnje sistemske »modernizacije«, ki so pravzaprav reforme, bodo pomembno vplivale na našo socialno politiko in tudi na njeno razumevanje, na interpretacije v posameznih socialnih okoljih in na določeno poslabšanje medgeneracijskih odnosov. V ZDUS smo spremljali in še spremljamo nastanek takih usmeritev in ponujamo sodelovanje. Pri tem pa nismo bili vedno uspešni, kot tudi druge nevladne seniorske organizacije (NVOS) ne. Dogovorjena oblika sodelovanja z MDDSZ je, denimo, tudi formalno urejena s posebnim »dogovorom«², ki pa pravzaprav sploh še ni zaživel. Dokument, podpisan v začetku leta 2009, načelno govori o sodelovanju ter deloma o povračilu najnujnejših stroškov pri sicer izrazito prostovoljskem sodelovanju ZDUS in njegovih ekspertov. Prav tako določa osnovne organizacijske oblike sodelovanja v delovnih telesih. Tudi za ta dogo-

² »Dogovor med Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve in Zvezo društev upokojujencev Slovenije«

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) in Zveza društev upokojujencev Slovenije (ZDUS) ugotavljata, da je zaradi hitro rastočega deleža starejše populacije v Sloveniji nujno zagotoviti večje sodelovanje z nevladnimi seniorskimi organizacijami pri pripravi zakonodaje, oblikovanju politik in spremljanju učinkovitosti njihovih ukrepov. Zato sta se MDDSZ in ZDUS kot najštevilnejši predstavnik nevladnih seniorskih organizacij sporazumela, da skleneta dogovor o medsebojnem sodelovanju, ki predstavlja skupno prizadevanje za izboljšanje kakovosti življenja starejše populacije na področjih, ki so v pristojnosti ministrstva.

vor velja vse, kar mo že povedali: ne uresničuje se, kot je zapisano, ne zagotavlja materialne podpore ne ZDUS ne drugim. Podobno velja za predvolilne obljube o večjem razumevanju seniorske problematike in o funkcionalni podpori vlade NVOS prek urada za starejše.

ZDUS kot osrednja nevladna seniorska organizacija (NVOS) kljub temu razvija druge strokovne, vsebinske in organizacijske aktivnosti in jih na različne načine predstavlja članstvu in javnosti ter tako pridobiva potrebna mnenja in stališča. ZDUS aktivno sodeluje v različnih delovnih telesih in skupinah, pobudah in koordinacijskih telesih. Nismo pa zadovoljni predvsem s komunikacijami, s stanjem in z oskrbo s potrebnimi podatki ter študijami in organizacijo raziskovalnega dela na tem področju. Posebej opozarjamo na nedostopnost podatkov in raziskav, ki pa so plačane iz javnih sredstev in za javne namene³.

Razvoj modela o »upravljanju staranja«, podprtega z dejstvi in evidencami (USODE), je počasen in nima dobrega nosilca in tudi sredstev ne, čeprav so ga dosedanje koalicijske pogodbe in novi sporazum napovedovale ali pa so o njem celo govorila posebna določila (novi koalicijski sporazum). Večji del pričakovanj NVOS ob sprejetih dokumentih smo povzeli v memorandumu, ki smo ga v januarju 2009 skupaj z drugimi seniorskimi organizacijami poslali vladi RS. Določila ter napovedi v tem dokumentu so tako podlaga kot okvir za obravnavo dosedanje in prihodnje skupno dogovorjene socialne politike do starejših.

Uporabili smo nekatere izraze in poimenovanja, ki se ne uporabljajo povsod enako, a je za širše vključevanje zainteresiranih predstavnikov civilne družbe potrebno urediti pojme in merjenja, da bi jih vsi enako razumeli in da bi bili tudi mednarodno primerljivi in uporabni. Prav zaradi pomanjkanja merljivih glavnih in vmesnih ciljev se pri različnih strategijah še vedno otepamo številnih težav, na kar je na področju domske oskrbe in širše socialne politike med drugim opozorilo tudi Računsko sodišče.

V izhodni strategiji iz krize, ki jo pričakujemo konec tega meseca, pa bodo bržčas že upoštevane nekatere pobude in kritike.

V osnovni zbirni dokument smo kot osrednji dokument vgradili že omenjeni memorandum ter dodali izbrana dela in študije, ki so nam služila kot podlaga za

³ Predlog »Zakona o trajni oskrbi in zavarovanju zanj« je napovedovan in večkrat obljubljen. Metoda in rezultati raziskave, ki je omogočila nov izračun potrebnih denarnih sredstev za »pokritje« košarice minimalnih življenjskih stroškov prav tako niso dostopni.

pripravo tega dokumenta, za delo v svetu z solidarno sožitje generacij in v drugih telesih in koordinacijah.

IZHODIŠČNI ALI OSNOVNI DOKUMENTI, KI SO PREDMET TE ANALIZE

- **Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006 – 2010 (ReNPSV06-10)**, Uradni list Republike Slovenije, 13. 4. 2006, št. 39, stran 4190. 21 strani. Podlaga za ta dokument je določena v 2. člena zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 36/04 - uradno prečiščeno besedilo, 69/05.)

- Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve: StVS-2010 in vlada RS: **Strategija varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva**, september 2006, 44 strani (e-oblika, vir ZDUS za ekonomsko socialni svet).

- Republika Slovenija (vlada RS): **Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja v obdobju 2008 – 2010 (v nadaljevanju np)**, oktober 2008, 115 strani je pripravljenih v okviru novega ciklusa aktivnosti znotraj odprte metode koordinacije v EU (OMC Open Method of Coordination). . **Ekonomska participacija starejših v Sloveniji**. Študija. Naročnik: Zavod za invalidsko in pokojninsko zavarovanje. Izvajalec: Zveza društev upokojencev Slovenije, Ljubljana, 31. januar 2009. Raziskovanje nadaljujemo v letu 2010.

Za poročilo smo uporabili izbor znanih zavez in določil, sprejetih v EU, v OZN in njenih agencijah, ter študije, ki zadevajo staranje ali »ageing«, pa tudi nove predloge OECD⁴ na socialnem področju. Del tega gradiva (dokumentacijo) smo posredovali v prvem gradivu decembra 2009.

V času predsedovanja EU je Slovenije sama in v sodelovanju z drugimi članicami dala nekatere nove pobude in spodbudila aktivnosti. Poleg tega se cilji in politike na področju varnega staranja tudi dejansko spreminjajo v temeljih ali pa spremembe šele načrtujejo. Nevladne seniorske organizacije (NVOS) so na 12 straneh memoranduma vladi RS v januarju 2009 izrekle svoje kritike, pričakovanja in tudi

⁴ Vključevanje v OECD zahteva ne le dodatno harmonizacijo uradnih statistik in definicij, marveč tudi prevzem nekaterih razvojnih politik na nacionalnih ravneh. Primer: privzeto priporočilo o trajanju in načinu uvajanja malega dela v decembru 2009.

konkretne zahteve po ukrepih na področju aktivnega in varnega⁵ staranja, kar v tem poročilu uporabljamo kot sintezni dokument, v katerem so se že upoštewane kritike in pripombe k temeljnim trem dokumentom in predvsem pripombe na njihovo uresničevanje.

SPREMEMBE V SOCIALNIH POLITIKAH SO POSTALE SVETOVNA TRAJNICA

Sprejete in napovedane razvojne politike ter s tem povezana politika aktivnega in varnega staranja se tudi v Sloveniji hitro spreminjajo. Veliko problemov smo tudi »uvozili«. Krizna dogajanja, ki so začela v letu 2007 in 2008, so volilne razmere zelo zameglele. Zdajšnje reformne razmere ter pričakovani in napovedani izhod iz krize pa bodo temeljito vplivali na spremembo politik, določenih v teh sprejetih gradivih.

Treba bo poravnati in znižati državni dolg ter zmanjšati proračunski primanjkljaj na 3 odstotke BDP v letu 2012 (?), zavoljo česar se bo treba srednjeročno, če ne celo dolgoročno sprijazniti s splošnim varčevanjem in s spremembo konkretnih politik na vseh področjih.

Protislovnost takega varčevanja pa je v tem, da je treba proizvedeno (blago in storitve) tudi komu prodati ter ohraniti proizvodnjo in delovna mesta, ob tem pa povečevati prihodke od davkov in namenske obvezne prispevke (zdravje, pokojnine, zavarovanja za čas brezposelnosti, zavarovanja za trajno oskrbo ipd). Povečevanje potrošnje prebivalstva je element, ki pomembno vpliva na rast BDP in na možnosti razvoja socialne politike.

ANALIZIRANJE EKONOMSKEGA SODELOVANJA SENIORJEV

Analiza namenske rabe socialnih pomoči in pokojnin (PAYG), ki so jim statistično dodane, je zato nujnost, zahteva pa celovito skrb ter oblikovanje seniorskih satelitskih računov. Enako velja za tisti aktivni del ekonomske participacije starejših, ki pomeni socialno pomoč mlajšim ali »babica servis«⁶.

⁵ Aktivno staranje je po Wikipediji izraz, uporabljen za pospeševanje ostajanja na formalnem delu zlasti za generacijo starejših delavcev, ki jih Evroska unija določa v starostnem obdobju 55 do 64 let. Izraz »starejši delavci« je uveden v »zeleni knjigi«. Poimenovanja smo sprejeli in razvili tudi v SvSSG. Varno staranje lahko razumemo kot širše prizadevanje in politiko, ki zadev staranje obeh skupin delavcev do 64 leta in upokojencev. Glej MDDSZ predlog dokumenta »ukrepi za aktivno staranje« iz decembra 2009. WHO drugače definira aktivno staranje – kot prizadevanje tako za delo in ostajanje na delu kot za kot zdravo počutje in polno življenje v obdobju po upokojitvi.

⁶ Tomaž Banovec: »50 mlrd € ustvarijo babice in dedki v Italijo ko skrbijo za vnuke interno za ZDUS« Primerjava

50 mlrd evrov ustvarijo babice in dedki v Italiji, ko skrbijo za vnuke: v Italiji so avgusta 2009 izračunali, slovenski in nemški radio pa sta povzela, da prispevek babic in dedkov pri pomoči in varovanju vnukov in ter pomoči mladim družinam ocenjujejo kar na 50 mlrd evrov na leto. Preračunano za naše razmere (prek BDP in kupne moči) ta pomoč znaša blizu 1,3 mlrd evrov, tako da lahko ocenimo pomoč na 3,75 odstotka BDP v letu 2007. Za podrobnejšo oceno, kolikšno vrednost v resnici dosega varstvo vnukov, pa ni ne denarja ne razumevanja. Naša raziskovanja ekonomske participacije seniorjev so se doslej opirala predvsem na britanske izkušnje.

Dodatna primerjava: za leto 2009 ZPIZ ocenjuje, da bodo povprečno mesečno izplačane pokojnine znašale približno 391 milijonov evrov, v vsem letu pa 4 milijarde in 692 milijonov evrov. Če ocenimo slovenski »babičin vložek« te pomoči na milijardo in 300 milijonov evrov, je ta pomoč vredna toliko, kot znašajo 3,3 skupno izplačane pokojnine v državi. Ta nekoliko čuden in provokativen izračun pa je potreben zato, ker nimamo domačih podobnih raziskav in jih tudi ne pričakujemo kljub temu, da imamo v državi dovolj družboslovcev in analitikov. Isti vir tudi pravi, da smo za raziskovanja na področju socialne varnosti namenili milijon evrov na leto.

SPREMEMBE IN PODATKI

V omenjenih treh in drugih dokumentih je napovedanih veliko »novih« ter spremenjenih politik in konkretnih nalog, a je za vse značilen velik zaostanek, če ne celo povsem drugačen potek. Nekaj tega, kar je napisano, bomo očitno opustili, marsičesa pa se sploh še nismo lotili. To se kaže pri pripravi akcijskih planov za uresničevanje strategije varnega staranja - saj naloga, čeprav je obvezna, nikakor ne steče in prav nič ne kaže, da bo opravljena do konca veljavnosti strategije, torej do konca leta 2010. Ministrstva, ki jim je to naloženo, preprosto ne znajo ali ne zmorejo svojega dela, svet (SvSSG) pa je pri tem nemočen.

Vlada je zato vnovič naložila istim dejavnikom, da morajo nalogo izpeljati v predvidenem roku. Vendar pa so dokumenti, na katerih temelji reševanje nalog in tudi priprava novih drugih dokumentov, praviloma pomanjkljivi. Izvedbena dokumentacija bi morala biti pripravljena tako, kot zahteva vladna uredba iz leta 2007 o pripravi razvojnih dokumentov, hkrati pa bi morala vsebovati vse ustrezne podatke.

MINIMALNI ŽIVLJENJSKI STROŠKI IN PRAG OGROŽENOSTI GOSPODINJSTEV

Nekatere interne slovenske zadeve in objava novih podatkov so izredno močno vplivale na dogajanja in pričakovanja seniorjev. Dobili smo nov izračun in začeli uporabljati nove podatke o stroških za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potrebščin (SzM-ŽP) na osebo (različica enočlansko gospodinjstvo). Ta minimum znaša za leto 2008 562 evrov na mesec, kar je tudi izhodišče za ukrepanje na področju socialne politike.

Izračun življenjskega minimuma je hitro spremenil razmišljanja in pričakovanja večine socialnih skupin. Znesek je postal novi kriterij za določanje praga revščine: vsi, ki ne dobijo tega zneska, so reveži.

Statistični izračun praga ogroženosti z revščino in izplačane socialne pomoči kažejo, da revščina prizadene blizu 12 odstotkov prebivalcev Slovenije, kar pa je dokaj ugoden podatek spričo dejstva, da drugje v Evropi revščina ogroža 17 odstotkov prebivalcev (gospodinjstev).

Razporeditev pokojnin, julij 2009, vir ZPIZ Izpisek in dodelava T-Banovec		
Razredi Intervali	Število prejemnikov	Število prejemnikov
	v razredu	sešteto
do 100	28494	28494
100-200	19747	48241
200 -300	25499	73740
300-400	53473	127213
400-500	125654	252867
500-600	79854	332721
600-700	68759	401480
700-800	47465	448945
900-1000	30268	479213
1000-1100	18617	497830
1100-1200	8119	505949
1200-1300	5778	511727
1300-1400	3513	514240
1400-1500	2430	516670
1500-1600	2082	518752
1600-1700	1847	520599
1700-1800	3266	523865
1800 več	1065	524930

Tabela 1

Med upokojeanci je po novem (SzMŽP) kriteriju revnih blizu 300 tisoč upokojen-
cev ali 57 odstotkov vseh prejemnikov pokojnin. Država in delodajalci nimajo de-
narja, da bi izračunani znesek življenjskega minimuma zagotovili vsem zaposle-
nim (minimalna plača je še vedno nižja); vprašanje pa je še težje, ko se vprašamo,
kako je z upokojeanci in njihovim dohodkovnim položajem ter z zadovoljevanjem
njihovih minimalnih življenjskih potreb. Metode izračuna SzMŽP ne poznamo in
ni dostopna niti pogajalcem v ekonomsko-socialnem svetu, zato se tudi upraviče-
no zastavlja vprašanje, o čem se sploh lahko pogajajo.

V raziskavah o ekonomski participaciji in spremljanju položaja upokojeencev smo
uporabljali kvintilne dohodkovne distribucije in ugotovili, da so naše dohod-
kovne distribucije primerljive z drugimi članicami EU, kar skupaj s socialnimi
pomočmi Sloveniji ohranja videz socialne države. To v določeni meri velja še za
upokojska gospodinjstva, ki so večinoma v prvem in drugem dohodkovnem
kvintilu. Če pa bo štel samo en povprečen podatek o SzMŽP na ravni 562 evrov,
to ne bo dobro.

Znano je, da svetovna priporočila govore o tem, da naj bi starejši in upokojeni živeli
s 50 do 70 odstotki dohodka, ki so ga prejeli v času delovno aktivnega življenja.
Ta znesek naj bi jim zagotavljali z rednim in zakonsko obveznim pokojninskim
zavarovanjem (prvi steber) ter z drugim oblikami prostovoljnega zavarovanja in z
različnimi drugimi stebri. (ZDUS je v svojem glasilu opisal vse možnosti). Vpra-
šanje pa je, ali lahko domnevo, da z upokojitvijo potrebujemo manj dohodka,
uporabimo tudi za »ustrezno«
znižanje potrebnega zneska SzMŽP. Vprašanja naj
za zdaj ostane retorično, nanj pa naj odgovori nova strategija. Vendar pričakujemo,
da bosta metoda in izračun dostopna vsem in ne le MDDSZ.

NOVI ZUNANJI IZZIVI TUDI ZA POLITIKO VARNEGA STARANJA

Med pripravo osnovnih treh dokumentov so se deloma že kazali znaki krize, ki ju
zdaj že ocenjujemo kot globalno krizo. Na težave so Slovenijo opozarjali tudi EU,
Komisija EU, OECD in nekatere mednarodne organizacije.

Pred Slovenijo in njenimi politikami za aktivno ter varno staranje so najmanj na-
slednji pomembni izzivi:

- reševanje svetovne in domače finančne, ekonomske in razvojne krize,
- neuspeh in naloge pri reševanju klimatskih sprememb in okoljska problematika
- prenove so potrebna najmanj tri področja, vezana na demografske spremembe:

- zavarovanja za varno in aktivno staranje (pokojnine, zakonsko obvezne in dopolnilne prostovoljne ali rentniške ter podobne oblike),
- zavarovanja za zdravje (zakonsko obvezno in dodatno prostovoljno) in drugo,
- pričakovana družbena skrb za starejše ter zakonska ureditev področja trajne nege in zavarovanja zanjo.

Vizije, ki smo jih v memorandumu v januarju 2009 sporočili vladi RS in jih strnili v 12 točk, so lahko podlaga za razumevanje pričakovanj seniorjev, tudi ko gre za krizne ekonomske, klimatske in podobne razmere.

MEMORANDUM

Ne glede na krizne razmere in napovedane predloge izhoda iz krize pričakujemo napredek na vseh področjih, ki zadevajo aktivno in varno staranje.

Dokument na 10 straneh povzema potrebe in zahteve predstavnikov starejših na zanje najpomembnejših področjih. V državi krize takrat še nismo poznali v vseh njenih razsežnostih, poznali pa smo priporočila in domače dokumente, ki so obljubljali odpravo težav. Memoranduma vsebinsko ne bomo opisovali, tudi svet z solidarno sožitje generacij ga še ni obravnaval in ga ni soočil z akcijskimi načrti, saj ti še vedno nastajajo. Vsebuje pa pomembna stališča in kritike ter pričakovanja in vizije. Pri oblikovanju novih politik je zato potrebno uporabiti memorandum prav za ta namen.

Citiramo:

Starejši v Sloveniji, ki nas je četrтина prebivalstva, verjamemo, da bo strategija (varnega staranja) uspešna, če bomo videli Slovenijo tam, kjer veljajo naslednja pravila staranja: (vizija 12):

- vsa leta življenja so izpolnjena, prispevek starejših pa je ustrezno priznan in podprt ne glede na leta, etnično pripadnost;
- leta ali dosežena starost ne služijo določanju vloge, pomena ali potencialov posameznika;
- ljudje uživajo veliko let zdravega življenja in so usposobljeni za dolgoživo upravljanje svojega zdravja;
- ljudje so usposobljeni, da nadaljujejo delo tako dolgo, kot sami hočejo ali zmorejo na način, ki se jim zdi najboljši, vendar ob podpori fleksibilnega zaposlovanja in upokojevanja;

- starejši ljudje imajo sorazmerno lahek dostop do informacijske tehnologije in interneta;
- starejši so vključeni v izobraževanje tako za poklic kot za osebni razvoj;
- starejši so usposobljeni za prostovoljstvo tako dolgo, kot to sami hočejo, in na način, kot se jim zdi najboljši, njihov prispevek pa je priznan v polni meri;
- manj starejših ljudi živi v revščini kot kadarkoli prej;
- ranljivi starostniki so zaščiteni, varovani in osvobojeni strahu;
- starejši imajo dostop do javnih storitev, namenjenih ljudem, imajo pa tudi dostop do kakovostnih storitev, v skladu s svojimi potrebami in ko je to potrebno;
- hiše, zgradbe, skupni prostori, transportna ureditev in infrastruktura so dobro načrtovani in dostopni, lahko uporabni za starostnike ter varni in zanesljivi;
- uradni podatki, njihovi viri ter informacije so prikazani v obliki, prilagojeni prijazni uporabi in dostopni tudi starejšim, kjerkoli in kadarkoli jih potrebujejo.

Kaj pričakujemo od vlade in parlamenta

- Da skupaj določimo, kdo mora nam ali našim naslednikom zagotoviti zaželeno staranje in kako to lahko storimo tudi sami.
- Poglejmo, koliko resorjev in strokovnjakov je zadolženih za izvedbo vladne strategije varnega staranja do leta 2010, ki pa, žal, ne zagotavlja vizije zaželenega staranja.
- Vizija zaželenega staranja naj bo splošen cilj te in vseh drugih strategij in zakonov.
- Pri tem je treba upoštevati, da smo se znašli v finančni in ekonomski krizi, ki je v določeni meri tudi mednarodno pogojena in za katero upamo, da zgolj začasno spreminja možnosti in tudi cilje razvojnih politik.
- Kljub pričakovani večji pomoči države pa problemov in težav ne bo mogoče odpraviti, če v teh prizadevanjih ne bodo sodelovali seniorji bodisi kot posamezniki, družine, gospodinjstva ali pa njihove asociacije (nevladne seniorske organizacije ali NVOs) ter druge NVO.
- Prostovoljstvo se mora hitreje razvijati. V projekt Starejši za starejše in podobne akcije je treba vgraditi tudi prostovoljstvo pri vseh 12 točkah vizije.
- Vizije in strategije ne bodo uspešne, če jih ne bomo opremili z lastnimi analizami in z dovolj strukturiranimi podatki. Upravljanje starosti na podlagi dejstev in evidenc (Evidence based ageing), vključno z mednarodnimi primerjavami (SHA-

RE in podobno), je in bo zahteva organiziranih seniorjev in ena izmed temeljnih nalog strategije.

- V strategije in vizije je treba zapisati tudi vmesne in merljive cilje, da bomo lahko skupaj ugotavljali, kako jih uresničujemo, ter o tem tekoče poročati.
- Vizijo je treba predstaviti in opremiti s konkretnimi politikami ter ukrepi in ravnanji na posameznih področjih ter se v ta namen tudi ustrezno organizirati.
- Urad za starejše naj prevzame večji in glavni del strokovne skrbi in koordinacije na področju staranja, za kar mu je treba zagotoviti tudi stabilno samostojno financiranje. Razvija naj tudi druge dejavnosti na področju varnega staranja.
- Urad naj strokovno in tudi sicer podpre delo vladnega sveta za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji, ministrstva pa naj tako pripravijo (novim razmeram prilagojene) akcijske načrte, ki jih določa »strategija varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva« (SVStar-2010) in drugi dokumenti.
- Ekonomsko-socialni svet naj v svoje delo vključi predstavnike večjih nevladnih seniorskih organizacij in jim za ta dela tudi zagotovi ustrezno strokovno in materialno pomoč. Analitične podpore ukrepom ne bi smeli zaklepati v predale predlagateljev.

• Iz sredstev za pluralizacijo medijev je treba del sredstev nameniti za promocijo novih rešitev, predvsem pa prostovoljstva na področju varnega staranja.

Ta področja (vizija 12) strategije naj zajemajo tudi dodatni in novi razvojni dokumenti. Povezovanje prihodnjih politik, njihovo razumevanje ter sodelovanje dejavnikov pa je v marsičem oteženo. Tak primer je nova pokojninska reforma, saj izloča invalidsko in del socialnega zavarovanja, ki bosta urejena posebej, a kdaj bo to, ne vemo. Tudi področje zdravja še ni povezano (izvajanje in zavarovanje), prav tako še ni napovedanega zakona o trajni negi.

Kriza institucionalnega varstva starejših je večkrat potrjena in se še pogloblja. Domovi so polni (Ljubljana in zahod države), na nekaterih območjih pa domske zmogljivosti sploh niso zasedene (vzhod države). Razprava v državnem svetu v letu 2008 je razčlenila vse te težave in opozorila na potrebno deinstitucionalizacijo zdajšnjih oblik varovanja ter na nujnost prehoda na lokalne oskrbne centre in na veliko večjo vlogo samoorganizacije in medsebojne pomoči⁷.

⁷ »Report of the Ad Hoc Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care« nov-2009 European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Acknowledgements

Bistvenega pomena je spoznanje, da zdajšnje institucionalne domske oskrbe za starejše ne bodo zmogle niti bogate države, zlasti ne spričo dejstva, da je v teh domovih zelo različna sestava zavarovancev, ki imajo tudi zelo različne potrebe. Gradivo omenja 10 predlogov, kaj naj storijo vlade in drugi. Uvaja pojem Community-based care (nekaj med javnim, zasebnim sektorjem in gospodinjstvi), kar bi lahko pomenilo življenjsko skupnost (stanovanjska skupnost je že ena od možnih oblik), ki pa je v manjši meri socialna oblika sobivanja. V Sloveniji to napoveduje koalicijska pogodba, za to si prizadeva tudi ZDUS v sodelovanju z AOBIS.

Naslednja možnost so Community Care centri, ki zaposlujejo multidisciplinarne time (medicinske sestre, delovni terapevti, fizioterapevti in socialni delavci). V teh centrih svetujejo starejšim, na katero prostovoljstvo se lahko obrnejo. Razmisliti bo treba tudi o sodelovanju med ministrstvi za zdravje in delo, družino in socialne zadeve.

Prostovoljna pomoč starejšim na domu pri nas zaostaja za pričakovanji, saj je pre-malo strokovna in draga v primerjavi z oskrbno ceno v domovih. Na to opozarja tudi razmerje med oskrbovanci v domovih za starejše in tistimi, ki živijo doma in jim je zagotovljena prostovoljna pomoč (3,5 : 1). V Avstriji in Nemčiji so razmere drugačne: na 3 pomoči potrebne seniorje, ki jih oskrbujejo na njihovih domovih, pride 1 senior v institucionalni domski oskrbi. Pri nas pa je razmerje 0,4 oskrbovanca v domači negi na 1 oskrbovanca v domski negi. Razmerje je tako 7-do 8-krat neugodnejše in bi morali o tem temeljito razmisliti⁸. Urna postavka za delo in storitev na domu je vrednostno približno enaka, kot je cena za oskrbni dan v domu. Mimo tega so na podražitve vplivale še spremembe v nagrajevanju javnih uslužbencev in še marsikaj drugega.

Ni jasno, kaj in kako bo v prihodnje s pokojninami in kako bo z domsko oskrbo ter z drugimi oblikami oskrbe starejših in pomoči potrebnih seniorjev. Razvijamo alternativne oblike bivalne infrastrukture, a se je zataknilo pri financiranju.

SVET ZA SOLIDARNO SOŽITJE GENERACIJ

Delo sveta za solidarno sožitje generacij in tudi delo MDDSZ ter posredno delo vlade na tem področju najpogosteje ni učinkovito. Domneva, da bo svet izpolnil svoje naloge, se je izkazala za napačno.

⁸ Glej Dnevnik, 31.december 2008, Nina Kravs: Pogovor z Borisom Koprivnikarjem o finančnih težavah domov za starejše, stanovalcev in svojcev

Povzemamo določilo iz strategije varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva, september 2006, Vlada RS, splet:

- Skupno oblikovani cilji strategije so podlaga za pripravo posameznih akcijskih načrtov ministrstev. V teh načrtih bodo natančneje določene najpomembnejše strategije in ukrepi, s katerimi bomo spodbujali medgeneracijsko sožitje in starejšim prebivalcem Republike Slovenije zagotavljali varno in kakovostno življenje ter polno socialno vključenost.
- Za uresničevanje ciljev strategije in spremljanje prizadevanj posameznih resornih akcijskih načrtov bo vlada RS ustanovila svet za solidarno sožitje generacij in za kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji, ki ga bodo sestavljali predstavniki vseh vladnih resorjev, ki so nosilci te strategije, ter služba vlade RS za razvoj, predstavniki izvajalcev storitev in programov za starejše, pa tudi predstavniki znanstveno-raziskovalnega področja in predstavniki civilne družbe.
- Svet bo poleg skrbi za uresničevanje strategije v obdobju do leta 2010 skrbel tudi za kontinuirano in usklajeno sodelovanje države, stroke in civilne družbe pri načrtovanju in uresničevanju politike na tem področju.

Najmanj zadnje določilo pa ni uresničljivo! Kako naj svet v taki sestavi in brez strokovne in materialne podpore koordinira delo na tako velikem in zahtevnem področju? Novih rešitev, kakršna bi lahko bila agencija ali urad za starejše, pa še ni.

Vseeno pa pričakujemo, da se bodo razmere začele spreminjati na bolje. Nova vlada je tudi s starejšimi začela dialog in v januarju 2009 smo pripravili že omenjeni memorandum, ki pa ga svet še ni obravnaval. Vlada je vnovič naložila ministristvom, da pripravijo akcijske programe do izteka leta 2009, a jih še niso pripravili, čeprav strategija zadeva čas do konca leta 2010.

PODATKOVNE OSNOVE STATISTIKA, DEFINICIJE IN PRIKAZOVANJE DEJSTEV

Asimetrija. ZDUS in tudi drugi so ugotovili, da zbrani podatki za obvladovanje področja staranja v širšem obsegu (50 +) ali kot to mednarodno urejajo v mnogih organizacij AGE 50+, niso popolni ali pa so vsaj asimetrično zajeti. Doslej je vsaka vlada napovedovala, da bo vsaj za področje socialnih pomoči zajemala podatke po posameznih uživalcih. Tudi novi koalicijski sporazum vladnih strank napoveduje tako rešitev. Vendar se kljub temu dogaja, da veliko delavcev ne ve niti tega, ali so bili plačani prispevki za njihovo pokojninsko ali kako drugo zavarovanje.

vanje. Podatki, ki jih zajema ZPIZ, še ne omogočajo poglobljene in večnamenske uporabe. Ni pa za to kriva ICT, saj je problematika organizacijsko in kot kaže tudi kadrovsko pogojena.

Na asimetrijo in nepopolnost podatkov smo opozorili v več študijah, pa tudi na statističnih dnevih novembra 2008 v Radencih (Banovec, Kožuh). Na kratko povzemamo rezultate daljše in temeljite študije, predstavljene na posvetovanju in elaborirane v Inštitutu za ekonomska raziskovanja.

Tomaž Banovec, Upravljanje staranja, oprto na izkazana dejstva in urejene ter povezane evidence in napovedane spremembe, Statistični dnevi 2008, Radenci, november 2008, zbornik, 11 strani:

Vladna Strategija za solidarno sožitje, sprejeta v jeseni 2006, naj bi se uresničevala predvsem s pomočjo akcijskih programov ministrstev in drugih nosilcev programov. Do leta 2010 naj bi se poleg naših zavez uresničile tudi zaveze, sprejete v okviru razvojnih politik varnega staranja v uniji, in deloma tudi obveze ali priporočila, ki jih postavljajo OECD ter druge mednarodne organizacije. Preučili smo več podobnih in izbranih strategij in pristopov ter za večino ugotavljamo, da javne in resorne statistike ne sledijo vsem novim potrebam, ki se pojavljajo pred analitiki. Ker potrebe po novih, bolj strukturiranih podatkih niso pravočasno utemeljene, tudi uradne in redne statistike ne morejo zadostiti potreb po novih podatkih in izkazovanjih. Javna ali državna statistika pa je edino uradno in standardno sredstvo, ki omogoča mednarodno in nacionalno primerljivost. To je dobro, obenem pa tudi slabo, saj čeprav uredba vlade RS iz 2006 določa obvezno uporabo obstoječih statističnih podatkov, to še ne pomeni, da so na voljo vsi potrebni podatki. Zlasti ne za reforme, ki jih napoveduje in na katere opozarja komisija. Zato dovoljuje tudi druga zbiranja in uporabo tudi drugih statističnih podatkov.

Podatki iz letnega programa statističnih raziskovanj (LPRS) so sicer ustrezni za novo in za povezano reševanje problemov, ni pa jasno, kako nadomestiti pomanjkanje podatkov, ki jih zahtevajo potrebne nove vsebine. Preostali del spremljanja pojava, ki ga nosilci programov analizirajo, naj bi ti uredili brez skupnih podatkov; praviloma teh podatkov sami niti ne zbirajo niti ne ugotavljajo potreb po njih, včasih jih niti ne razumejo in seveda tudi ne povezujejo.

Pri upravljanju staranja je sam pojav staranja merjen in analiziran asimetrično. S podaljševanjem pričakovane dobe trajanja življenja, s staranjem in s prehodom med neaktivno prebivalstvo se opazovanja in ravnanja takih entitet zanemarijo in

strukturiranih podatkov za okroglih 600.000 starejših prebivalcev v državi in svetu je premalo. Premalo že za načrtovanje kratkoročnih strategij, kaj šele za spremljanje in doseganje ciljev v demografskih in drugih politikah, ki bi segale v 2050 in še dlje.

KLASIFIKACIJE IN OPREDELITVE STAROSTI

Opozorili smo na nered in neenotnost definicij v strategiji, resolucijah in drugih dokumentih, na to, da pojmi pogosto niso dovolj natančni. Za potrebe sveta za solidarno sožitje smo pripravili predlog definicij, ki naj bi jih uporabljali za merjenja in boljše razumevanje. Predlagane pojme in izraze povzemamo po »zeleni knjigi«, pa lizbonski in drugih usmeritvah. Predlagamo, da o staranju govorimo s pojmovno opredelitvijo 50 in več let ali 50 +.

»Statistično starost« je treba spremljati vsaj od 50. leta naprej: pri nas in v Evropski uniji je slaba ali zelo slaba vnovična zaposljivost delavcev z dopolnjenimi 50 leti starosti. Torej obstaja nekakšen socioekonomski prag, ki že izkustveno in praktično določa starost. Tudi v primeru boljše analitske obravnave starejših delavcev ne moremo brez znanega praga 50 +.

Nekaj opor za širšo definicijo navajamo z razlagami pojma »starost«, ki je širše uporabljen v različnih dokumentih.

- Veljavna strategija varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva (SVStar-2010) uvaja svet za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji.
- Dobili bomo vladni urad za vprašanja starejših (VUzvS) in podobno. Ne govorimo pa o strategiji za pomoč upokojujencem in ne o uradu za upokojujence.
- Evropska komisija uvaja kategorijo starejših delavcev (55 - 64 let).
- Pričakovano trajanje življenja in pokojninske ureditve podaljšujejo kriterij za upokojevanje na 64 let (Slovenija) in 67 (Nemčija). Napovedujejo pa tudi nov prag starejših do 70 let. Tudi študije, ki jih naroča ZPIZ in opravlja IER, analizirajo starejšo populacijo tako, da se enote analize začnejo že v dobi 50+.
- SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe)⁹ in druga anketna zajemanja podatkov o starejših začenjajo anketiranje s petdesetletniki.

⁹ SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) projekt je predstavljen na spletni strani www.share-project.org. Prvič končan za 2004, nato še 2006, 2008 in priprava na 2010. Slovenija se še ni vključila (700 000 €). Inštitut za ekonomska raziskovanja preučuje in deluje na možnostih vključevanja.

- Svetovni spletni in analitični viri in povezovanja zainteresiranih največkrat začnejo kar s 50 +, problem zaposljivosti prav tako.
- Tudi memorandum predstavnikov starejših in seniorskih organizacij, ki smo ga poslali vladi RS, naj bi veljal za vse starejše in ne zgolj za upokojene.
- Statistična in analitska pozornost pa le stežka poseže čez mejo aktivnega prebivalstva (65 let) in je tudi praviloma premalo podrobno strukturirana.

Po sporazumu stroke o določanju razredov starosti, te razrede določamo na podlagi časovnega obdobja 5 let starosti, kar omogoča racionalnost in primerljivost v analizah in prikazih. S tem pa ne uvajamo možnosti analiz in prikazovanja podatkov po posameznih letih, kar smo opisali v več gradivih in na koncu tega prispevka.

Osnovna shema za določitev petletnih starostnih razredov

Spričo povedanega predlagamo shemo, ki naj bi pomagala, da nekoliko drugače uporabimo že zbrane registrske in administrativne podatke, ki bi lahko z določeno prilagoditvijo podrobno osvetljevali razmere v celotni skupini 50 +. Vemo, da je vsak posameznik v Sloveniji identificiran z enotno matično številko, tako da je na tej podlagi mogoče polniti predlagane petletne in tudi enoletne razrede z zadostnimi mikro podatki za potrebna posploševanja in za analitične potrebe.

Shema 3.1

00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95									
04	09	14	19	24	29	34	39	44	49	54	59	64	69	74	79	84	89	95	99									
Komisija EU Mladostniki			Mladi			Mladi odrasli			Odrasli			Starejši delavci			Stare osebe			Zelo stare osebe oktogeneracija										
Statistika →			15 aktivno prebivalstvo						65						neaktivno prebivalstvo (preseženo)													
Strategija varnega staranja --- 2010											zgodnje st. obdobje do 75 let, srednje od 76 do 85 let pozno st. obdobje po 86 letu																	
OECD											starejši so tisti, ki presežejo 55 let									(tudi vsa merjenja so oprta na to številko)								
Statistika in drugi											starejši so tisti, ki dopolnijo 65. leto									Pripravlja se redefinicija (demografski izziv)								
Strategija - upokojenci so po statusu določeni kot starejši (??)											V pokoj odidemo v Sloveniji v starosti 59,6 leta (2008)																	
Zdravstvo začne govoriti o staranju											po 50. letu									Dokaj nestrukturiran, pomanjkljiv pristop								
<i>Nove politike poudarjajo, da diskriminacije zaradi let in starosti niso dopustne., Vizija 12</i>																												
<i>Prostor za nove opredelitve starosti je še večji: tretja, četrta generacija in podobno četrta generacija ali oktogeneracija 80 +</i>																												
<i>Druge možnosti KAKO POLNITI TAKE SKUPINE PO 5 LET SI OGLEJMO V NADALJEVANJU</i>																												

To shemo je leta 2008 obravnaval in potrdil svet za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji. Nikogar ni treba siliti v skupne definicije, saj so posamezne opredelitve staranja določene tudi z drugačnimi razmejitvami v področnih zakonih in podzakonskih aktih.

Mednarodne (OZN) ali »naddržavne« (EU) institucionalne in druge obveznosti in iz njih izvedene politike pa praviloma upoštevajo starostno shemo »zelene knjige« delitve vsaj po pet let.

Uredba

Med najpomembnejše splošne naloge pri pripravi novih dokumentov je treba uvrstiti tudi določila **uredbe o načrtovanju in uresničevanju razvojnih politik, predlog za obravnavo na odboru za gospodarstvo vlade RS, 19. december 2006, št. 007/2006-100**, datum: 7. 12. 2006 EVA: 2006-1532-0001.

Kratek povzetek gradiva: *Namen uredbe je sistematično urediti organiziranost vlade na področju priprave, usklajevanja in uresničevanja razvojnih politik ter urediti temeljna pravila in načela glede priprave dokumentov razvojnega načrtovanja, njihovega spremljanja, poročanja in spreminjanja. Uredba tudi predpisuje temeljna načela sodelovanja s socialnimi in regionalnimi partnerji, strokovno javnostjo in civilno družbo na področju razvojnih politik. Hkrati pa uredba ne posega v veljavne zakonske ureditve, ki podrobneje urejajo nekatera pomembna razvojna področja, kot je področje priprave državnega proračuna in proračunskega memoranduma, področje prostorskega načrtovanja ali področje skladnega regionalnega razvoja.*

Šesti člen določbe 2., 8., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 20., 21. in 23. člena te uredbe se uporablja tudi za pripravo dokumentov razvojnega načrtovanja na regionalni ravni. Uredba kot celota in njena posamezna določila veljajo tudi za razvojni načrt TNP in druge razvojne načrte. Bistvenega pomena je tudi vključitev nevladnih organizacij in statistične podatkovne osnove. Tako 8. člen določa, da so obvezne sestavine izvedbenih in drugih dokumentov razvojnega načrtovanja ter drugih vladnih gradiv, ki pomembno vplivajo na doseganje razvojnih ciljev:

- *izvedbeni cilji in prikaz njihove usklajenosti s strateškimi razvojnimi cilji, usmeritvami in prioritetai;*
- *pričakovani razvojni učinki;*
- *fizični in finančni kazalci, primerni za spremljanje uresničevanja ciljev in razvojnih učinkov;*

- *finančni načrt s prikazom skupnih virov financiranja;*
- *opredeljene potrebe po prostoru;*
- *presoja vplivov na okolje;*
- *institucionalni okvir in organizacija uresničevanja, vrednotenja in nadzora;*
- *prikaz aktivnosti za uveljavitev načela partnerstva s socialnimi in regionalnimi partnerji ter s civilno družbo ter vključevanje strokovne javnosti v postopke priprave in uresničevanja.*

Dokumenti razvojnega načrtovanja morajo temeljiti na ustreznih strokovnih podlagah in raziskavah.

Kot vir pri oblikovanju finančnih in fizičnih kazalcev se uporabljajo uradni statistični podatki. Kot dopolnitev je mogoče uporabiti tudi druge uradne vire, izjemoma pa tudi izsledke drugih metodološko ustreznih raziskav.

Komentar: *Ta člen pove vse o potrebnosti ureditve pojmov in izrazja za meritve, o potrebnih klasifikacijah in možnostih državne in s tem mednarodne statistike in uvaja še druga načine zajemanja podatkov, prikaza dejstev in uporabe dokumentov.*

Pomembno je vedeti, da samo statistični kategorialni aparat primerljivo seže prek meja države in je tako vsako merjenje vsebinsko harmonizirano z merjenji Evropske komisije (EU), OZN, OECD in z drugimi merjenji.

Prenova razvojnih politik

Razvojna politika naše in drugih držav je v popolni ali delni rekonstrukciji, spreminjajo se cilji in poti do njih ter vse drugo, vendar so zdajšnji statistični podatki, definicije in merjenja nujno, če ne edino dobro sredstvo za razumevanje preteklosti in napovedovanje prihodnosti ter za ugotavljanje povezanosti dogodkov. Tudi napovedane spremembe v statističnem sistemu so prav tako pomembne.

Veliko stvari se začena na novo in na drugačen način

Dokument o tem, kam po krizi, je prispevek k oblikovanju trajnostne vizije prihodnosti Slovenije¹⁰. Povzema poglede na nekatere vzroke in okoliščine ter predloge nekaterih zamisli, kako naj bi urejali razvoj v gospodarstvu, razvoj v družbi in na področju medčloveških odnosov. Kriza po mnenju sestavljavcev ni le ekonomska,

¹⁰Marta Gregorčič, Matjaž Hanžek, Lučka Kajfež-Bogataj, Lev Kreft, Ana Murn, Dušan Plut, Tine Stanovnik, Jožef Školč in Jože Trontelj so pripravili besedilo razlog o svetovni finančni krizi in gospodarski recesiji ter o začetku priprave nove strategije razvoja Slovenije, december 2009, 14 strani.

je celo bolj socialna in okoljska ter kriza vrednot, kar vse dokazuje, da so bili načini minulega ravnanja napačni in da moramo spremeniti naš pogled na svet, naše odnose z drugimi ljudmi in okoljem ter se predvsem zavedati omejitev, ki nam jih določa planet. Nakazane so poti, ki jih moramo upoštevati pri načrtovanju prihodnosti, če hočemo živeti kakovostnejše življenje brez pretresov in ne da bi ogrožali življenjske razmere prihodnjih generacij. V ponujenem besedilu avtorji niso imeli namena opisati vseh dogajanj v preteklosti, prav tako si ne domišljajo, da so njihovi predlogi popolni: namen je predvsem spodbuditi javen, strokoven razmislek o tem, kaj je treba storiti.

Avtorji so se očitno odločili, da ne bodo uporabili numeričnih podatkov, kar zadevo vseeno vrača na začetek. V celotnem tekstu ni niti enega uporabnega numeričnega statističnega podatka, je pa veliko zahtev po spremembah in prerazdelitvah ter po uvedbi nekaterih novih, dobrih definicij.

Pred tem smo dobili odlično študijo Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Na ta odličen statistični metodološki izdelek je opozoril Economist v članku Messuring what matters, Economic Focus, 12. september 2009. O napačni uporabi in nepopolnosti BDP in na njega oprtih kazalcev je bilo že veliko napisanega, veliko manj pa je bilo resničnih sprememb. Pobuda je nastala zavoljo shizofrenih statističnih razmer, v katerih se je statistično znašla Francija v primerjavi z ZDA in Veliko Britanijo. Zadeva pa ni nova. Za tiste, ki se manj razumejo na te zadeve, sem na koncu dodal članek, ki predstavlja osnovne koncepte, vezane na BDP in NIP ter podobne agregate.

Očitno pa je treba resno preučiti vse koncepte socialne ekonomije ali, kot jo imenujemo pri nas, socialno gospodarstvo. Delovna opredelitev socialnega gospodarstva, predlagana v posebnem poročilu, se glasi:

Socialno gospodarstvo je skupina zasebnih, formalno organiziranih podjetij z avtonomnim odločanjem in prostovoljnim članstvom, katerih namen je, da prek tržnega sistema izpolnjujejo potrebe svojih članov, tako da ponujajo in zagotavljajo storitve, zavarovanje in finančna sredstva, pri čemer odločanje in morebitno razdeljevanje dobičkov ali presežkov med člani ni neposredno povezano s kapitalom ali sredstvi, ki jih prispevajo posamezni člani. Ob tem ima vsak član en volilni glas. Socialno gospodarstvo zajema tudi zasebne, formalno organizirane organizacije z avtonomnim odločanjem in prostovoljnim članstvom, ki ponujajo netržne storitve gospodinjstvom

in katerih morebitni presežki ne morejo preiti v last gospodarskih subjektov, ki te organizacije ustanavljajo, nadzirajo ali financirajo.

Zasebni sektor (finančne in nefinančne organizacije), javni sektor in sektor nevladnih organizacij in neprofitnih organizacij je treba dopolniti s posebno shemo delovanja skupin zasebnih, formalno organiziranih podjetij socialne ekonomije (zadruga, vzajemne družbe in podobno). Take organizacije namreč lahko bistveno dopolnijo predrago in preveč formalno ponudbo države in zasebnega sektorja.

Prostovoljstvo, medgeneracijska solidarnost in nepridobitnost ter transparentnost naj bi bila vodila pri snovanju dokumentov o razvoju socialnih dejavnosti v prihodnje. Vsa ta prizadevanja pa morajo biti oprta na razumljive definicije in mednarodno usklajene statistične in druge podatke. USODE in registrski popis 2011 sta pri tem velik izziv.

Verjamemo in pričakujemo, da se bo profesionalni ali ministrski del članov sveta za solidarno sožitje generacij ustrezno opremil in da bo skupaj z nevladnimi seniorskimi organizacijami kos razumevanju spremenjenega položaja seniorjev zdaj in v prihodnjih obdobjih (vsaj do 2015).

Klasifikacija COFOG, zneski v mio €	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
Delež v % in promilnih %													
Socialna zaščita	100 %	5909	62	0	193	46	0	5435	86	3	72	13	255
Bolezni in invalidnost	15,8 %	933	10	0	43	0	0	851	21	1	6	1	64
Starost	53,8 %	3179	14	0	6	0	0	3156	2	0	0	0	6
Preživeli družinski člani	9,5 %	559	0	0	0	0	0	559	0	0	0	0	9
Družine in otroci	12,3 %	729	11	0	69	0	0	626	19	1	1	1	71
Brezposelnost	2,5 %	145	0	0	0	30	0	111	0	0	4	0	0
Stanovanja	0,004 %	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Druge oblike socialne izključenosti	3,3 %	197	3	0	39	1	0	130	12	1	11	1	46
Raziskave in razvoj na področju socialne zaščite	0,004 %	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Druge dejavnosti s področja socialne zaščite	2,8 %	166	24	0	36	15	0	1	30	1	49	10	58

Slovenija - izdatki sektorji država po namenih in vrsti, za 2008, Področje socialna zaščita. Objava SURS
1. januar 2009 Izbor

Prezeto iz excela, Tomaž Banovec, 2. januar 2009. Dodatne obrazložitve napisov v glavi tabele D. Pridobitve manj odtujitve nefinančnih neproizvedenih sredstev, H Socialni prejemki, razen socialnih transferjev v naravi in socialni transferji v naravi, ki zadevajo izdatke za proizvode, ki jih gospodinjstvom dodelijo tržni proizvajalci, odhodki; drugi davki na proizvodnjo + tekoči davki na dohodek, premoženje itd.+ Popravek za spremembo neto lastniškega kapitala gospodinjstev v rezervacijah pokojninskih skladov.

Komentar: Glavni strošek je socialna zaščita starosti s 53, 8 odstotka. Od tega je samo 0,4 odstotne točke ali 22 mio za investicije, vmesno in končno potrošnjo in socialne prejemke, kot so pokojnine. Pri tem pa niso upoštevani socialni transferji v naravi in socialni transferji v naravi, ki zadevajo izdatke za proizvode, ki jih gospodinjstvom namenijo tržni proizvajalci,

Vprašanje: Ali so izdatki za starost v celoti socialni izdatki sektorja država?

Kot vidimo, za socialno pomoč stanovalcem namenimo samo milijon evrov, kar preseneča, očitno so manj premožni dobro oskrbljeni s stanovanji.

Zato razmislimo še o čem drugem.

OCENA DOSEŽKOV RESOLUCIJE O NACIONALNEM PROGRAMU SOCIALNEGA VARSTVA ZA OBDOBJE 2006 - 2010 TER PREDLOGI ZA RESOLUCIJO ZA NOVO OBDOBJE

Marija Miladinovič, januar 2010

Ob vnovičnem pregledu vsebine resolucije, ki je bila izhodišče za strategijo varstva starejših za to obdobje, se tako rekoč samo po sebi zastavlja vprašanje, kdo so zainteresirani subjekti, ki preberejo resolucijo. Ali ni resolucija, v taki obliki zasnovana za javno razpravo, v kateri sodelujejo tudi nevladne organizacije in člani civilne družbe, napisana preveč zapleteno in nepregledno?

Resolucija bi bila lahko napisana bolj preprosto. Morda tako, da strategij in ukrepov za doseganje ciljev ne bi naštevali ločeno po poglavjih.

Primer: Zastavljeni so štirje podrobnejši cilji, ki jih bodo uresničevali: DZ RS, MDDSZ in drugi nosilci. Najprej so predstavljeni cilji in strategije v poglavju III, nato pa v posebnem poglavju IV - ukrepi za uresničevanje strategij in doseganje ciljev. Za razumevanje in boljšo preglednost bi bilo morda bolje pod enim naslovom predstaviti cilj, strategijo in ukrepe za doseganje cilja.

Za doseganje četrtega cilja:

Krepiti strokovno avtonomijo, upravljavsko samostojnost in racionalno poslovanje na področju socialnega varstva (ki v veliki meri določa druge cilje, saj je to pogoj za doseganje preostalih treh); potrebno je razvijati 5 glavnih strategij, ki jih navaja resolucija:

- krepitev strokovne avtonomije izvajalcev na področju socialnega varstva;
- decentralizacija in deregulacija sistemov na področju socialnega varstva;
- sprememba vloge centrov za socialno delo;
- plačevanje dogovorjenih in izvedenih storitev ali programov;
- večja učinkovitost in racionalnost v upravljanju javnih zavodov.

Vsaka strategija zahteva specifične ukrepe, veliko ukrepov pa bo tudi skupnih in jih ne bo treba sprejemati za vsako strategijo posebej.

Če pregledamo vse ukrepe, ki so predvideni v resoluciji, ugotovimo, da je predvidenih 29 zelo zahtevnih ukrepov; največ jih je naštetih za uresničevanje strategije o spremembi vloge centrov za socialno delo.

Za pripravo resolucije in strategije do leta 2014 bi bilo treba sprejeti naslednje pomembne zakone:

- zakon o javnih zavodih,
- zakon o socialnem varstvu,
- zakon o zdravstveni dejavnosti,
- zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju,
- zakon o zavarovanju za dolgotrajno nego in oskrbo,
- zakon o prostovoljstvu,
- zakon o paliativni oskrbi.

Resorno ministrstvo ima zagotovo pregled nad doseženim in lahko predvidi, koliko sprememb bo uveljavljenih na podlagi zdajšnje resolucije samo za doseg četrtega cilja.

Kaj bo doseženega, še ni mogoče reči, saj marsikaj še ni izvedljivo, ker še niso sprejete ustrezne zakonske podlage. Resolucija navaja vsebine, ki pa jih bo v kriznem obdobju težko izpeljati tako v organizacijskem kot v finančnem smislu. Nekateri pogoji bi morali biti izpolnjeni (zakoni), da bi lahko kakovostno pripravili novo resolucijo za naslednja štiri leta.

Dobro bi bilo razmisliti o tem, da bi bila naslednja resolucija pripravljena za krajši čas in da v njej zastavili samo tiste cilje, pri katerih v praksi že uresničujemo določene ukrepe ali pa bi bilo mogoče izpeljati potrebne ukrepe že na podlagi veljavnih zakonov. Ugotoviti bo treba, denimo, katere spremembe delovanja centrov za socialno delo so se že uveljavile v praksi in koliko centrov deluje skladno s spremenjenimi nalogami in kako to občutijo uporabniki? Upoštevati in tudi preveriti bo treba zelo ostre kritike potencialnih uporabnikov socialnih storitev v posameznih regijah, ki so bile izrečene na regijskih srečanjih upokojencev (v ZDUS), predvsem o tem, da so centri premalo usmerjeni na svoje območje, kar opravičujejo s preveliko birokracijo in z neprimernimi normativi za njihovo delo, medtem ko jim država nalaga vedno nove naloge in sprejema nove predpise.

So pa tudi primeri dobre prakse sodelovanja med centri in nevladnimi organizacijami in prostovoljci. V novi resoluciji naj bo to sodelovanje predstavljeno bolje, tako da bo vsebina, ki se skriva za posameznimi pojmi, bolj razumljiva in da jo bodo enako razumeli ustanovitelji, izvajalci in tudi uporabniki ter da si posamezni subjekti vsebin ne bodo razlagali zgolj s stališča s stališča lastnih interesov.

Pod naslovom »Pomagajo si z mrežo nevladnih organizacij« je bil v Delu (27. novembra 2009) predstavljen primer dobre prakse centra, ki z manj redno zaposlenih in v sodelovanju s prostovoljci uspešno obvladuje naloge v svojem okolju.

V strategiji naj bo predvidena koordinacija in odgovornost za nadzor!

Skupnost socialnih zavodov Slovenije je pred nedavnim javno kritizirala upravljanje v javnih zavodih - v domovih za starejše. Problematika je bila predstavljena odboru za delo, družino in socialne zadeve državnega zbora pod naslovom Problematika institucionalnega varstva starejših v RS.

Pripombe izvajalcev storitev v domovih so bile kritične in so predstavnike upokojencev opozorile na slabo izpolnjevanje ukrepov, ki so predvideni za strategijo E - Večja učinkovitost in racionalnost v upravljanju javnih zavodov. Predstavljeno je bilo tudi mnenje predstavnika ministrstva, ki je opozoril na kompleksnost problemov. Poudaril je potrebo po integraciji socialnega in zdravstvenega področja. Še posebej bo to postalo pomembno z uvedbo zavarovanja za dolgotrajno oskrbo.

V novi resoluciji bi bilo treba upokojence izrecneje omeniti in jim predvideti vlogo vplivnih subjektov v upravljanju javnih zavodov.

S ponočjo komisij ZDUS moramo v prihodnje vplivati na bolj natančno pojasnjeno vsebino ukrepa za strategijo E (4. cilj): Vodstvene ekipe finančno stimulirati za primere, če pridobijo sredstva za uresničevanje programov ali za izboljšanje kakovosti storitev za uporabnike iz drugih virov ali iz nejavnih sredstev.

V vsebini nove resolucije moramo biti pozorni na prvi in drugi cilj strategije. Pri doseganju teh ciljev bomo morali še naprej zelo aktivno sodelovati in biti v vlogi izvajalcev prostovoljstva in v vlogi uporabnikov storitev. Posvetiti se moramo posebej ranljivim skupinam, zlasti pa ljudem, ki kažejo znake hude demence. V sredstvih javnega obveščanja se pojavljajo prispevki, ki govore o premajhni skrbi družbe za prizadete skupine. V strategiji, ki jo bomo pripravili za programe aktiviranja in za pomoč starejšim v naslednjem obdobju, moramo predvideti možnost, da bi iz zavarovanja krili stroške za dolgotrajno oskrbo dementnih ljudi, ki živijo v domovih. Da je to vredno skrbnega razmisleka, nam dokazujejo zapleti, do katerih je prišlo, denimo v Nemčiji, ko so uvajali zavarovanje za dolgotrajno nego: spraševali so se, ali gre za bolezen, ki se financira iz bolniške blagajne, ko se stanje akutno poslabša, ali pa to določi posebna komisija blagajne za

nego in ga spozna za stanje, ki sodi v dolgotrajno nego in je spričo prizadetosti in potreb razvrščeno po manj ali bolj zahtevnih stopnjah nege (I.; II.; III.). Sodobni koncepti nege ljudi z znaki demence nikakor ne predvidevajo, da bi ti ljudje nameščali v negovalne bolnišnice, kar pa lahko preberemo v slovenskih časopisih. Najprimernejši za njihovo oskrbo so domovi, kjer so prostori, oprema in koncept življenja prilagojeni potrebam teh ljudi.

PRIPOMBE K URESNIČEVANJU RESOLUCIJE O NACIONALNEM PROGRAMU SOCIALNEGA VARSTVA 2006-2010 IN PREDLOGI VSEBINE NOVE RESOLUCIJE

Rožca Šonc, januar 2010

STRATEGIJA VARSTVA STAREJŠIH - SOLIDARNOST, SOŽITJE IN KAKOVOSTNO STARANJE PREBIVALCEV V OBDOBJU 2006 - 2010

Socialna pravičnost, solidarnost, zagotavljanje človekovega dostojanstva ter odgovornost posameznika za lastno socialno varnost ter varnost njegovih družinskih članov so izhodišča za razvoj sistema socialne varnosti, zapisana v resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva do leta 2010, ki jo je državni zbor sprejel konec marca 2006.

Resolucija nalaga vladi skrb za uresničevanje programa in za sprejem ukrepov, potrebnih za doseg ciljev, ter skrb za usklajevanje ukrepov, ki sodijo v pristojnosti različnih ministrstev. Vlada je za izpolnitev te naloge sprejela strategijo varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva. Na 12 področjih, pomembnih za medgeneracijsko sožitje in kakovost življenja starejših, so navedeni cilji, za njihovo neposredno izvedbo pa so pristojna resorna ministrstva. Svetu za solidarno sožitje generacij in za kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji (v nadaljevanju svet) pa je naloženo, da spremlja uresničevanje teh ciljev.

Vlada je imenovala svet po več kot enem letu po sprejemu strategije. Svet naj bi skrbel za uresničevanje strategije v obdobju do leta 2010 in za kontinuirano in usklajeno sodelovanje države, stroke in civilne družbe pri načrtovanju in uresničevanju politike na tem področju. Uresničevanje ciljev naj bi svet spremljal na podlagi poročil in akcijskega načrta resornih ministrstev ter ob strokovni in tehnični podpori MDDSZ.

Svet sestavljajo predstavniki vlade in resorjev kot nosilec strategije znotraj ministrstev, izvajalci, predstavnik znanosti in pet predstavnikov NVO, med njimi dva predstavnika starejših.

Ob sicer kompetentni strokovni sestavi predstavnikov vlade in ministrstev, a brez izvršilnih pooblastil ter ob prizadevni, a preskromni strokovni podpori MDDSZ, svet ni imel stvarnega vpliva na uresničevanje v strategiji zapisanih nalog, kar se

kaže v učinkovitosti njegovega dela ter v vplivu na doseganje ciljev in oblikovanje politik po posameznih resorjev.

Kljub prizadevanju članov sveta je bila odzivnost resorjev slaba, tako da poročilo in akcijski načrti za doseg ciljev do leta 2010 niso bili pripravljene v predvidenem roku, to je do junija 2008. Poročilo in akcijski načrti niso bili popolni, zato je svet gradivo ocenil le kot osnutek, obenem pa je sklenil, da je treba predlog pripraviti do 30. septembra 2009.

Do tako določenega roka ministrstva niso posredovala dopolnjenega poročila in akcijskih načrtov, posredovala so jih šele na pisno zaprosilo ministra za delo konec leta 2009.

Vladi sta bila dokumenta posredovana konec februarja 2009, obravnavala pa ju je 2. aprila 2009.

Vlada je ob obravnavi poročila in akcijskih načrtov sprejela štiri sklepe, s katerimi je resornim ministrom naložila, da

- zagotovijo spremljanje akcijskega načrta in pri tem upoštevajo cilje strategije,
- pred vložitvijo predlogov zakonov v vladni postopek pridobijo stališče sveta,
- svet pripravi poročilo za leto 2009 do februarja 2010,
- da MDDSZ zagotovi ustrezno organizacijo in kadrovske zasledbe za delo sveta ter začne postopke za pripravo strategije varstva starejših za obdobje 2011 - 2015. O izpolnitvi sklepov vlade do nastanka tega zapisa svet ni bil obveščen, prav tako ni sprejel nobenega stališča do predlogov zakonov, še vedno pa tudi ni zagotovljena potrebna delovna pomoč svetu.

Spričo dejstva, da je že napočil čas za pripravo nove resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva in strategije za obdobje 2011 - 2015, je treba v obo dokumenta vključiti aktivnosti in naloge iz akcijskih načrtov, ki ne bodo uresničeni v tem obdobju, ter naloge, ki so v akcijskih načrtih načrtovane za čas po letu 2010. Za učinkovito spremljanje sprejetih ciljev ter za povezovanje vseh nosilcev mora biti svet ali kateri od drugih organov umeščen v organizacijski sestav vlade, mora imeti dovolj strokovnih delavcev ter s proračunom države zagotovljeno materialno tehnično podporo.

Ne glede na probleme in težave, ki spremljajo delo sveta, pa člani ugotavljajo, da je bila odločitev o imenovanju sveta smotrna, saj se v njem v resnično lahko usklajujejo medresorski programi in stališča izvajalcev in uporabnikov. Izkušnje kažejo, da sodelovanje uporabnikov in izvajalcev že pri pripravi zakonov in drugih aktov

pripomore k bolj kakovostnim in sprejemljivejšim rešitvam, kar bi bilo nujno potrebno upoštevati tudi pri pripravi resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva in strategije za obdobje 2011 - 2015.

Za pripravo novih dokumentov in na njih temelječe zakonodaje bi bilo treba:

- analizirati resolucije in strategije, pri čemer bo treba izbrati tudi ustrezen naslov strategije;
- poenotiti izraze starost, staranje, stari, starejši, seniorji in se izreči o starostnih skupinah;
- določiti vlogo sveta za solidarno sožitje generacij in za kakovostno staranje.

POGLED NA RESOLUCIJO O NACIONALNEM PROGRAMU SOCIALNEGA VARSTVA ZA OBDOBJE 2006 - 2010

Resolucija je nastajala še v obdobju, ko je bila gospodarska rast velika in takšni so bili tudi cilji. Uresničevanje ciljev je v prvem obdobju zamujalo, kasneje pa je kriza ogrozila možnosti, da jih dosežemo.

Če bi bili načrtovane cilje dosegli, bi bila zdajšnja socialna podoba precej boljša kot je, zlasti pa to velja za socialno šibkejši del prebivalstva.

Poleg osnovnih izhodišč sistema socialnega varstva, napotkov za delovanje na vseh ravneh sistema socialnega varstva strategija določa tudi ukrepe za doseglo posameznih (štirih) ciljev:

• Prispevek k večji socialni vključenosti posameznikov in povezanosti slovenske družbe

Mnenje: Strategij in sprejetih ukrepov za prvi cilj ne izpolnjujemo. Promocije solidarnosti ni, prostovoljstvo kot družbena vrednota pa je zapostavljeno. Zakon o prostovoljstvu je v pripravi že ves čas veljavnosti resolucije, a do danes še vedno le v pripravi (MJU); s spremembo davčne zakonodaje v letu 2007 so bila obdavčena tudi minimalna materialna priznanja prostovoljcem. Prostovoljno delo NVO je premalo vpeto v uresničevanje programov in zapostavljeno, tudi ni raziskav o prostovoljnem delu in njegovih učinkih. Teme o prostovoljstvu in medgeneracijskem sožitju v učnih programih šele načrtujemo.

Politike in ukrepi različnih področij so premalo koordinirani. Sprememb in popravkov zakona o socialnih transferjih ne moremo oceniti kot pomoč družini v skrbi za ljudi, ki potrebujejo pomoč. Problem revščine smo zanikali s podatkom še iz leta 2003, da je prag revščine pri 11,7 odstotka, zadeva pa vse prebivalstvo; vemo pa, da

je ta prag veliko višji pri starejših, zlasti pa starejših ženskah v enočlanskih družinah. Upošteva se na novo izračunani prag revščine, pa je ta problem še veliko večji, zato je težko razumeti nekatere zdajšnje ocene, ki revščino med starejšimi zanikajo, kar govori o veliki odtujenosti njihovih avtorjev in o nepoznavanju dejanskih razmer

• Izboljšati dostop do storitev in programov.

Mnenje: Cilj je v količinskem pomenu dosežen, s tem da smo 5 odstotkom starejših od 65 let zagotovili oskrbo v institucionalnem varstvu, kar pa smo dosegli s podelitvijo koncesij in z vstopom zasebnega sektorja na področje socialnega varstva. Vstop zasebnega kapitala pa je povzročil neskladja v določanju cen oskrbnega dne, tako da je cena zrasla do višine, ki je uporabniki in tudi skupaj z zavezanci ne morejo več kriti, kar pa je v neskladju s ciljem, da je treba povečati dostopnost do storitev. Gradnja zmogljivosti s podeljevanjem koncesij in z vstopom zasebnega kapitala ni sledila resničnim potrebam posameznih okolij. Država, ki je kot »socialna država« zavezana, da skrbi za vse državljane, še posebej pa za ranljive skupine, se ne bi smela umikati s socialnega področja.

Celovite analize programov in storitev ni. Ločeno je bilo opravljenih več razprav o institucionalnem varstvu, in to v državnem svetu, odboru za socialno politiko DZ, pri čemer pa je pozornost veljala predvsem predlaganim statusnim spremembam izvajalcev v javni mreži, neenakosti pri oblikovanju cen, konkretnih ukrepov in rešitev pa ni bilo.

Razvoj nekaterih programov, kot so pomoč na daljavo, pomoč na domu, dnevni centri in druge nove oblike, se niso uveljavili in razvili do te mere, da bi omogočali čim daljše vztrajanje v domačem okolju, s čimer bi zmanjšali tudi pritiske na domsko oskrbo. V zdajšnjem sistemu gre tudi za diskriminiranje uporabnikov tako pri cenah storitev kot po kraju bivanja. Nekatere z resolucijo in strategijo varstva starejših do leta 2010 predvidene oblike, kot so medgeneracijski centri ali krajevni centri, še do danes niso podrobneje opredeljene ne v organizacijskem ne v vsebinskem pomenu. Pri tem pa v društvih upokojujencev že zdaj potekajo aktivnosti, ki bi jih lahko označili kot zasnovo centrov in ki bi lahko pretežno na temeljih prostovoljstva in solidarnosti zagotovili socialne potrebe seniorjev po neinstucionalnih oblikah varstva.

Vključenost uporabnikov in njihovih zastopnikov je premajhna in jo je treba v novih aktih sistemsko urediti.

Zakon o dolgotrajni oskrbi, ki ga tako resolucija, kot strategija omenjata kot podlago za vrsto zdravstvenih in socialnih storitev, pa tudi za določitev prejemnikov te

pomoči, še ni sprejet, tako da tudi ne moremo pričakovati uresničitve zastavljenih ciljev v času veljavnosti zdajšnje resolucije.

• **Zagotoviti je treba večjo učinkovitost pri dodeljevanju denarne socialne pomoči ter izboljšati kakovost storitev in programov, hkrati pa povečati njihovo učinkovitost.**

Mnenje: Zagotavljanje učinkovite pomoči programov z večjim vključevanjem uporabnikov v aktivno reševanje lastnih stisk in težav, določanje strategij, oblikovanje in uresničevanje politike denarnih prejemkov, ki bi motivirali lastne aktivnosti uporabnikov, razvoj strok in prilagajanje standardov in normativov potrebam uporabnikom ter spodbujanje razvoja kakovosti in inovativnosti v dejavnosti socialnega varstva, naj bi bile najpomembnejše naloge pri doseganju tretjega cilja.

Napovedanega revidiranja sistema socialno-varstvenih storitev ne poznamo, bi pa model spremljanja učinkov posameznih storitev in programov, ki bi bil pred uvedbo pilotno preizkušen, nedvomno pripomogel k boljšim rešitvam. Smiselno bi bilo preučiti nove predloge o deinstitucionalizaciji skrbi za starejše na posebne lokalne skupine in centre.

Individualno načrtovanje pri uresničevanju programov in storitev, ki bi morale vključevati potrebe in predloge uporabnikov, je za populacijo starejših izjemno pomembno zlasti zato, ker bi tako lahko vplivali na kakovost storitev.

Določitev enotnega dostopa in mesta za uveljavljanje vseh pravic do denarnih prejemkov je že dolgo napovedovan, a še vedno neuresničen cilj.

Zaradi velikega števila starejših, ki prebivajo v svojih hišah in stanovanjih, ki pa zanje niso več primerna prebivališča tako zaradi velikosti, kot tudi bivalnih ovir, ter visokih stroškov vzdrževanja, bi uresničenje cilja o zagotavljanju finančne pomoči prilagajanju bivalnih prostorov, imela več učinkov: sprostila bi se stanovanja za mlade družine, starejši pa bi pridobili ustrezne, varnejše in cenejše bivalne razmere.

Projekt dom IRIS je premalo uporabniško zasnovan, pa tudi ukrep spodbujanja oblikovanja in zagotavljanja storitev za potrebe starejših, zapisan v strategiji, ni uvrščen v nobenem akcijski načrt. Koncept rdečega gumba ni uresničen in ne prenovljen, in to kljub napovedanim rešitvam in razvitosti komunikacij ter razširjenosti uporabe IKT v gospodinjstvih.

Za odpravo tega problema bi lahko uporabili rešitev, ki je bila v primeru nasilja uporabljena za klice otrok.

Kljub gospodarsko težavnim razmeram in racionalizaciji socialnih pomoči za doseganje večje učinkovitosti, se ne bi smela ponoviti praksa iz leta 2007, ko je večje število upravičencev izgubilo pravico do varstvenega dodatka.

Svet za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje je opozarjal na dostopnost in povezanost evidenc in njihovo ažurnost ter uporabnost pri načrtovanjih na socialnem področju.

• Krepiti strokovno avtonomijo, upravljavsko samostojnost in racionalno poslovanje na področju socialnega varstva.

***Mnenje:** Pri izdelavi programov usposabljanja in strokovnega izpolnjevanja, ki bodo vplivali na programe in storitve na področju socialnega varstva po zakonu o dolgotrajni oskrbi, je potreben tehten premislek o kadrovskih normativih in zahtevanih (tudi pretiranih) stopnjah strokovnosti za opravljanje storitev zdravstveno-socialne oskrbe na domu.*

Storitve pomoči na domu zdaj zagotavljamo s sofinanciranjem storitve najmanj v višini polovice cene. Rešitev ni dobra, saj v nekaterih občinah programa ne uresničujemo, pa tudi subvencioniranje storitve ni enotno. Uporabniki pri uveljavljanju te storitve nimajo enakih možnosti in so diskriminirani zaradi razlik v ceni storitev, ki je odvisna od ekonomskih razmer v občini, kjer živijo. Poleg tega je možnost uporabe te storitve odvisna od kraja, kjer poteka program.

S tega stališča zdajšnja rešitev ni dobra in jo je treba zasnovati na novo. Treba se bo tudi izreči o nalogah, zapisanih v koalicijski pogodbi za obdobje 2008 - 2012.

V praksi je uveljavljenih več modelov kakovosti in odličnosti, njihova uvedba pa naj bi omogočila novo kakovost, postavila standarde kakovosti in merila za ocenjevanje dela. Tudi nekaj skromnih raziskav o tej tematiki je že bilo opravljenih, a ugotovitve še niso bile uporabljene. Večja vpetost CSD v spremljanje razmer socialnega okolju je nujnost, ki je ne bi smeli odlagati na kasnejši čas.

MERILA ZA RAZVOJ JAVNE MREŽE

Javne socialno-varstvene storitve so socialna preventiva, prva socialna pomoč, svetovanje in organiziranje socialne pomoči, storitve pomoči na domu in mobilne pomoči, institucionalno varstvo, storitve vodenja in varstva ter zaposlitve pod posebnimi pogoji.

SOCIALNA PREVENTIVA

Resolucija predvideva, da bomo v program socialne preventive vključili 10 odstotkov prebivalstva ter za to namenili 5 odstotkov sredstev za socialno varstvo. Po oceni naj bi v teh oblikah zajeli kakih 300 tisoč prebivalcev.

***Mnenje:** Za starejše bi bil pomemben podatek o deležu vključenih starejših, o pogojih in merilih za vključitev ter o višini sredstev, namenjenih starejšim.*

PRVA SOCIALNA POMOČ

Predvideni sta dve obliki pomoči - splošna in specialistična, ki ju opravlja CSD. Splošna pomoč je opredeljena kot kratkotrajna strokovna pomoč v primerih socialne stiske in potrebe po varstvu ogroženih posameznikov.

***Mnenje:** Obe obliki pomoči je treba upravičencu omogočiti tako, da mu bo pomoč dostopna takrat, ko nastane vzrok zanjo.*

Specialistično pomoč naj bi organizirano zagotavljali krizni centri, ki naj bi omogočali tudi kratkotrajne namestitve ljudi. Na območju države naj bi delovalo 10 kriznih centrov.

O ustanovitvi in delovanju kriznih centrov je premalo podatkov, zato je vprašanje, ali bi lahko ljudje to pomoč tudi uveljavili, ko bi jo potrebovali.

STORITVE POMOČI NA DOMU IN MOBILNE POMOČI

Storitve pomoči na domu in mobilne pomoči sta tista programa, ki naj bi omogočala kakovostno življenje starejših doma. Resolucija predvideva vključitev najmanj 3 odstotkov starejših od 65 let ter 0,05 odstotka drugih oseb.

***Mnenje:** Pomoč na domu ni dosegla načrtovanega obsega, omejuje jo cenovna in krajevna dostopnost, je pa ta oblika pomoči izjemnega pomena in bi lahko odločilno pripomogla k zmanjšanju potreb po institucionalnem varstvu.*

Načrtovano združitve socialne in zdravstvene oskrbe je treba skrbno pretehtati tako s stališča kadrovskih, kot tudi strokovnih normativov.

Pri pripravi novih dokumentov bi bilo treba zagotoviti enakopravno dostopnost uporabnikov.

INSTITUCIONALNO VARSTVO STAREJŠIH OSEB

V resoluciji je za 0,3 odstotka starejših predvideno varstvo v dnevni centrih, varstvo in oskrba v domovih za starejše občane za najmanj 5 odstotkov, oskrba v dru-

gi družini in, oskrba v oskrbovanih stanovanjih za 0,3 odstotka in za 0,5 odstotka prebivalcev, starejših od 65 let, oskrba v drugi družini.

Predvideno je še institucionalno varstvo odraslih oseb z dolgotrajnimi težavami v duševnem razvoju, z motnjami v duševnem razvoju, s hudo gibalno in senzorno motnjo ter s poškodbami glave ter varstvo oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in so vključeni v varstveno-delovne centre.

***Mnenje:** Varstvo v dnevnih centrih ni doseženo v načrtovanem obsegu, razvito je le v nekaj večjih mestih. Ta oblika v bistvu pomeni pomoč družini, ki skrbi za njenega starejšega člana.*

Cena storitve dnevnega varstva ni v sorazmerju s ceno institucionalnega varstva in zato to varstvo marsikomu ni dostopno.

Ugotovili smo že, da smo cilj varstva in oskrbe v domovih za starejše dosegli z vključitvijo javno-zasebnega partnerstva in z vstopom zasebnikov, da je prav vstop zasebnega sektorja povzročil kljub enakemu obsegu in kakovosti storitev razlike v cenah v javnih domovih in pri zasebnikih ter neenakomerno pokritost v regijah, ko gre za te potrebe.

V novih dokumentih je treba predvideti nove, sodobnejše oblike oskrbe, kot so stanovanjske skupnosti in drugo.

Prednosti in pomanjkljivosti javno-zasebnega partnerstva in zasebnikov na področju sociale bi bilo primerno analizirati za vse oblike varstva, kar naj bi bilo podlaga za nadaljnje podeljevanje koncesij za vse oblike varstva.

Vlada je 2. aprila 2009 s posebnim sklepom naložila MDDSZ, da po opravljeni analizi razmer začne s postopki za pripravo strategije varstva starejših za obdobje 2011 - 2015.

V skladu s sklenjenim dogovorom med MDDSZ in ZDUS pričakujemo, da bomo sodelovali pri snovanju te strategije.

STRATEGIJA VARSTVA STAREJŠIH, SOLIDARNOST, SOŽITJE IN KAKOVOSTNO STARANJE PREBIVALCEV DO LETA 2010

Pri pregledu zapisanih ciljev v strategiji varstva starejših do leta 2010 in pregledu njihove vključenosti v akcijske načrte, ki so bili posredovani vladi, po področjih ugotavljamo:

Delo in zaposlovanje

Od zapisanih ciljev, ki zadevajo že upokojeno generacijo, ni uresničeno:

- spodbujanje zaposlovanja starejših s posebnimi davčnimi olajšavami,
- sistemska ureditev plačanega občasnega in začasnega dela upokoјencev,
- nacionalni program za aktivno staranje za obdobje 2006 - 2010,
- oblikovanje proizvodov in storitev za potrebe starejših.

V akcijskem programu, sprejetem 2. aprila 2009, so navedene le aktivnosti za povečanje stopnje zaposlenosti starejših oseb in priprava nacionalne strategije aktivnega staranja.

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Z novo prilagoditvijo pokojninskega sistema naj bi zagotovili primerne in vzdržne pokojnine, temelječe na medgeneracijski solidarnosti.

Ohranitev primernih pokojnin iz obveznega zavarovanja naj bi skupaj z drugimi socialnimi pravicami zagotavljala kritje minimalnih življenjskih stroškov.

Akcijski načrt predvideva modernizacijo pokojninskega sistema, tako da bo vzdržnost sistema zagotovljena z ukrepi za zmanjšanje števila upokoјenih in s povečanjem aktivnih oseb ter s spodbujanjem večjega vključevanja v dodatno pokojninsko zavarovanje.

Dolgotrajna oskrba

Cilji in naloge so oprti na zakon o dolgotrajni oskrbi, ki pa ga nikakor ne moremo dočakati. Svetu je bil že dvakrat predstavljen, a vsakokrat v skrčeni obliki. Še vedno ni rešeno vprašanje financiranja, tako da je celotna vsebina zakona še vedno neznanka.

Tudi cilji strategije povečanja zmogljivosti negovalnih oddelkov bolnišnic ter dolgotrajne oskrbe v institucijah in na domu še zdaleč niso doseženi. Enako velja za ustanavljanje negovalnih bolnišnic in za paliativno oskrbo.

V akcijskem načrtu je predvidena priprava predloga zakona o dolgotrajni oskrbi, rok za to pa je obdobje 2008- 2013.

Socialno varstvo

V akcijskem načrtu so zapisani cilji:

- zagotavljanje večje ponudbe storitev, ki bi omogočale starejšim, da čim dlje ostanejo doma – rok 2010;
- širitev in posodabljanje institucionalnega varstva – ni roka;
- dopolnjevanje mreže dnevnega varstva - ni roka, cilj je zajeti 0,3 odstotka starejših od 65 let;

- širitev pomoči na domu - ni roka, cilj je razširiti to pomoč na 0,3 odstotka starejših od 65 let;
- širitev sistema oskrbovanih stanovanj - ni roka;
- širitev mreže izvajalcev sistema pomoči na daljavo – ni roka;
- spodbujati razvoj novih programov za kakovostno staranje in sožitje med generacijami - rok 2009;
- skrb za ustvarjanje novih socialnih znanj o staranju sožitju generacij (Festival za tretje življenjsko obdobje, lokalne skupnosti);
- skrb za kakovostno staranje ljudi s posebnimi potrebami (revščina, invalidi) - rok 2009 ;
- ohranjati vključenost tretje generacije v družbo in izkoristiti njene zmogljivosti - tekoča naloga.

Družina

Med cilji, zapisanimi v strategiji, ki zadevajo starejše, so:

- izboljšati možnosti za enakomernejšo porazdelitev skrbi za starejše družinske člane med vse vitalne člane ter okrepiti medgeneracijsko solidarnost v družini;
- družinam, ki oskrbujejo starejšega družinskega člana, omogočiti primerno usposabljanje;
- razviti različne oblike krajevne servisne pomoči ter dnevno in začasno oskrbo ostarelega družinskega člana;
- spodbujati aktivno vključevanje starejših v lokalne skupnosti in v dejavnosti, kjer je njihov prispevek potreben in zaželen;
- sprejeti ukrepe za fleksibilnejši delovnik in urediti pravice do skrajšanega delovnega časa, ne da bi zaposleni izgubil socialno varnost zaradi nujno potrebne skrbi za ožjega družinskega člana.

V akcijski načrt so vključeni cilji:

- zagotoviti enakomernejšo porazdelitev skrbi za starejše družinske člane med vse vitalne člane družine ter povečati medgeneracijsko solidarnost v družini;
- spodbujati aktivno vključevanje starejših v lokalne skupnosti in v dejavnosti, kjer je njihov prispevek potreben in zaželen;
- sprejeti ukrepe za fleksibilnejši delovnik in zagotoviti uveljavljanje pravice do skrajšanega delovnega časa, ne da bi zaposleni izgubil socialno varnost zavoljo nujno potrebne oskrbe ožjega družinskega člana; rok izvedbe 2009 - 2011.

Zdravstveno varstvo

Cilji strategije predvidevajo ohranjanje strateških dejavnosti na vseh področjih, zmanjševanje razlik v zdravju starejših, zagotavljanje čim daljšega samostojnega življenja v domačem okolju ob pomoči zdravstvene nege in storitev, kakovostno in enako dostopno zdravstveno oskrbo za zdrave in bolne ter celostno multidisciplinarno in interdisciplinarno oskrbo na domu ali v ustanovi, ko človek ni več sposoben za samostojno življenje.

Ti cilji so navedeni tudi v akcijskem načrtu.

Vzgoja in šolstvo

Cilji seznanja mlade generacije z značilnostmi staranja, staračaje se družbe ter za kakovostno medgeneracijsko sožitje, razvoj veščin in usposabljanje mlade generacije za medgeneracijsko komuniciranje so navedeni tudi v akcijskem načrtu.

Kultura in informiranje

Cilji, zapisani v strategiji – omogočiti vsem prebivalcem v državi enake možnosti dostopa do knjižnic in njihovih storitev, zagotoviti manjšinam in ranljivim skupinam večjo dostopnost do muzejskega gradiva in kulturne dediščine (invalidom in starejšim) ter izboljšati možnosti za socialno vključevanje, so ukrepi, ki jih zajema tudi akcijski načrt, rok uresničitve pa do leta 2010.

Znanost in raziskovanje

Cilji, da bomo z zagotovitvijo javno dostopnih točk delež uporabnikov interneta, starejših od 55 let, povečali s 14 na 30 odstotkov, da bomo financirali vsaj 50 inovativnih projektov-e- storitve in e-vsebine, da bomo razvili več kot 10 storitev za oskrbo na domu - storitve v domu Iris, in izvedli vsaj 3 projekte e-zdravja, razvili vsaj 5 e-gradiv za e-upravo, sofinancirali 10 ciljno-raziskovalnih programov, ustanovili vsaj 2 nova centra odličnosti za starejše in invalide, izvedli več kot 10 projektov e-vključenosti in zasnovali vsaj 2 rešitvi in razvili aplikacije, ki bodo temeljile na standardih in protokolih za starejše, so povzeti tudi v akcijskem načrtu, rok za izpolnitev pa zajema obdobje 2009 - 2012.

Stanovanjska politika in prostorsko planiranje

Ministrstvo je v akcijski načrt zapisalo, da zakonodaja že omogoča uresničitve vseh ciljev, zapisanih v strategiji, in to:

- spremeniti stanovanjsko zakonodajo, da bodo zagotovljene učinkovitejše možnosti za zamenjavo stanovanj;
- z ugodnimi kreditnimi pogoji omogočiti lastnikom stanovanj prenovu in preureditev prostorov, da bi si tako ustvarili prijaznejše bivalne razmere;
- spodbujati in razvijati rentni odkup stanovanj;

- zagotoviti čim več oskrbovanih stanovanj, graditi domove za starejše s prilagojenim bivalnim standardom;
- uskladiti projektiranje stanovanjskih objektov in sosek s sodobnimi arhitekturnim rešitvam in tokovi.

Promet

V strategiji so zapisani cilji za večjo varnost starejših kolesarjev, za spodbujanje kolesarskega prometa, za uporabe zaščitne opreme, zlasti čelad, pa represivni ukrepi za neupoštevanje pravil, ukrepi za večjo varnost starejših ter preventivne akcije, da bi tako povečali strpnost med udeleženci prometa iz različnih generacij, da bi spodbudili obnavljanja znanj in spretnosti, da bi spoznali pomen kontrolnih zdravstvenih pregledov, pa opozarjanje starejših na morebitne zdravstvene težave in s tem na njihovo sposobnost za vožnjo motornih vozil, spodbujanje zdravstvenega osebja, da ob ugotovljenem zmanjšanju voznških sposobnosti bolnika napotijo na ustrezne zdravstvene preglede.

V akcijskem načrtu so zapisani cilji: nadaljnje širjenje ugodnih aranžmajev v železniškem prometu z uvedbo nove kartice, ki bo upokojem zagotavljala dodatne ugodnosti, povezovanje s tujimi železniškimi podjetji, ustrezne tehnične rešitve novih prevoznih sredstev, prilagojene starejšim, večja udeležba starejših v javnem potniškem prometu, večja varnost starejših v cestnem prometu, urediti v zračnem prometu pa urediti pravice potnikov z omejeno mobilnostjo.

Osebna in druga varnost starih ljudi

V akcijskem načrtu so zastavljeni cilji: nadaljevanje projekta ne pozabite na varnost, preprečevanje nasilja in specializacija policistov, ki se ukvarjajo s to problematiko, projekti in učne delavnice o varnosti, priprava podzakonskih aktov na podlagi zakona o preprečevanju nasilja v družini, sodelovanje na Festivalu za tretje življenjsko obdobje s temami, o varnosti in nasilju.

To je edino ministrstvo, ki načrtuje, da bo zastavljene cilje uresničilo v obdobju 2009 - 2010.

Ko tako presojava zastavljene cilje, se vsiljuje vprašanje, kakšne so sploh stvarne možnosti za njihovo uresničitev v času veljavnosti strategije, pa tudi v prihodnjem obdobju. Zato si je treba pri snovanju strategije za obdobje 2011- 2015 najprej zastaviti prav to vprašanje.

POGLED NA NACIONALNI PROGRAM SOCIALNEGA VARSTVA ZA OBDOBJE 2006 - 2010 IN MNENJE O NJEM

Aldo Ternovec, januar 2010

UVOD

To je le moj pogled, osredotočen pa je zgolj in predvsem na naloge, ki zadevajo položaj starejših. V prvem delu bom sledil zaporedju in opisom v dokumentu, v drugem delu pa bom skušal osvetliti svoj pogled na to, kaj naj bi v najkrajšem času uresničili na tem področju.

Resolucija o NPSVO 06-10 je nastajala in bila sprejeta v času, ko so bile ekonomske razmere, napovedi in pričakovanja drugačna, predvsem pa zelo optimistična. To petletno obdobje lahko razdelimo na dva dela, na daljše obdobje ugodnih ekonomskih kazalcev in na krajše obdobje ekonomske krize. Žal tudi v ugodnih časih ni prišlo do bistvenih premikov, kar zadeva doseganje ciljev, ki jih zastavlja ta dokument.

OSNOVNA IZHODIŠČA, MAKROEKONOMSKI IN SOCIALNI ASPEKTI RAZVOJA SLOVENIJE (1. IN 2. POGlavJE)

Uresničevanje nalog in usmeritev iz resolucije žal ni spremljalo redno vsakoletno in celovito spremljanje in ocenjevanje, čeprav je to nalagal dokument sam. Nismo sproti spremljali razmer in izpolnjevanja nalog. V osnovnih izhodiščih opredeljen namen programov in storitev ni bil dosežen v temeljnih usmeritvah (denimo omogočanje in povečevanje socialne vključenosti; preprečevanje revščine ...) Prav tako niso bili sprejeti nekateri zakoni, denimo zakon o dolgotrajni oskrbi, zakon o prostovoljstvu ...

CILJI IN STRATEGIJE ZA DOSEGANJE CILJEV (3. POGlavJE)

Resolucija določa štiri cilje in strategije za doseganje ciljev. Vsak od ciljev in vsaka strategija zasluži podrobnejšo analizo in razčlenitev. Sam se bom omejil le na tiste, ki zadevajo naloge, povezane s starejšimi in za katere mislim, da je bilo zgolj pomanjkanje volje krivo, da ni prišlo do večjega napredka ali premika.

1. cilj: Prispevati k večji socialni vključenosti posameznikov in povezanosti slovenske družbe

Visoki cilji strategije, kot so promocija solidarnosti in zmanjševanje neenakosti, promocija in razvoj prostovoljstva, podpora družini in socialnim omrežjem v skr-

bi za ljudi, potrebne pomoči, razvoj in uvajanje novih modelov skupnostne skrbi, posebna skrb za ranljive skupine prebivalstva, so uresničeni le v manjši meri ali pa sploh nismo dosegli pomembnejših premikov.

V ospredje postavljam naslednja vprašanja:

- Zakon o prostovoljstvu: nerešena vprašanja že ovirajo razvoj te plemenite dejavnosti.
- Priznavanje prispevka prostovoljstva, materialne spodbude, vnos promocije prostovoljstva v vzgojno-izobraževalne programe, dostop do podatkov ...
- Vsebine, oblike in metode podpore družini, ki skrbi za svojega starejšega člana, potrebnega pomoči, so žal navedene le v tem dokumentu in niso pospremljene z drugimi ukrepi (institut družinskega pomočnika po mojem mnenju to ni).
- Davčna politika ne spremlja in ne spodbuja prostovoljstva, donatorstva in skrbi družine za pomoč starejšemu članu, potrebnemu pomoči.
- Premalo je poskrbljeno za uvajanje in razvoj novih modelov skupnostne skrbi.
- Vse več je starejših, ki živijo na pragu revščine ali pod njim. Cene socialnovarstvenih storitev v številnih primerih presegajo materialne zmožnosti uporabnikov in tudi njihovih svojcev.

2. cilj: Izboljšati dostop do storitev in programov

Za doseg tega cilja predvidena strategija nakazuje več ambicioznih ukrepov:

- razvijati mrežo v skladu s potrebami uporabnikov;
- omogočati in spodbujati pluralnost izvajalcev in vstop novih;
- posebej skrbeti za regionalno ravnovesje med ponudbo in možnostmi;
- spremeniti sistem financiranja in neposredno uporabnikom zagotavljati sredstva za storitve, ki jih morajo plačevati;
- uvesti enovit sistem dolgotrajne oskrbe s povezanimi zdravstvenimi in socialnimi storitvami za vse starostne skupine, ki potrebujejo oskrbo;
- prenos izvajalske funkcije z države na druge subjekte.

Vprašanja in opombe:

- *Dokument obljublja mrežo vsem dostopnih programov, storitev in pomoči, namenjenih vsakomur, ki se znajde v socialni stiski in ne glede na materialno sposobnost okolja, v katerem živi.*
- *Mreža, pokritost, razlike v cenah, ki se še povečujejo, dokazujejo, da se od zapisanega cilja le še oddaljujemo.*

- Dokument obljublja, da se bodo v proces sprejemanja odločitev o vrstah in oblikah pomoči ter programov v javni službah vključevali uporabniki (prek uporabniških združenj). V institucijah (domovih, centrih za pomoč na domu je vpliv zastopnikov uporabnikov majhen ali pa ga sploh ni. Pričakujem, da bo novi zakon o zavodih to zagotovil. Prevetriti bi bilo treba ustanovitvene akte in statute in tudi tako zagotoviti ustrezno zastopstvo, vpliv in nadzor s pomočjo zdajšnjih oblik ter z uvajanjem novih, denimo sveta svojcev).
- Dokument obljublja pripravo strategije varstva starejših in preizkus modela medgeneracijskih centrov v praksi.

Strategijo je vlada sprejela. Tudi ta dokument predvideva ustanavljanje medgeneracijskih centrov (središč).

Preizkusa medgeneracijskih centrov v praksi še ni. Vsebinski in organizacijski model, ki ga določa strategija, je širok, vsebinska, pojmovna in organizacijska opredelitev pa ni jasna. Preizkus pa bi moral dati jasne odgovore na ta vprašanja. V praksi (v organizaciji društev) se pojavljajo različne rešitve, ki v drobcih razkrivajo medgeneracijsko zasnovo. Koristno bi bilo zbrati izkušnje, jih proučiti in na podlagi pozitivne prakse izoblikovati priporočila.

- Resolucija spodbuja pluralnost izvajalcev in vstop novih ter odpira vrata zasebnemu kapitalu. Res so s tem nekatere naloge (mreža, investicije in zmogljivosti institucionalnega varstva) bližje uresničitvi, obljubljena dostopnosti za primerljivo ceno pa se vse bolj oddaljuje. Razlike v ceni in s tem dostopnost, ki ni za vse enaka, pa socialno državo postavlja pod vprašaj. Razlike med cenami storitev v institucionalnem varstvu, razlike in stroškovne posledice, ki se kažejo v objektih, danih v najem javnim zavodom, so prevelike in za večino uporabnikov niso dosegljive.

Sociala ne bi smela biti vir dobičkov. Država se tudi ne bi smela umikati s tega področja. Temeljna naloga države je in mora biti skrb za kakovost življenja vseh državljanov, še zlasti pa za socialno najbolj ogrožene.

- Resolucija obljublja uvedbo novitega sistema dolgotrajne oskrbe in s tem povezanih zdravstvenih in socialnih storitev, določa skrajni rok za doseg tega celja ter nalaga številne obveznosti ministrstvu za zdravje, ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, pa tudi ministrstvu za šolstvo. Ustreznega zakona pa še ni.

3. cilj: Doseči večjo učinkovitost pri dodeljevanju denarne pomoči, izboljšati kakovost storitev in programov ter hkrati povečati njihovo učinkovitost

K temu cilju so usmerjene naloge:

- zagotavljanje učinkovite pomoči;
- individualiziranje uresničevanja programov;
- večje vključevanje uporabnikov v aktivno reševanje stisk in težav ter sooblikovanje strategij;
- določanje in uresničevanje take politike denarnih prejemkov, ki bo spodbujala lastna prizadevanja in aktivnosti;
- prilagajanje standardov in normativov potrebam uporabnikov in razvoju strok;
- spodbujanje kakovosti in inovativnosti v dejavnosti socialnega varstva.

Vprašanja in pobude:

- *Model spremljanja učinkov posameznih storitev in programov ter pilotski preizkus bi zagotavili več rešitev in tudi bolj kakovostne rešitve. To bi morala biti stalna praksa, ki bi zagotavljala večjo racionalnost.*
- *Stališče do zagotavljanje finančne pomoči za prilagajanje bivalnih prostorov, ki bi ljudem omogočali večjo samostojnost in mobilnost, da lahko še naprej bivajo v svojem domačem okolju, bi moralo dobiti bistveno več podpore, saj bi s tem omogočili večjo kakovost bivanja doma, zmanjšali bi pritisk na ustanove institucionalnega varstva, dosegli pa bi tudi novo obliko kakovostne pomoči. Pa še ugotovitve iz projekta IRIS bi dobile večjo uporabno vrednost.*
- *Spremljanje in ocenjevanje kakovosti in izboljšanja kakovosti storitev je prava pot do racionalizacije in do večjega zadovoljstvu uporabnikov.*
- *Stališče do spodbujanja prizadevanj za nove, inovativne rešitve in projekte bo treba udejaniti, saj bi se sredstva za to lahko obrestovala že v kratkem času.*

4. cilj: Krepiti strokovno avtonomijo, upravljavsko samostojnost in racionalno poslovanje na področju socialnega varstva.

K temu cilju so usmerjene naslednje strategije:

- krepitev avtonomnosti stroke;
- decentralizacija in deregulacija sistemov;
- sprememba centrov za socialno delo;
- plačevanje dogovorjenih in izvedbenih storitev ter
- večja učinkovitost in racionalnost v upravljanju javnih zavodov.

Pogled in mnenje:

- *Za izvajalce je treba zagotoviti učinkovitejše strokovno izpopolnjevanje, saj bomo brez znanja in kakovostnega prenosa pozitivne prakse le težka dosegli višjo kakovost.*
- *Treba bi bilo izdelati in uveljaviti model ocenjevanja izvajalcev in meritev dela po merilih modela odličnosti. To in ne le finančni rezultati bi lahko bili merilo pri stimuliranju vodstev in zaposlenih.*

MERILA ZA RAZVOJ JAVNE MREŽE (POGLED NA VSEBINE IN DEJAVNOSTI, NEPOSREDNO POVEZANE S SKRBJO SKRB IN DELOM S STAREJŠIMI IN ZANJE)

Resolucija nalaga vladi, da z razvojnimi in proračunskimi dokumenti določi dinamiko razvoja javne mreže.

Resolucija nalaga ministru za MDDS, da določi plan podrobnejšo izvedbe programov.

JAVNE SOCIALNOVARSTVENE STORITVE

Določen je normirani obseg:

1. socialne preventive
2. prve socialne pomoči
3. svetovanja in organiziranja socialne pomoči
4. storitev pomoči na domu in mobilne pomoči
5. institucionalnega varstva
6. storitev vodenja in varstva ter zaposlitve pod posebnimi pogoji

Opomba:

Pozornost namenjam le tistim dejavnostim, ki zadevajo starejše.

Ad 1: Socialna preventiva

Omogočili naj bi vključitev 10 odstotkov prebivalstva. Za to naj bi namenili 5-odstotkov sredstev, namenjenih opravljanju storitev v javni mreži socialnega varstva.

Mnenje:

Prav bi bilo, da bi vse seznanili z vsebino, merili in uresničitvijo te usmeritve.

Ad 2: Prva socialna pomoč

Splošno prvo socialno pomoč naj bi organizirali kot kratkotrajno pomoč tistim, ki se znajdejo v akutni socialni stiski. Specialistična pa naj bi bila organizirana kot krizni center z možnostjo kratkotrajne namestitve.

Mnenje:

- *Akutna socialna stiska največkrat nastopi nenapovedano in ni razumljivo, da CSD nudi to storitev zgolj v delovnih dnevih;*
- *predvidena je zagotovitev pogojev za delo 10 kriznih centrov na območju celotne države. Kje in kdaj?*

Ad 3: Svetovanje in organiziranje socialne pomoči**Ad 4:** Storitve pomoči na domu in mobilne pomoči

To obliko resolucija opredeljuje kot pomoč, ki zagotavlja upravičencem kakovostno življenje v njihovem okolju. Normirani obseg predvideva najmanj 3 odstotke starejših ter najmanj 0,05 odstotka drugih odraslih (vsaj 10.900 oseb).

Mnenje:

Kakovostne storitve pomoči na domu, cenovna dostopnost in ustrezna časovna organiziranost bi lahko zadovoljile veliko potreb uporabnikov, razbremenile družino v času, ko ne more pomagati tistim članom, ki ne morejo sami skrbeti zase, zelo pa bi zmanjšale pritiske na institucionalno varstvo.

Organizacijo te dejavnosti predpisi prepuščajo lokalnim skupnostim, ki jo organizirajo v skladu s svojimi možnostmi (centri za pomoč na domu, koncesionarji, centri za socialno delo). Občine naj bi pomagale uporabnikom z vsaj 50-odstotno soudeležbo pri plačilu teh storitev. Organizacija dejavnosti (čas, delovni dnevi) in cene se od občine do občine zelo razlikujejo, zajemajo (različno) pa tudi socialne storitve (prinašanje kosil ipd.).

Povezanost in usklajenost z zdravstveno pomočjo na domu (patronažo) in v večini primerov z organiziranim prostovoljstvom je slaba.

Potrebno bi bilo pripraviti temeljito oceno razmer, ki bi vsebovala tudi oceno zadovoljstva uporabnikov in njihovih zastopnikov.

Ad 5: Institucionalno varstvo

V resoluciji so določene in normirane storitve institucionalnega varstva za otroke, mladostnike, starejše osebe z motnjami v duševnem zdravju, osebe s hujšo gibalno in senzorsko motnjo ter s poškodbami glave.

Za starejše je predvideno:

- organizirano varstvo v dnevnih centrih (za to obliko je določeno, da naj bi zagotavljala vključitev najmanj 0,3 odstotka starejših od 65 let, ki potrebujejo organizirano varstvo);
- varstvo in oskrba v domovih za starejše občane,
- oskrba v drugi družini,
- oskrba v oskrbovanih stanovanjih za starejše osebe kot posebna oblika pomoči na domu.

Mnenje:

• **Organizirano varstvo v dnevnih centrih:** *To obliko dela za ljudi, ki sami ne morejo skrbeti zase, bi morali razviti v vseh večjih središčih. S tem bi zagotovili višjo kakovost življenja starejših, ki bi tako ostajali v domačem okolju, zagotovljena bi jim bila varnost, kakovostna zdravstvena in socialna pomoč in druženje. Bližina doma, znancev in prostovoljcev bi omogočala večjo kakovost življenja. Lasten dom in svojci bi tem ljudem še vedno nudili večji del oskrbe, s tem pa jim omogočili boljše psihično počutje.*

S takšnim delom bi še najbolj pomagali družini, ki ne more zagotoviti celodnevne skrbi za svoje starejše člane. Dnevni centri bi tudi močno zmanjšali pritisk na sprejem v domove za starejše.

• **Varstvo in oskrba v domovih za starejše občane:** *Resolucija načrtuje, da naj bi bilo vključenih najmanj 5 odstotkov starejših prebivalcev. Ta cilj smo skoraj že dosegli. Ni pa dosežen cilj, da bomo zagotovili vsaj 300 mest za kratkotrajne namestitve.*

Veliko povpraševanje za sprejem v domove (preveliko v primerjavi z drugimi državami Evrope) je tudi posledica preslabo razvitih drugih oblik pomoči, pa tudi cenovnih nesorazmerij.

Ob sprejemanju te resolucije je bila sprejeta tudi naloga, da na to področje privabimo zasebni kapital. Sprejeto je bilo tako imenovano javno-zasebno partnerstvo.

Positiven rezultat teh prizadevanj je več novih investicij, več podeljenih koncesij in več novih zmogljivosti, negativne posledice pa so neenakomerna pokritost in velike razlike v cenah za sicer primerljive socialne storitve. Pri določanju cen koncesionarji v odobreno ceno vnašajo še tako imenovani strošek kapitala. Tudi (trenutno gre še za posamezne primere) ko tak objekt najame javni zavod, v ceno oskrbnega dne vnese tudi najemnino. V obeh primerih uporabniki neposredno krijejo stroške inve-

sticij (odplačevanje kreditov). Tudi končno lastništvo in kapitalski dohodki - stroški so vzrok, da je materialni standard uporabnikov domov vse slabši, kar se kaže tudi v skrb zbujujočih ugotovitvah, da lahko le še tretjina oskrbovancev sama plačuje socialne storitve doma.

Pri gradnji novih objektov premalo upoštevamo ocene potreb. Delež tistih, ki potrebujejo zahtevnejše oblike pomoči, se hitro povečuje. Tem novim potrebam niso prilagojene nove investicije. Tudi modernizacija že zgrajenih domov je prepočasna. V razvitem svetu nastajajo domovi četrte in pete generacije. Kje pa smo mi?

Spremenjena sestava oskrbovancev zahteva nove rešitve, uporabo novih spoznanj ter novih znanj. Kakovost zagotavljajo predvsem kadri. Več bi bilo treba vlagati v nova znanja, v prenos in iskanje novih rešitev.

Kadrovske zahteve in zadrege ter večjo pestrost in kakovost bi v mnogih primerih lahko zagotovili s prostovoljci. Vodstva domov bi tej plemeniti dejavnosti morala nameniti več pozornosti in motivacije. Marsikaj bo moral urediti tudi zakon o prostovoljstvu.

Večjo gospodarnost in večjo kakovost dela bi lahko zagotavljala tudi ustrežnejša zastopnost uporabnikov v organih vodenja ali njihovih zastopnikov iz zainteresirane javnosti. Nujno bi bilo tudi določiti vlogo svojcev. Pričakujem, da bo novi zakon o zavodih urejal tudi ta vprašanja. Organizacija javnih zavodov s področja sociale mora slediti njihovemu osnovnemu poslanstvu.

Načrtovanih 300 mest začasne namestitve bi bistveno omililo težave, ki nastajajo zaradi zdravstvenih težav skrbnikov starejših, zaradi njihovečasne zadržanosti ali zaradi klimatskih vzrokov (prezimovanje starejših, ki živijo na demografsko ogroženih območjih ali na osamljenih kmetijah), ali zavoljo nepričakovanih nezgod.

Problematiki domov, njihovi vlogi pri organiziranju drugih oblik pomoči in njihovemu poslanstvu je treba nameniti več pozornosti. Socialna država mora predvsem poskrbeti za tiste ogrožene skupine, ki ne morejo ali težko zmorejo skrbeti zase.

• **Oskrba v drugi družini:** Resolucija predvideva vsaj tisoč mest za oskrbo v drugi družini. Mnenj o pravno institucionalizirani oskrbi pri drugi družini ne poznam. V praksi pa se je uveljavilo kar nekaj primerov preživetvenih pogodb in tudi skrbništva.

• **Oskrba v oskrbovanih stanovanjih za starejše kot posebna oblika pomoči na domu:** Obseg je normiran za najmanj pol odstotka starejših.

Tudi teh stanovanj je bilo zgrajenih kar nekaj. Večino med njimi je zgradil Nepremičninski sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja. To so večinoma neprofitna najemna stanovanja, za oskrbo pa najpogosteje skrbijo bližnji domovi upokojencev. Pri gradnji aktivneje sodelujejo lokalne skupnosti, ki z zagotavljanjem zemljišč v veliki meri prispevajo k nižji ceni gradnje, sodelujejo pa tudi drugi stanovanjski skladi.

Ta stanovanja zagotavljajo višji bivalni standard. V številnih primerih pa so cene socialnih storitev zelo visoke in velikokrat pomenijo veliko oviro, zlasti tedaj, ko stanovalec zaradi zdravstvenih ali drugih razlogov ne more več sam skrbeti zase.

• **Organizacijska merila**

določajo ravni organizacije socialnovarstvenih storitev in pomoči.

Mnenje:

Morda bi bilo v tem poglavju potrebno vsaj omeniti, če že ne določiti pristojnosti in odgovornosti.

• **Kakovostna merila**

Določena so z minimalnimi standardi kakovosti, ki jih predpisuje pravilnik o standardih in normativih.

JAVNI SOCIALNOVARSTVENI PROGRAMI

Resolucija opredeljuje javne socialno varstvene programe kot dopolnitev socialnovarstvenih storitev. Njihovi izvajalci so predvsem nevladne in humanitarne organizacije in zasebniki. Določeni so financerji. To so država, lokalna skupnost in uporabniki ter drugi zainteresirani subjekti.

Določena so količinska in organizacijska merila, med mrežami (mreža materinskih domov, mreža stanovanjskih skupin z dolgotrajnimi težavami ...) je predvidenih tudi 15 medgeneracijskih središč z mrežo socialnih programov za kakovostno sožitje med generacijami v lokalni skupnosti.

Mnenje:

O medgeneracijskih središčih, le da v bistveno večjem obsegu govori tudi strategija varstva starejših, ki ga je v istem letu sprejela vlada. Poudarek je ali naj bi bil na medgeneracijskem sožitju in sodelovanju. To pomembno nalogo je nujno čimprej

spraviti v življenje. Na pomen medgeneracijskega sodelovanja in sožitja opozarja vrsta mednarodnih dokumentov in so tudi slovenska zaveza.

IZHODIŠČA ZA VZPOSTAVITEV MREŽE RAZVOJNIH IN EKSPERIMENTALNIH PROGRAMOV, KI JIH BO SPODBUJALA IN FINANCIRALA DRŽAVA

Pomemben delež celovitega sistema socialnega varstva so tudi razvojni in eksperimentalni programi, ki dopolnjujejo javno službo ali pomenijo njeno alternativo. Nosilci teh programov so civilna združenja, nevladne organizacije in zasebniki. Programi temeljijo na neprofitnih načelih, vključujejo pa oblike prostovoljnega dela in dobrodelnost. Država naj bi v tem obdobju podpirala več programov, med njimi tudi mrežo skupin za svetovanje po telefonu otrokom, mladostnikom in drugim osebam, ki se znajdejo v stiski.

Mnenje:

Tu bi bilo smiselno upoštevati tudi telefon za klic v sili (rdeči telefon).

Mrežo približno 1.300 medgeneracijskih in drugih skupin za samopomoč ter drugih programov, ki v bivalnem okolju skrbijo za zmanjševanje socialne izključenosti starejših, sestavljajo:

- *programi osveščanja vsega prebivalstva o nalogah in možnostih za kakovostno življenje v starosti in o sožitju med generacijami ter povezovanju vseh treh generacij v družbi;*
- *programi za razvoj zagovorništva za ostarele in programi varovanja pred nasiljem in zlorabo ostarelih;*
- *predupokojitveni program;*
- *program usposabljanja mlade generacije za spoznavanje s starostjo in za medgeneracijsko sožitje;*
- *programi za samoorganizirane oblike samopomoči v pripravah na življenje v starosti;*
- *razvoj ponudbe izobraževalnih programov za starejše.*

Toliko resolucija, ki za nosilca določa pristojno ministrstvo. Pričakujem, da bo naloga iz leta 2006 o ustreznih razpisih in ustreznem odzivu izpolnjena v naslednjem obdobju

OCENA FINANČNIH UČINKOV

V resoluciji je veliko razlag in tabel, ki osvetljujejo finančna izhodišča, razlagajo finančne posledice in nakazujejo posledice tako za državni proračun, občinske proračune, za zavod za zdravstveno varstvo in za predvideni delež BDP.

Primerjava z Evropo bi lahko dala številne odgovore in tudi pomembna opozorila ter napotke za prihodnji program. Naloga je zelo zahtevna in jo lahko opravi le strokovnjak, ki ima dovolj znanja, izkušenj in ima dostop do dokumentov.

Naloge posameznih nosilcev zadevajo državni zbor, vlado, občine, strokovni svet socialnega varstva, socialno zbornico, institut za socialno varstvo, visokošolske in raziskovalne zavode, izvajalce socialnovarstvenih storitev, skupnosti izvajalcev socialnovarstvenih storitev, civilna in prostovoljska združenja ter uporabniške organizacije.

Mnenje:

Smiselno bi bilo, da vsak od predvidenih nosilcev pripravi kritičen pregled izpolnjevanja nalog iz resolucije, v drugem delu nakaže prednostne naloge s svojega področja. Izvajalec naj bi bil MDDS.

PREDNOSTNE NALOGE

- V resoluciji navedeni nosilci naj prednostno ocenijo svoje naloge. Predlagam, da državni zbor za nosilca naloge določi MDDS.

Pripraviti je treba oceno finančnih podlag ter njihovega vpliva na izpolnjevanje nalog. Izdelati je treba primerjalno oceno deleža BDP, namenjenega socialnim dejavnostim v državah EU.

- Pospešiti je treba pripravo, razpravo in sprejem z resolucijo predvidenih temeljnih zakonov: zakona o dolgotrajni oskrbi, zakona o prostovoljstvu, zakona o zavodih in zakona o zdravstvenem varstvu.

- Oceniti moramo posledice privatizacije v institucionalnem varstvu ter predvideti ukrepe za zagotovitev vzdržnosti cen za uporabnike.

- Zagotoviti moramo uvajanje modernih in sodobnim potrebam prilagojenih investicij.

- V novi dokument moramo vnesti vlogo družine v skrbi za pomoči potrebnega člana.

- Krepiti je treba vlogo civilne družbe - društev, ki skrbijo za starejše, za medgeneracijsko sožitje in sodelovanje.

- Spodbujati moramo vlogo in pomen prostovoljnega dela in ljudi motivirati za njo.
- Krepiti je treba vlogo ciljne skupine in uporabnikov storitev za upravljanje, gospodarnost in za višjo kakovost dela.
- Krepiti moramo medgeneracijsko sodelovanje in sožitje.
- Razviti je treba vse oblike aktivnosti in socialnih pomoči ter tako zvišati kakovost življenja predvsem v domačem okolju.
- Proučiti in spodbujati moramo uvajanje sodobnih oblik preventive in aktivnega preživljanja časa.
- Spodbujati moramo znanstveno-raziskovalno delo za večjo kakovost življenja.
- V vse oblike socialnih storitev moramo uvajati nova spoznanja in spodbujati inovativnost.
- Pri vseh izvajalcih moramo uveljaviti merila za ocenjevanje kakovosti.

POLITIKA IZBOLJŠANJA BIVALNE INFRASTRUKTURE STAREJŠIH

Tomaž Banovec, december 2009

SPLOŠNO, PODATKI, DEJSTVA, ANALIZE IPD.

- Manjka nam ustrezen analitski aparat, zlasti pa definicije in klasifikacije, saj različne pojme in izraze razumemo zelo različno. Primer stanovanje in oskrbovano ter drugačno stanovanje (gospodinjska stanovanja, varovana stanovanja).
- Popis nepremičnin v letu 2007 je postregel (začasno) z drugačnim številom stanovanjskih bivalnih enot kot statistični popis iz leta 2002 in kot ga vodi Banka Slovenije. Največje razlike so se pojavile v skladu vseh stanovanj za leto 2007, ki jih izkazuje SURS. Koliko je torej bivalnih enot s starejšimi gospodinjstvi, če je razlika med podatki osnovnih nosilcev skoraj 100 tisoč stanovanj?
- Uradne bilance stanovanj torej nimamo, posledično tudi ne ocene o stanovanjih in drugih nepremičnah, ki jih zasedajo starejša gospodinjstva ali pa jih imajo kot naložbo za starost.
- Parcialne evidence o objektih ali stanovanjih ne omogočajo zanesljivega spremljanja dogajanja na najemnem trgu. Podobno velja za štetje postelj v domovih in objektih, tako da ne poznamo celote.
- Ni ocene, koliko stanovanj ali bivalnih enot naj bi stanovalci zapustili in odšli v domove ali v druge oblike kolektivnih gospodinjstev (ni raziskav ne ocen).
- Nosilci odločanja na tem področju, ki jih ni malo, ne naredijo tega, kar bi bilo nujno za ustrezen pregled nad razmerami in za dobre analitske podlage, pa tudi za poglobljeno delo analitskih skupin.

POSEBNO MNENJE O PRVEM POSVETU O TEJ PROBLEMATIKI

- Imamo natančne podatke (izločene so dvojne prijave) o oskrbi v domovih, še vedno pa si z njimi ne moremo veliko pomagati, ker rezervacija očitno nič ne stane.
- Potrebujemo še drugačne vire in podatke iz prejšnjega odstavka. Bolje je graditi ustrezno bivalno infrastrukturo po potrebah, uravnotežiti cene in plačati oskrbne dneve oskrbovancem, ne pa po različnih kriterijih posredno domovom.
- Ljudje naj izbirajo, vendar mora biti del stroškov za storitve povezan s ceno lokacije in povečanimi stroški za udobje, ki pa ni povsod enako. Tudi bivalne enote

so vrednotene predvsem po lokaciji in lastniki ne pristanejo na nižje prodajne ali najemne cene.

- Migracije so usojene, potrebne in nujne, ljudi je treba navaditi (dolgoročno), da se bodo v obdobju zrelosti (približno v starosti 50 let, ko otroci odidejo), torej v tretjem življenjskem obdobju tudi preselili v primernejše bivalno okolje in objekte.
- Mednarodne izkušnje kažejo, da problem staranja na podeželju tiči v redki poseljenosti. S podeželja se zato umikajo trgovine in vse druge storitvene dejavnosti, saj je premalo ljudi, pa tudi njihova kupna moč je premajhna, stroški za storitve pa visoki.
- Prostovoljstvo za pomoč (senior seniorju – S2S) ni ustrezno podprto, mladi delavci pa so in bodo potrebni drugje (Japonska prav zaradi tega že koncentrirala bivalne enote in storitve v mestih in sredi manjših naselij).
- E-storitve na domu, robotizacija, urbana prilagajanja so lahko ustrezna, čeprav draga rešitev. Dnevne storitve - fizične in socialne ter nega še vedno zahtevajo fizično prisotnost in neposreden stik z ljudmi. Vloga prostovoljstva NVOS je v tem primeru izredno pomembna, preselitve na skoncentrirane lokacije blizu oskrbnih centrov prav tako.
- Delež pokojnin v primerjavi z neto plačami naglo pada tudi v Sloveniji, kar pomeni, da bodo relativno dobro plačani in zato tudi čedalje dražji tisti, ki bodo skrbeli za druge, pa bodo imeli vedno nižje prihodke. To preprosto ne bo šlo, zato naj ustrezna bivalna infrastruktura omogoči racionalno koncentracijo storitvenih središč za te namene.
- Živeli bomo vedno dlje in meje za delovno aktivnost prebivalstva ni smotrno določati pri 65 letih, ampak vsaj pri 70 letih.
- Bivalna in delovna infrastruktura naj bosta povezani. To velja tudi za javni transport in drugo.
- Koncept družine in njena definicija sta čedalje bolj nejasna, še bolj pa to velja za koncept oblikovanja gospodinjstva (statistično, bivalno, davčno, kolektivno in podobno). Tudi tu je težko izločiti problematiko, specifično za naš problem, saj se nanjo opira preveč davčnih in drugih ukrepov.

PRIČAKOVANJA

- Strategija, za katero smo ugotovili, da njena določila sploh še niso upoštevana v resoluciji o pripravi plana razvoja zdravstva, vsem ministrstvom nalaga, da za svoje usmeritve pripravijo tudi predloge akcijskih programov.
- Zdajšnja razprava je sicer potrebna, ni pa zadostna. Tako nimamo vseh potrebnih podatkov in s tem tudi ne dobrih izhodišč, da bi se lahko poenotili o potrebnih spremembah.
- Mislim, da je treba med resorji, med »skladi« in drugje poiskati ljudi in sredstva za pripravo strokovnih podlag. Če doslej tega nismo znali ali nismo mogli storiti, pa je to treba storiti za sedanjost in za prihodnost.
- Na področju obnavljanja in širjenja bivalne infrastrukture za starejše (tudi za nego) se ponuja nova priložnost, če bo seveda premoženje zavarovalnice Triglav, namenjeno vračanju fizičnim zavarovancem, torej zdajšnjim in prihodnjim upokojencem, tudi res vrnjeno in če bo z njim zgrajena ustrezno prilagojena bivalna infrastruktura, ki bo dana (s koncesijo ali brez nje) v upravljanje javnim, društvenim in zasebnim poslovnim subjektom.
- Predvsem tako bo treba odpraviti neskladja in preseči stare koncepte.
- Obenem pa bo treba tudi investirati v pravilno in pošteno obveščanje večine uporabnikov, starejših in mladih, pa tudi tistih, ki imajo politično moč.

IZZIV SLOVENSKI POLITIKI: STAREJŠI PONUJAMO POMOČ NAČRTOVALCEM RAZVOJA

Zveza društev upokojencev Slovenije, julij 2008

Slovenski seniorji, predstavniki generacije, ki je v Sloveniji v drugi polovici 20.stoletja v skromnih razmerah dosegla visoko raven socialne države, načrtovalcem razvoja ponujamo v pomoč svoje znanje, svoje izkušnje in modrost, ki jo prinaša starost.

Zniževanje ravni socialne države, čemur smo priča zadnjih 17 let, je kratkoročna politika, ki ni vredna države, ki se želi uvrstiti med najbogatejše države sveta. Sprostitev zasebne pobude, ki jo je prinesla demokracija, je vsekakor pomembna za napredek tržne ekonomije. Vendar pa visoko razvite evropske države skrbijo za primerno kakovost življenja tudi tistih, ki se v tekmovalni družbi znajdejo na dnu. Za ugled v razvitem svetu je pomembno tudi to, kako država skrbi za socialno šibke in zapostavljene.

Starejši v Sloveniji sodimo med najbolj ranljive skupine prebivalstva. Skrbijo nas pojavi, ki večje število prebivalstva, kot je država pripravljena priznati, potiskajo na rob preživetja. Slovenski seniorji smo prepričani, da lahko ob dobrem sodelovanju državnega aparata z nevladnim sektorjem naredimo pomembne korake naprej na področju izboljšanja kakovosti življenja najbolj zapostavljenih in odri-njenih.

Hitro staranje prebivalstva je pomemben izziv za vsako evropsko družbo. V Sloveniji se ga lotevamo nespretno, obremenjeni z zaostajanjem strok, ki se ukvarjajo s staranjem in starostjo. Trenutna slovenska politika na področju staranja le delno pozna problematiko zgolj nekaj odstotkov starejših - tistih, ki za kakovostno življenje vse do smrti nujno potrebujejo pomoč okolja, ne zna pa izkoristiti pomembnih človeških zmogljivosti, ki bi ji veliko učinkoviteje, predvsem pa bolj ažurno pomagali reševati probleme, s katerimi se soočamo starejši.

Starejši nismo le največja, dobro organizirana skupina prebivalstva, smo tudi skupina, ki bi ji morala prisluhniti sleherna modra vlada in nas povabiti k sodelovanju pri nastajanju programov za izboljšanje kakovosti življenja državljanov Slovenije:

- smo skupina, ki ima akumuliranega največ znanja in izkušenj, ki bi ga vsak moder državnik moral uporabiti za hitrejši razvoj države;

- z večjo pomočjo države našim aktivnostim bi lahko bistveno pripomogli k zmanjševanju bremen hitrega staranja družbe;
 - bili smo snovalci in upravljavci uspešnejše socialne države, kot je zdajšnja, imamo privzgojen občutek za sočloveka, ki ga nimajo zdajšnje generacije, zaslepljene s hitrimi zaslužki in velikimi tveganji;
 - v številnih okoljih imajo naši predstavniki pomembno vlogo v lokalni samoupravi;
 - imamo še veliko neizrabljene energije, ki bi jo Slovenija kot majhna država, preobremenjena z birokracijo Evropske unije, tako da državni aparat dobesedno pre-goreva pri izpolnjevanju vseh zahtev unije, morala bolje izrabiti;
 - s stimulatивно delovno zakonodajo in s fleksibilnim vključevanjem v delovni proces bi lahko sami pripomogli k izboljšanju naših življenjskih razmer;
 - predstavljamo pomembno ekonomsko podlago za preživetje naših potomcev;
 - mnogi smo še vedno pomembni mnenjski usmerjevalci naših otrok in vnukov.
- V nadaljevanju po prednostnem vrstnem redu navajamo probleme, ki pestijo starejše v Sloveniji in ki bi jih slovenska država v partnerstvu z nevladnim neprofitnim sektorjem, zlasti pa v sodelovanju z največjo slovensko nevladno organizacijo - Zvezo društev upokojencev Slovenije, lahko reševala veliko bolje in mnogo hitreje, kot jih rešuje zdaj.

V RAZVITI DRŽAVI MORAJO IMETI TUDI NAJREVNEJŠI ZAGOTOVLJENE OSNOVNE MOŽNOSTI ZA PREŽIVETJE

Snovalci razvoja Slovenije neprestano poudarjajo, da se Slovenija hitro približuje najbolj razvitim državam sveta. Žal pa razvija blaginjo ameriškega tipa, ko zave-stno puščajo v revščini desetino prebivalstva, kar naj bi bilo pomembno gibalno storilnosti srednjega sloja prebivalstva. Razvita Evropa, kamor se želimo vključiti, razvija bolj pravično državo blaginje, v kateri ima vsak prebivalec dovolj možnosti za človeka vredno preživetje. To mora znova postati tudi vodilo Slovenije.

V strategiji varstva starejših do leta 2010 se je vlada zavezala, da se bo zavzema-la za »ohranitev primernih pokojnin iz obveznega pokojninskega zavarovanja, ki skupaj z drugimi pravicami zagotavljajo vsaj pokritje minimalnih življenjskih stroškov ...« Zavezala se je tudi, da bo razvijala »trg delovne sile tako, da se odzove na staranje prebivalstva in izrabi potencialne starejših«, da bo spodbujala »zaposlo-

vanje starejših s posebnimi davčnimi olajšavami« in da bo »sistematsko uredila plačano občasno in začasno delo upokojemcem«.

Maja 2008 je 123.644 (25,9 odstotka) slovenskih upokojemcev (tu niso všteti tisti, ki dobijo sorazmerne pokojnine) dobilo pokojnine, manjše od 400 evrov. Med njimi je bilo 47.039 takih s starostno pokojnino. Čim manjše imajo upokojemci pokojnine, tem manjša je verjetnost, da so si v življenju ustvarili premoženje in da jim pokojnina ne pomeni glavnega vira za preživetje. Najbolj ogroženi sta dve skupini starejših:

- najstarejši, ki vstopajo v starostno obdobje, ko bodo nujno potrebovali pomoč družbe. Z relativnim zniževanjem njihovih pokojnin, kar se dogaja že vrsto let, se država sooča s problemom nezmožnosti plačevanja domskega varstva, oskrbe na domu in dodatnega zdravstvenega zavarovanja, kar se državi vrača kot bumerang v proračunih občin, v neracionalni porabi sredstev za zdravstveno varstvo in v nezadovoljstvu prebivalstva;
- skrb pa zbujajo dejstva, da pri tem nastaja še nova skupina najrevnejših, to pa so tisti, ki se upokojujejo zdaj. Ti nimajo hiš, zgrajenih v socializmu, ne stanovanj, kupljenih po »Jazbinškovem zakonu«.

Več kot 165 tisoč upokojemcev je mlajših od 65 let. Ti in veliko zdravih in delovno sposobnih starejših upokojemcev bi si lahko povečalo mesečne dohodke, če bi se lahko delno zaposlili, ne da bi si s tem zmanjšali pokojnino.

V projektu starejši za starejše, ki ga uresničujemo v Zvezi društev upokojemcev Slovenije, je med 28.333 starejšimi od 69 let 29,6 odstotka vprašanih odgovorilo, da pogosto ali stalno ne more s svojim dohodkom kriti življenjskih stroškov. Polovici med njimi (50,8 odstotka) pomagajo otroci in vnuki, drugi pomagajo 5,5 odstotka starejšim in socialna služba 2,1 odstotka. Ko zdajšnja država namerno siromaši starejše, siromaši tudi njihove družine, in to v času, ko zaradi odraščajočih otrok potrebujejo največ sredstev.

Dohodke delavcev in upokojemcev mora država dvigniti nad prag revščine, če se hoče uvrstiti med najbolj razvite evropske države. Za izboljšanje kakovosti življenja vsaj polovice upokojemcev bo morala poiskati tudi dodatne vire, saj nizki dohodki mezdnih delavcev ne morejo biti več merilo za višino pokojnin. Predlagamo, da izračun višine pokojnin vezemo na rast bruto nacionalnega dohodka.

Slovenija ima 150.000 upokojencev, mlajših od 65 let. Tem in veliki skupini zdravih upokojencev, starejših od 64 let, mora država omogočiti vnovično vključevanje v delovni proces, ne da bi bile zaradi tega ogrožene njihove pokojnine.

V 499 društvih upokojencev bi morala država omogočiti razvoj servisne dejavnosti, saj lahko upokojeni strokovnjaki rešijo veliko drobnih problemov starejših, kar pa bi podaljšalo čas njihovega samostojnega življenja in skrajšalo čas odvisnosti od drugih. Tistim, ki bi nudili pomoč starejšim, pa bi morali omogočiti dodaten zaslužek, s čimer bi tudi zmanjšali pritisk na zviševanje pokojnin. Pri snovanju vseh teh ukrepov bi lahko aktivno sodelovali tudi upokojeni strokovnjaki.

ENAKOPРАВNA ZASTOPANOST STAREJŠIH PRI NAJPOMEMBNEJŠIH RAZVOJNIH ODLOČITVAH, ZLASTI PA NA PODROČJU STARANJA IN MEDGENERACIJSKEGA SOŽITJA BI BILA NAČRTOVALCEM RAZVOJA V POMOČ

V mladi slovenski demokraciji nastajajo najpomembnejši dokumenti in odločitve, ne da bi pri tem sodelovali predstavniki starejših. To početje ni modro ne racionalno, ustvarja pa nenehne konflikte med civilno družbo in načrtovalci razvoja. V strategiji varstva starejših do leta 2010 so načrtovalci slovenskega razvoja zapisali, da je treba 'zagotoviti pogoje za širitev participacije starejših na vseh ravneh, za krepitev njihove družbene vključenosti in neodvisnega življenja.'

Slovenski vladi predlagamo, da upokojene strokovnjake sistematično vključuje

- *v pripravo razvojnih dokumentov;*
- *v sprejemanje odločitev na področju medgeneracijskega sožitja in staranja;*
- *v nadzor služb, ki na vseh ravneh skrbijo za kakovost življenja starejših (zdravstvo in socialno varstvo).*

Predlagamo, da se med starejšimi spodbuja vseživljenjsko učenje, da bi lahko obdržali stik z mlajšimi generacijami (računalniška tehnologija), da bi si povečali možnosti za lastno za preživetje in za kakovostno življenje.

SKRB ZA ZDRAVJE PREBIVALSTVA JE POMEMBEN DEJAVNIK UČINKOVITOSTI DRŽAVE IN KAKOVOSTI ŽIVLJENJA NJENIH DRŽAVLJANOV

Zdajšnje generacije upokojevcev se upokojujejo veliko bolj zdrave in vitalne od prejšnjih generacij, pa tudi mnogo bolj osveščene in pripravljene so ohranjati svoje zdravje še v visoki starosti. Država bi morala bolj kot doslej spodbujati programe za zdrave načine življenja starejših, saj to pomeni manjšo porabo sredstev za drago zdravstveno varstvo in večjo storilnost starejših ljudi, tudi večjo možnost dodatnega pridobivanja sredstev za življenje, če bo država sprostila omejitve, ki jih imajo upokojevci pri dodatnem zaposlovanju.

Kakovostno zdravstvo je izjemno pomembno za prebivalstvo v dveh starostnih obdobjih: v času od spočetja do rojstva in prva leta življenja ter v starosti. Vsem dostopno kakovostno zdravstveno varstvo pomeni tudi manj sredstev za dolgotrajno in človeka ne vredno umiranje, pa tudi za slabo vodene kronične bolnike. V zadnjih letih so vlade sprejele več dokumentov, ki vsi po vrsti obljublajo enak dostop vseh prebivalcev Slovenije do vitalnih zdravstvenih storitev. Praksa pa - tudi s podporo politikov - kaže drugačno podobo. Nekontrolirana privatizacija zdravstva spodkopava nekdanji dober zdravstveni sistem, ki postaja čedalje manj dostopen prav tistim, ki ga najbolj potrebujejo.

Vladi starejši predlagamo naslednje ukrepe:

Takoj je treba zaustaviti zniževanje deleža javnih sredstev, ki jih država namenja za ohranjanje socialne države. Sredstva za izboljševanje kakovosti socialne države se morajo večevati skladno s povečevanjem gospodarske uspešnosti države. Ne pristajamo na zmanjševanje pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja. Nujno pa se je treba dogovoriti, katere pravice mora finančno kriti država in katere Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Edina usmeritev slovenskega zdravstva, ki jo bomo podprli upokojevci, je pretežno javno zdravstvo. Zasebno delo pa kaže razvijati tam, kjer je smiselno, to je v majhnih krajih daleč od središč.

Upravljanje sistema zdravstvenega varstva mora biti pregledno in učinkovito. Temeljiti mora na trdni pravni ureditvi, ki natančno določa, kdo je kdo in kaj je kaj. V javnih zavodih je treba takoj ustaviti divjo privatizacijo, ki samo še bolj razslojuje že tako razslojeno družbo, saj daje prednost premožnejšim, a v povprečju manj bolnim ljudem. Zasebno zdravstvo mora biti bolj nadzorovano, kot je zdaj. Civilni družbi

je treba omogočiti, da sodeluje pri nadzoru in odpravljanju divje privatizacije, in jo podpirati v teh prizadevanjih.

Zdravstvena dejavnost zahteva temeljito strokovno analizo upravljanja, ekonomike, sodelovanja med strokami in odnosa do uporabnikov. Zahtevamo uvedbo učinkovite strokovne kontrole izvajalcev in upravljalcev zdravstvenih zavodov ter dosledno vključevanje predstavnikov uporabnikov, zlasti pa starejših v svete zavodov, v nadzor in v kontrolne mehanizme, saj imamo veliko znanja in izkušenj. Zahtevamo, da država vnovič uvede kazni za finančne prekrške, ki jih je odpravila.

V zdravstvu morajo nastajati novi programi, ki bodo sledili potrebam specifičnih skupin prebivalstva, kot so starejši in invalidi.

Od nove vlade pričakujemo, da bo na prvo sejo parlamenta kot eno prvih točk uvrstila zakon o dolgotrajni oskrbi. Obširna javna razprava pa mora biti že pred volitvami opravljena po vsej državi. V javni razpravi morajo soočiti stališča in poglede izvajalci, uporabniki in plačniki storitev ter poiskati skupne rešitve pri uveljavljanju zakona.

Država mora nevladnim organizacijam nameniti več sredstev za osveščanje prebivalstva o skrbi za lastno zdravje in za aktivnosti za izboljšanje zdravja prebivalstva.

Vlada mora z ustrežno politiko prenesti odgovornost za zdravje prebivalstva na vse sektorje. Zato mora ustanoviti svet za zdravje, v katerem bodo predstavniki vseh ministrstev in predstavniki civilne družbe. Svet za zdravje mora spodbuditi dialog s predstavniki delodajalcev o skrbi za zdrava in varna delovna mesta.

PROGRAM POMOČI STAREJŠIM, KI POTREBUJEJO DODATNO POMOČ OKOLJA, JE LAHKO S SODELOVANJEM POTENCIALNIH UPORABNIKOV BOLJ UČINKOVIT IN BOLJ SPREJEMLJIV ZA UPORABNIKE

Potrebe po življenju v domovih za ostarele so vsak dan večje, država pa se zadnje desetletje umika iz tega programa in prepušča prostor zasebni pobudi, kar pa ni dopustno, saj s tem načrtno pogloblja razlike med prebivalstvom. Vsaj polovica upokojencev živi na robu preživetja, kar zmanjšuje njihove možnosti za bivanje v domovih in povečuje stroške lokalne skupnosti za subvencioniranje stroškov bivanja v domovih. Javni domovi za starejše se otepajo s številnimi težavami: cene so prenzke, manjka dobro izobraženega kadra, manjka sredstev za investicije, kakovost oskrbe se znižuje.

V Zvezi društev upokojencev ugotavljamo, da civilna družba premalo sodeluje pri določanju politike na tem področju in pri nadzoru nad kakovostjo dela. Predstavniki ciljne skupine prebivalstva smo lahko tudi pomembni mediatorji med izvajalci storitev v domovih in uporabniki ter njihovimi sorodniki. Posebna skrb in nadzor storitev bi morala biti namenjena tistim, ki potrebujejo največjo stopnjo oskrbe in nege, predvsem pa osebam z demenco, ki so tudi najbolj izpostavljeni, saj niso sposobni uveljavljati svojih pravic.

Varovanih oddelkov v domovih, ki so namenjeni osebam, obolelim za demenco, ne bi smeli odpirati, če nimajo organiziranega timskega dela za oskrbovance in programa dejavnosti na oddelkih, ki vključuje tudi redne in varovane izhode iz zaprtih prostorov.

Zagovarjamo večjo povezanost domov za starejše z okoljem, v katerem so domovi. Namestitev v domove za starejše pomeni tudi večjo izolacijo iz vsakodnevnega dogajanja in življenja. Aktivnosti v četrtnih skupnostih in druge oblike aktivnosti (čistilne akcije, pikniki za soseske, druženje sosedov, prireditve v okolju, šolah, društvih upokojencev, gasilcev in druge oblike druženja aktivnega prebivalstva) bi lahko potekale v sodelovanju z domovi in njihovimi oskrbovanci.

Domovi, ki se ne branijo prostovoljcev in so zelo vpeti v okolje, po naših podatkih delujejo najboljše, predvsem pa v kar največji meri nudijo takšno bivanje in življenje v domu, kot ga potrebujejo starejši, da se ne počutijo izrinjene iz dogajanj v okolju.

Storitve pomoči na domu po obsegu in po kakovosti ne sledijo hitremu povečevanju najstarejše skupine prebivalstva. Storitve so drage in težko dostopne. Ob povečanju količine storitev pomoči na domu in z vključevanjem prostovoljcev ter z večjo podporo prostovoljskim organizacijam in z izboljšanjem koordinacije javnih služb, ki skrbijo za kakovost življenja starejših ljudi, bi lahko zmanjšali potrebo potrebo po domskem varstvu in obdržali več ljudi v njihovem domačem okolju vse do smrti, hkrati pa in olajšali življenje tistim, ki čakajo na sprejem v domu, in njihovim svojcem.

Vladi predlagamo, da skupaj izoblikujemo program zadovoljevanja potreb starejših ljudi na njihovih domovih, ki mora vključevati tudi sodelovanje prostovoljcev na način, kot ga razvija zahodna Evropa.

Država mora vnovič začeti investirati v gradnjo javnih domov za starejše, saj vlaganje v javno-zasebno partnerstvo pomeni načrtno poglobljanje razlik med prebivalstvom.

Predlagamo tudi, da skupaj oblikujemo razvojni program bivanja starejših v domovih za ostarele, ki mora vključevati tudi nadzor civilne družbe nad delovanjem domov.

BIVALNI STANDARD V SLOVENIJI BI BIL LAHKO Z BOLJŠO ORGANIZACIJO ZMOGLJIVOSTI BOLJŠI IN DOSTOPNEJŠI MLADIM DRUŽINAM.

Kar 92,4 odstotka starejših od 69 let, ki smo jih prostovoljke in prostovoljci Zveze društev upokojencev obiskali v našem projektu starejši za starejše, živi v svojih stanovanjih ali hišah. Na videz to priča o zelo visokem bivalnem standardu, v resnici pa mnoge bivalne enote starejših niso prilagojene njihovim potrebam. Ker je večina bivalnih enot starejših njihova last, bi jih lahko zamenjali za njim primernejša stanovanja, s tem bi pa večje bivalne enote sprostili za mlajše družine. Starejši bi lahko sredstva, ki bi jih s tem pridobili, uporabili za nujno pokrivanje večjih stroškov v času, ko potrebujejo pomoč drugih. Seveda pa je treba, kar zadeva premoženje, spremeniti pričakovanja in navade vseh generacij v Sloveniji. V Zvezi društev upokojencev načrtujemo program osveščanja prebivalstva o alternativnih oblikah bivanja starejših, ki pa nujno zahteva sodelovanje države.

Vladi ponujamo sodelovanje v programu osveščanja prebivalstva o fleksibilni bivalni politiki, ki bo pripomogla k višji kakovosti življenja vseh skupin prebivalstva. Ponujamo sodelovanje pri nastanku in vodenju projekta, ki bi starejšim prebivalcem zagotavljal različne oblike kakovostnega bivanja. V društvih upokojencev pa lahko s pomočjo države organiziramo tudi vodenje programa bivalne mobilizacije starejših.

PROSTOVOLJNO DELO JE IZJEMNO POMEMBNO ZA RAZVOJ LOKALNE SKUPNOSTI IN DRŽAVE

V Sloveniji ima prostovoljstvo dolgoletno tradicijo, žal pa se država prepočasi in mačehovsko odziva na pobude nevladnega neprofitnega sektorja za spodbujanje prostovoljnega dela. Prostovoljce je mnogo lažje dobiti kot obdržati. Potrebujejo različne metode zadovoljevanja svojih potreb, predvsem pa jim morajo organizatorji prostovoljnega dela zagotoviti kritje materialnih stroškov. Nevladni sektor so vse dosedanje vlade obravnavale mačehovsko, tako da se razvija v izjemno težkih razmerah. Skromna sredstva, ki jih pridobiva za svoje družbeno izredno pomembne aktivnosti, nedvomno kar najbolj racionalno porabi. Tako smo do leta 2006 reševali vprašanje pokrivanja materialnih stroškov prostovoljcev, ki jih ni bilo mogoče neposredno plačati, s skromnimi nagradami prostovoljcem (do 200.000 SIT na leto), ki niso bile obdavčene. Tako smo lahko krili stroške in nagrajevali večje število prostovoljcev. Vlada pa je odpravila to možnost, kar je bistveno poslabšalo položaj nevladnega neprofitnega sektorja, predvsem pa samopomočnih organizacij.

Spodbujanje prostovoljnega dela in nevladnega neprofitnega sektorja pomeni veliko bolj racionalno porabo sredstev za pomoč ranljivim skupinam prebivalstva, to pa pomeni tudi uspešnejšo državo.

V Zvezi društev upokojencev že peto leto uresničujemo projekt starejši za starejše, za višjo kakovost življenja doma, v katerem skušamo motivirati člane društev upokojencev, ki so še mobilni, da začno sistematično obiskovati vse starejše od 69 let v svojem kraju, da ugotovijo, kaj potrebujejo, da bi lahko še naprej živeli v svojem domačem okolju, in da skušajo z organizacijo interdisciplinarne pomoči javnih služb in nevladnih organizacij to pomoč tudi zagotoviti. S finančno pomočjo vlade in FIH nam je doslej uspelo v projekt vključiti 146 od 499 društev upokojencev. 1499 prostovoljcev je do konca leta 2007 uspelo vključiti v projekt 50.606 starejših od 69 let, to je četrtno prebivalcev te starosti v Sloveniji in zagotoviti pomoč 15 odstotkom starih, ki so jih obiskali.

Pozivamo vlado:

- *da čim prej sprejme zakon o prostovoljstvu;*
- *da po zgledu zahodne Evrope sklene sporazum z nevladnim neprofitnim sektorjem o sodelovanju in zagotavljanju optimalnih možnosti za njegovo delo in razvoj;*

- da skupaj s predstavniki nevladnega neprofitnega sektorja pripravi program pospeševanja razvoja prostovoljnega dela;
- da predvidi sredstva za spodbujanje prostovoljnega dela in za pomoč pri organiziranju in vodenju prostovoljcev;
- da dodatno podpre aktivnosti Zveze društev upokojencev za organizacijo medsebojne pomoči starejših, saj bi z večjo finančno pomočjo vlade lahko hitreje vključevali v projekt starejši za starejše slovenska društva upokojencev, kar pa bi pomembno zmanjšalo pritisk na domove za starejše.

STAREJŠI SMO POMEMBNI NOSILCI OHRANJANJA KULTURNE DEDIŠČINE

Generacija starejših nosi v sebi velik kapital tudi na kulturnem področju, pri ohranjanju kulturne dediščine.

Mnogi starejši v Zvezi društev upokojencev so že vključeni v kulturne dejavnosti, saj imajo društva razvejano in vsebinsko zelo bogato kulturno dejavnost, ki tudi omogoča, da se na tem področju povezujejo z mlajšo generacijo in se uspešno vključujejo v kulturno ponudbo okolja, v katerem delujejo. Vse to pa zahteva od vlade skrb za ohranjanje in razvoj ljubiteljske kulture.

Vlada namenja Javnemu skladu RS za kulturne dejavnosti premalo sredstev, zato so finančno podhranjene nevladne dejavnosti, ki se ukvarjajo z ljubiteljsko kulturo.

Tudi lokalne skupnosti ne zagotavljajo finančne pomoči kulturni dejavnosti v DU ali pa je ta pomoč skromna. Tudi ni sprejemljivo zaračunavanje avtorskih pravic prostovoljskim društvom, zlasti društvom starejših, ki ves čas delujejo na meji možnega.

Dokazano je, da je ustvarjalnost in vključevanje starejše generacije najboljša oblika skrbi za promocijo zdravja starejših.

V razmerah, kakršne so na tem področju, se kaže odnos vlade do ljudskega izročila in kulture nasploh.

Od slovenske vlade pričakujemo izdatnejšo pomoč in višje vrednotenje ljubiteljskih kulturnih dejavnosti. Prav tako pričakujemo ukrepanje pri s plačevanju avtorskih pravic, saj lahko zdajšnje razmere ogrozijo obstoj ljubiteljske kulture v Sloveniji. Nacionalni kulturni program ne bo učinkovit, če vlada ne bo poiskala vzvodov za njegovo uresničevanje. Pomen ljubiteljske kulture za identiteto slovenskega naroda ni v sodobni Evropi nič manjši, kot je bil nekoč.

VARNA DRŽAVA JE POMEMBEN DEJAVNIK KAKOVOSTI ŽIVLJENJA LJUDI

Tako kot so otroci izpostavljeni preprodajalcem mamil, so tudi starejši vse bolj izpostavljeni agresivnemu pritisku prodajalcev, kar se nemalokrat sprevrže v nasilje nad starejšimi. Ob stiskah, s katerimi se soočajo mlade družine, smo priča tudi naraščajočemu nasilju nad onemoglimi starši.

Skladno z mednarodnim projektom smo v Zvezi društev upokojencev skupaj s strokovnjaki različnih ved že pripravili metodologijo osveščanja starejših za obrambo pred nasiljem in za ureditev okolja, da bo varno za starejšega človeka. Za zdaj pa še ne moremo zagotoviti sredstev, da bi lahko začeli osveščati starejše prebivalstvo v Sloveniji.

Slovenski vladi predlagamo sodelovanje na tem pomembnem področju. Predlagamo, da skupaj pripravimo strategijo preprečevanja nasilja nad starejšimi, vlado pa bi radi spodbudili, da bo v javnem zavodu RTV dosegla, da bo v sodelovanju z nami, pripadniki civilne družbe, pripravil vrsto izobraževalnih oddaj za starejše, ki bi jim pomagale ubraniti se nasilja, prav tako pa tudi urediti življenjski prostor tako, da bo čim manj možnosti za poškodbe.

SPodbujanJE MEDGENERACIJSKEGA SOŽITJA USTVARJA KAKOVOSTNE MEDČLOVEŠKE ODNOSE IN USPEŠNO DRŽAVO

Spodbujanje medgeneracijskega sožitja je eden najbolj pogosto uporabljenih izrazov v sodobni Sloveniji, za katerim pa se skriva sila skromna pomoč države. V že imenovani strategiji za varstvo starejših do leta 2010 se je vlada zavezala, da bo zagotovila “dolgoročno sodelovanje vladnih resorjev, lokalnih skupnosti, gospodarstva, izvajalcev storitev in programov, znanosti in civilne družbe, predvsem pa organizacij tretje generacije za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje” ter da bo zagotovila “pogoje za širitev participacije starejših na vseh ravneh, krepitev njihove družbene vključenosti in neodvisnega življenja”.

Spodbujanje medgeneracijskega sožitja je bistvo dela nevladnega neprofitnega sektorja, ki pa je deležen zelo skromne pomoči države. Starejši, ki smo v vseh družinah oblikovalci medgeneracijskega sožitja, smo v programih, ki jih podpira vlada, praktično povsem prezrti.

Vladi ponujamo sodelovanje pri pripravi programov medgeneracijskega sožitja na lokalni ravni. Z dobro razvito mrežo lokalnih društev upokojencev smo dejansko že izoblikovali jedro medgeneracijskih centrov. Potrebujemo le pomoč države, da medgeneracijsko sodelovanje, ki v številnih društvih že teče, spodbudimo in ga nadgradimo. Strokovnjaki ne morejo ustanovljati medgeneracijskih centrov, ustanovljati jih morajo pripadniki ciljnih skupin, strokovnjaki lahko pri tem le pomagajo.

VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE JE NUJA ZA SKLADEN RAZVOJ DRUŽBE

V Sloveniji zelo dobro deluje tretja univerza, ki pa se omejuje na izobraževanje in druženje tistih, ki želijo nadgraditi znanja, ki so si jih pridobili v življenju, za kar prej ni bilo časa.

V Zvezi društev upokojencev zastavljamo program izobraževanja starejših za prilagajanje novim načinom življenja in komuniciranja. Zato se že dogovorjamo z ministrstvom za visoko šolstvo in tehnologijo in z ministrstvom za javno upravo, da bi z njihovo pomočjo usposobili starejše za uporabo interneta in e-uprave.

Od vlade pričakujemo pomoč pri načrtovanju in uresničevanju programov usposabljanja starejših, ki živijo v svojih gospodinjstvih, za prilagajanje zahtevam sodobne družbe, kar jim bo omogočilo boljše komuniciranje v družbi in lažje prilagajanje modernemu načinu življenja.

ČISTO OKOLJE JE POGOJ ZA PREŽIVETJE VSEH ŽIVIH BITIJ NA ZEMLJI

Starejši ljudje se zavedamo, da je čisto okolje pogoj za preživetje prihodnjih generacij. V dobi brezobzirne tržne ekonomije je velika nevarnost, da se bo onesnaževanje okolja nadaljevalo ali še povečalo kljub sicer osveščenemu prebivalstvu. Starejši skušamo na lokalni ravni pomagati pri ohranjanju čistega okolja, bi pa lahko tako naši strokovnjaki kot tudi prostovoljci naredili več, če bi sodelovali z vlado.

Zveza društev upokojencev vladi ponuja sodelovanje pri nadzoru nad one-snaževanjem okolja in pri ohranjanju čistega okolja. Sodelujemo lahko kot sodelavci v strokovnih ekspertizah, kot prostovoljci pri čiščenju okolja in kot vzgojitelji otrok.

BREZ NOVIH REŠITEV NI RAZVOJA

Ko gremo prebivalci Slovenije v pokoj, praktično izginemo iz državnih statistik. Izgubimo poklice, stlačeni smo v eno samo kategorijo upokojenih, ki potrebujejo varstvo. To je nesmisel, saj nas je velika večina aktivnih do visoke starosti, zato bi država morala z rednimi statistikami spremljati kakovost življenja starejših.

Kot smo že nekajkrat ugotavljali v Zvezi društev upokojencev, raziskovalno delo o najpomembnejših demografskih spremembah v Sloveniji še ni razvito, medtem ko v svetu na tem področju potekajo številne raziskave. Tudi v Sloveniji so nujno potrebne raziskave na področjih, kot so:

- raziskave o bioloških in zdravstvenih aspektih staranja;
- raziskave o socialnih aspektih staranja;
- raziskave programov in aktivnosti, ki vključujejo starejše;
- raziskave o pomoči, ki jo starejši nudijo drugim generacijam;
- raziskave o življenjskih razmerah starejših;
- raziskave o zadovoljevanju potreb starejših v javnih servisnih službah;
- raziskave o možnosti aktivnega državljanstva starejših ljudi;
- raziskave o zlorabljanju starejših.

Kot kaže, za tovrstne raziskave v Sloveniji ni zanimanja, pri tem pa upokojeni raziskovalci, ki bi radi sodelovali v raziskavah, nimajo možnosti, da bi se vnovič vključili v raziskovalni proces, saj jim zakonodaja tega ne omogoča.

Vladi predlagamo, da v seznam državnih statističnih raziskovanj uvrsti tudi raziskave o kakovosti življenja starejših.

Predlagamo, da vlada spremeni zakonodajo in omogoči upokojenim znanstvenikom, da se še naprej vključujejo v raziskovalni proces, ter da v strategijo raziskovanja uvrsti staranje kot družbeni fenomen sodobne družbe. Upokojeni raziskovalci smo pripravljeni zasnovati ta program in se povezati z raziskovalnimi institucijami v skupne raziskovalne skupine, če nam bo država to omogočila.

DEFINICIJA STAROSTNIH KATEGORIJ (PREDLOG)

Tomaž Banovec, december 2009

UVOD

Svet za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji je na drugi seji v januarju 2008 med drugim obravnaval potrebo po usklajevanju definicij starosti. Tako bi se namreč bolje razumeli, lahko bi tudi lažje izbirali cilje in ocenjevali zadeve, ki so v pristojnosti sveta.

Za začetek smo vse prebivalstvo razdelili v starostne skupine po pet let (razredi) in različne znane rešitve soočili s to shemo. Nismo raziskovali vseh možnih rešitev, zanimive so predvsem tiste, ki so uporabljene ali omenjene v veljavnih domačih dokumentih, in tiste, ki jih uporabljamo skupaj z drugimi državami (Eurostat, UNECE, OECD). Petletna razdelitev je v navadi tudi pri izkazovanju različnih Sursovih in drugih statistikah, ki zadevajo trg dela in prebivalstvo nasploh¹¹. Da bi bili podatki v vsakem petletnem intervalu statistično korektni in analitično uporabni, je seveda treba zagotoviti strokovno utemeljen izbor enot (entitet), ki omogočajo »polnjenje« in reprezentativnost vsakega razreda. To zahteva uporabo številnih osebnih in individualnih podatkov, pa tudi informatizacijo dogodkov na ravni transakcije.

OSNOVNA SHEMA ZA DOLOČANJE STAROSTI, DEFINICIJE IN IZKAZOVANJE PODATKOV

V spodnjem grafu (tabela 1) smo staranje prebivalstva razdelili po doseženi biološki starosti petih let. Osenčena ali obarvana polja (desna stran v posameznih vrstah) pomenijo starost po različnih opredelitvah. Ocenjujemo, da je najprimernejša členitev iz »zelene knjige« Evropske komisije, ki na numerični podlagi določa tudi neposredne naloge. Opredeljena je v prvi vrsti pod absciso in njena skupina starejši delavci (55 - 64) let je osnova tudi za naše izpolnjevanje stockholmskih zavez in lisbonske strategije (Povečanje deleža formalno zaposlenih starejših delavcev na 50 odstotkov v letu 2010).

¹¹ Surs: Statistične informacije, »Trg dela 20. januar 2008« podatki za tretje četrletje, stran 1, prikazuje kompleksen večdimenzionalen graf, drevo življenje; to gradivo vsebuje bolj podrobne s problemom povezane definicije.

Tabela 1. Osnovna shema za določanje starosti ter izkazovanje podatkov

00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95
04	09	14	19	24	29	34	39	44	49	54	59	64	69	74	79	84	89	95	99
Otroci, mladostniki		Mladi			Mladi odrasli			Odrasli			Starejši delavci		Starejše osebe			Zelo stare osebe			
Statistika →		15 Aktivno prebivalstvo 65										Potrebna je redefinicija na 20 - 70							
Strategija varnega staranja --- 2010										zgodnje st. obdobje do 75 let, srednje od 76 do 85 let pozno st. obdobje po 86 letu									
OECD starejši so tisti, ki presežejo 55 let										(tudi vsa merjenja so oprta na to številko)									
Statistika in drugi starejši so ljudje, ki dopolnijo 65. leto																			
Strategija - upokojeanci so po statusu določeni kot starejši (??) pri povprečno 60 letih ob odhodu v pokoj																			
Zdravstvo začne govoriti o staranju										po 50. letu									
<i>Največkrat pa različne nove politike opozarjajo, da diskriminacije zaradi let in starosti niso želene, še več, bile naj bi celo nezakonite!</i>																			
<i>Prostor za nove opredelitve starosti</i>																			

S tem izborom ne zanikamo pomena drugih klasifikacij in definicij, pričakujemo pa, da bodo določene na podoben, tudi numeričen način. Vedeti je treba, kaj kdo misli že v razpravi, zlasti pa v analizah, če se nanje sklicujemo, kako njegovo misel uporabiti tudi analitično in kaj pomenijo razvojne politike.

V Sloveniji lahko zaradi tradicionalne državne registrske orientacije vsakega od petletnih razredov napolnimo s številnimi ustreznimi podatki, ne da bi s tem kršili načele statistične zaupnosti. Morda bo analiza, ki smo jo na teh osnovah predlagali ministrstvu za finance za privatizacijo NKBM, razčistila participacijo starejših (nad 65 let) in upokojeencev pri nakupu delnic in omogočila odločanje o napovedanih podobnih privatizacijah, denimo Triglava.

METODA IN IZHODIŠČA

Nad tabelo 1, ki prikazuje določeno absciso možnega grafa, lahko izpišemo neomejeno število statistik in narišemo ustrezne grafe. V primeru analize starejših pa se členitve prehitro končajo in iz petletnih agregatov preidejo na celotne kategorije (neaktivno prebivalstvo nad 65 let).

Vprašanje je torej, kdaj smo stari. S tem izrazom in s količinskimi opredelitvami določamo stanja in politike, pa tudi pravice in dolžnosti. Potrebujemo predvsem ustrezno harmonizirane, a dovolj razčlenjene vhodne podatke.

Ločimo lahko več načinov polnjenja petletnih razredov s potrebnimi podatki:

- Registrski način je v celoti možen in je skoraj idealen. Emšo je obvezen v vseh evidencah, ki zadevajo prebivalstvo, in že dolgo časa zakonska obveznost pri zajemanju in prikazovanju osebnih podatkov. Uporabljamo ga tudi pri izdelavi vzorcev, čeprav ga statistično ne izkazujemo.
- Anketna zajemanja so bolj omejena, vendar jih je mogoče uporabiti za omenjene razrede in jih kombinirati z registrskimi podatki, potrebna pa je večja gostota anket in podrobnost za anketno napolnitev obdobj (pet let) ali celotnih razredov, ki določajo staranje in starost.
- Na podlagi povezanih individualnih ali osebnih podatkov je najbolje izbrati določeno količino enot (prebivalcev) in jih tekoče spremljati v prostoru (teritorij) in v času ter iz njihovih dobro vodenih stanj in ravnanj izpeljati tako imenovane longitudinalne in panelne študije. Za prebivalstvo, starejše od 50 let, bi, denimo, izbrali skupino 100 tisoč reprezentativnih enot in jih po množici značilnosti spremljali individualno in vseživljenjsko, pri čemer bi jim dodajali tudi nove enote.
- Seveda lahko vse te možnosti tudi kombiniramo, ne spuščamo pa se v podrobnosti. Vlada je v ukrepu 43, ki je sestavni del drugih ukrepov razvojne politike, nakazala smeri reševanja, SURS pa je take storitve (baza socialnih podatkov je že uporabna) napovedal v programu za obdobje 2008 – 2012.

Cena odločitve za zbiranje podatkov in za analizo zbranih podatkov je zagotovo minimalna, zato pa bi bile lahko usodne napake, do katerih bi lahko prišlo, če nimamo teh podatkov in podlag.

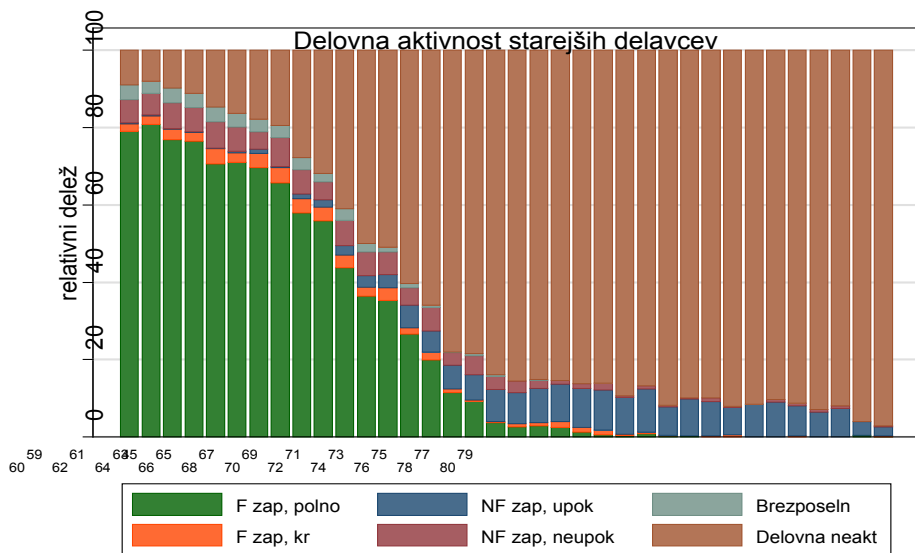
Primer izkazovanja podatkov in uporabe petletnih razredov iz raziskovalne naloge Vodopivec-Širok 2008 (interno).¹²

Citat:

V Sloveniji se prehod iz delovne aktivnosti začne okoli 50. leta starosti in se praktično konča z 61. letom. Delež formalno zaposlenih (FZ) za poln delovni čas se začne strmo zmanjševati po 51. letu starosti in se nato ustali pri 61. letu starosti. Število formalno zaposlenih za poln delovni čas se znižuje predvsem na račun rasti delovno neaktivnih. Le redki starejši so for-

¹² Raziskava uporablja podatke ankete o delovni sili, pridobljene med januarjem 2005 in julijem 2006. Od 123.602 anketnih zapisov iz tega obdobja smo v raziskavo vključili 56.126 anketnih zapisov o starejših od 45 let, ki zadevajo 22.522 posameznikov. Naloga: »POTI IN DEJAVNIKI PREHODA V DELOVNO NEAKTIVNOST V SLOVENIJI«, Milan Vodopivec, Klemen Širok, Fakulteta za menedžment, univerza na Primorskem, interno.

malno zaposleni tudi po 61. letu in po 65. letu postane njihov delež praktično zanemarljiv. Delovna aktivnost po 62. letu starosti je tako omejena pretežno na neformalne oblike (NF zap. Upok., NF zap. neupok.) dela. Delež starejših oseb, ki delajo v neformalnih oblikah dela ostaja precej stabilen od 60. leta starosti pa vse do poznih 70. let, pri čemer že po 60. letu starosti prevladujejo upokojenci. Delovna aktivnost starejših preneha pri starosti 80 let. Delež formalno zaposlenih za krajši delovni (F zap.kr.) čas je v vseh starostnih razredih zelo majhen in po velikosti podoben deležu brezposelnih. Brezposelni se s trga dela postopoma umaknejo do 60. leta starosti. Za starejše delavce v Sloveniji po 60. letu starosti je tako značilna delovna neaktivnost, saj je delovno aktivne populacije v šestdesetih letih starosti manj kot 20 odstotkov, v sedemdesetih letih pa manj kot 10 odstotkov.

Anketa o delovni sili, 2005-2006

Podrobneje te zadeve ne komentiramo, pomembno pa je, da lahko populacijo ustrezno prikažemo, kar prav tako velja za starejše kategorije do dopolnjenega 80. leta starosti. Avtorja sta pripravila velik nabor zanimivih grafov. Tak pristop ustrezno simetrično obravnava in izkazuje dovolj dobre podatke ne glede na njihov vir.

PREDLOG ZA IZDELAVO STRATEGIJE AKTIVNEGA STARANJA

Tomaž Banovec, december 2009

ZGODOVINA ZGODNJEGA UPOKOJEVANJA STAREJŠIH V SLOVENIJI V DEVETDESETIH LETIH

Slovenija se je v devetdesetih letih tako kot druge t. i. tranzicijske države ob prehodu v tržni sistem soočila z vse manjšo konkurenčnostjo in nižjo gospodarske rasti. Slovenija je z odcepitvijo od tedanje Jugoslavije izgubila tradicionalne trge in se je zato morala preusmeriti na nove, zahtevnejše trge (predvsem države EU). Omenjena strategija »preživetja« je zahtevala racionalizacijo zmogljivosti, po drugi strani pa so se številna podjetja in velike tovarne soočile z zahtevami novih trgovinskih partnerjev, da povečajo kakovost izdelkov in storitev, česar pa nekatera med njimi niso mogla zagotoviti.

Zgodnje upokojevanje je v tedanjih hitro spreminjajočih se razmerah (šok) omogočalo preživetje omenjenim kategorijam ljudi ter jih obvarovalo pred vstopom v odprto brezposelnost. Take razmere pa so posledično povzročile statistično skromen delež zaposlenih starejših v Sloveniji ter nizko povprečno starost za upokojitev v primerjavi z drugimi članicami EU.

STATISTIČNI PODATKI, POVEZANI S PROBLEMATIKO STARANJA PREBIVALSTVA TER ZASTAVLJENIMI CILJI LIZBONSKE STRATEGIJE

V EU-25 je bila letu 2005 povprečna stopnja zaposlenosti starejših oseb (55-64 let) 42,5 odstotka, v EU-15 pa je bila v istem letu stopnja zaposlenosti starejših 44,1 odstotka. Stopnja zaposlenosti starejših v Sloveniji, ki zajema populacijo od 55 do 64 let, je v letu 2005 po podatkih EUROSTAT znašala 30,7 odstotka (v letu 2004 29 odstotkov in v letu 2003 23,5 odstotka). Razmere so se pomočjo uveljavljenih ukrepov sicer izboljševale, vendar prepočasi. Stopnja zaposlenosti po spolu kaže, da je stopnja zaposlenosti starejših žensk v 2005 znašala 18,5 odstotka (v letu 2004 17,8 odstotka in v letu 2003 14,6 odstotka). Stopnja pri ženskah je nižja kot pri starejših moških, kjer je bila stopnja zaposlenosti v letu 2005 43,1 odstotka (v letu 2004 je bila 40,9 odstotka in v letu 2003 33,2 odstotka). V primerjavi z EU se torej Slovenija uvršča med države, ki dosegajo najnižjo stopnjo zaposlenosti starejših oseb.

Kar zadeva upokojevanje, je Slovenija izvedla pokojninsko reformo in z njo zvišala starostni prag za izhod iz delovne sile. V letu 2004 je bila povprečna starost upokojevanja v Sloveniji 56,2 leta. Tudi na tem področju Slovenija zaostaja, saj je bila povprečna starost izhoda iz aktivnosti v EU-25 leta 2005 60,7 leta, v EU-15 pa 61 let (podatki EUROSTAT). Pri tem je treba pripomniti, da je cilj lizbonske strategije, da bi naj do leta 2010 zvišali starostno mejo za upokojitev na 65 let.

Za doseg tega cilja v pokojninskem sistemu sprejeti ukrepi in vključeni reformo pokojninskega sistema¹³, ki jo postopoma uvajamo od leta 2000 dalje. Ugodni učinki teh ukrepov so se pokazali leta 2005 v nadaljnjem povečevanju števila upravičencev, ki so odložili starostno upokojitev (6 odstotkov vseh uveljavljenih starostnih pokojnin), v nadaljnjem zviševanju skupne povprečne starosti (za 2,2 leta v obdobju 1999 – 2005), v relativno umirjenih in uravnoteženih gibanjih števila prejemnikov pokojnin (1,4 odstotka več kot letu 2004) in zavarovancev (1,1 odstotka več kot leta 2004) in v ohranjanju razmerja med številom zavarovancev in številom prejemnikov pokojnin na ravni leta 2004 (1,7 : 1).

UTEMELJITEV PRIPRAVE STRATEGIJE AKTIVNEGA STARANJA

Staranje prebivalstva Evrope in Slovenije v prihodnje predstavlja enega največjih ekonomskih in socialnih izzivov, in to predvsem kot velik pritisk na javne finance ter na zniževanje življenjskega standarda zaradi upadanja gospodarske rasti in produktivnosti. Povečeval se bo delež starejših in zmanjševal delež tistih v srednjih letih ter mladih (višji delež tistih, ki se upokojujejo, kot tudi novih iskalcev zaposlitve), zato je nujno potrebno spremeniti vzorec zaposlovanja ter s tem odnos do starejših oseb. Razmerje med prejemniki pokojnin in aktivnim delom prebivalstva naglo pada. Po podatkih OECD naj bi se v letu 2050 v Evropi razmerje upokojenci : zaposleni približalo razmerju 1:1, kar bo pomenilo izreden pritisk na javne finance, zdravstveno oskrbo ter na stroške dolgotrajne oskrbe starejših (trajnostno uravnavanje javnih financ in visoki stroški delodajalca), zvišanje prispevkov za socialno varnost in drugih obdavčitev pa bodo občutno znižali življenjski standard prebivalstva.

Na problematiko starajočega se prebivalstva Slovenije in nizkega deleža zaposlenosti starejših je v svojih letnih poročilih opozorila tudi Evropska komisija in pri-

¹³ npr. postopna zaostritev pogojev za upokojitev in odmero starostne pokojnine v obveznem zavarovanju, vključno z uvedbo spodbud za kasnejše upokojevanje po t.i. sistemu bonusov in malusov, pravica do delne upokojitve itd.

poročila pripravo in sprejem strategije aktivnega staranja ter ukrepov za povečanje zaposlenosti starejših in za kasnejše izstopanje iz delovnega obdobja.

CILJ STRATEGIJE AKTIVNEGA STARANJA

Povečati stopnjo zaposlenosti starejših oseb v starostni skupini 50(55) - 64 let v skladu s cilji lizbonske strategije, obenem pa vlagati v usposabljanje, vseživljenjsko izobraževanje, povečati pristojnosti starejših ter tako zagotoviti njihovo zaposljivost in konkurenčnost na trgu dela.

MOŽNI ELEMENTI STRATEGIJE AKTIVNEGA STARANJA V SLOVENIJI

Glavni elementi strategije aktivnega staranja:

- ovire za delodajalce pri zaposlovanju starejših;
- ovire za delojemalce, ko gre za zaposlovanje starejših;
- ustrezne spodbude za zaposlovanje starejših;
- uveljavitev sodobne pokojninske zakonodaje in možne revizije;
- zagotavljanje večje fleksibilnosti pri upokojevanju;
- ukrepi, ki jih je trebno sprejeti za izboljšanje delovnih razmer, zdravja ter ukrepi za potrebne prilagoditve pri delu.

UKREPI ZA SPREMINJANJE ODNOSA DELODAJALCEV TER ŠIROKE JAVNOSTI DO STAREJŠIH OSEB

Pomembna je celovita obravnava strategije po navedenih kategorijah. Posebno pozornost pa je treba nameniti med drugim **spreminjanju odnosa delodajalcev do starejših oseb:**

- intenziviranju ukrepov za povečanje interesa delodajalca za zaposlitev starejših oseb;
- zmanjšanju diskriminacijskih ovir (uveljavitev anti-age zakonodaje);
- uvedbi certifikata »starejšim prijazno podjetje«;
- razvijanju multigeneracijskega okolja v podjetjih;
- informacijski kampanji in smernicam, namenjenih predvsem malim in srednjim podjetjem;
- aktivnosti socialnih partnerjev in civilne družbe;
- ustreznim povezavam stroškov dela s produktivnostjo (ali naj bodo subvencije namenjene delodajalcem ali delojemalcem?);

- zaščiti zaposlitve starejših, ne pa delovnega mesta (ocena vpliva varovanja dela na zaposljivost starejših oseb),
- svetovalni pomoči delodajalcem pri zaposlovanju starejših;

ukrepom za izboljševanje zaposljivosti starejših:

- spodbujanju kulture usposabljanja starejših - HR management za starejše;
- izboljšanju delovnih razmer in večja skrb za zdravje pri delu ter prilagoditve pri delu;
- intenziviranju aktivnosti ZRSZ, namenjenih zaposlovanju starejše populacije;
- stalnemu izpopolnjevanju in usposabljanju starejših za izpolnitev sodobnih zahtev trga dela (vladna podpora, andragoški centri);
- intenziviranju interne mobilnosti, namenjene zahtevam starejših delavcev;
- spremljanju tokov zaposlovanja starejših po sektorjih in poklicnih skupinah;
- uvedbi delnih zaposlitev ter rehabilitacije za višjo delovno sposobnost ;
- proučitvam dobrih praks držav s področja aktivnega staranja;

pomenu vseživljenjskega učenja (v povezavi s predvidenimi ukrepi strategije vseživljenjskega učenja):

- osveščanju delodajalcev o pomenu vseživljenjskega učenja - usposabljanja starejših;
- možnostim uvedbe vavčerjev kot izobraževalnih računov pri delodajalcih;
- izobraževanju starejših delavcev za delo, izobraževanje delodajalcev in osveščanje javnosti o nujnosti sodelovanja ter sožitja generacij na delovnih mestih;
- pripravi načrta za kakovostno življenje starejših odraslih z dovolj možnimi vsebinami in oblikami učenja;
- sistematičnemu seznanjanju mlajših s starostjo in medgeneracijskim sožitjem;
- usposabljanju starejših za prenos njihovega, z izkušnjami pridobljenega znanja na lastno generacijo in na druge generacije;
- usposabljanju medijev za poročanje o kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju.

Mnogi starejši ljudje so si v življenju pridobili veliko splošnega in posebnega znanja ter bogate izkušnje, ki jih lahko družba koristno uporabi tako, da jim omogoči vloge mentorjev, partnerjev pri učenju in vzajemno učenje, spodbujevalcev mladih pri učenju bodisi v vsakdanjem življenju bodisi v podjetjih in organizacijah (denimo delo s pripravniki, stažisti, na novo zaposlenimi, brezposelnimi itn.).

DOSEDANJE ZAKONODAJNE SPREMEMBE IN UKREPI NA PODROČJU ZAPOSLOVANJA STAREJŠIH

Kot prednostni ukrep za razvoj integriranih programov zaposlovanja starejših pri MDDSZ potekajo predvsem naslednje aktivnosti; spodbujanje zaposlovanja starejših in program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leto 2006, ki ju tudi sofinancira evropski socialni sklad, ter vračanje prispevkov delodajalcem, ki zaposlijo brezposelno osebo, starejšo od 55 let in je več kot 12 mesecev prijavljena na Zavodu RS za zaposlovanje, ali pa zaposlijo brezposelno osebo, prijavljeno na zavodu, starejšo od 55 let in ima suficitaren poklic. Cilj ukrepov je povečati stopnjo zaposlenosti starejših oseb.

Spodbujanje novega zaposlovanja starejših v letu 2006 poteka v skladu s programom ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leto 2006. Ukrepi za spodbujanje zaposlovanja¹⁴ predvidevajo, da naj bi v programe vključili 6.600 oseb. V prvem četrtletju leta 2006 je bilo doseženih samo 11,4 odstotka predvidenih vključitev. Manjše, kot smo pričakovali, je bilo predvsem vključevanje v »subvencije za samozaposlitev«, saj v tem času v javni agenciji za podjetništvo in tuje investicije ni tekla aktivnost »pomoč pri samozaposlitvi«, s pomočjo katere brezposelne osebe pripravljajo poslovne načrte in se usposablajo za samozaposlitev.

Na področju aktivne politike zaposlovanja tečejo poskusni projekti, ki naj bi nakazali dodatne nove rešitve ter inovativne programe za vključevanje starejših na trg dela ali za poznejši izstop iz delovne sile, in to:

- mentorske in inštruktorske sheme za izmenjavo znanja, veščin in kompetenc med zaposlenimi;
- programi za spodbujanje prenosa znanja na druge, mlajše generacije in povezave z upokojevanjem;
- uvajanje možnosti za kombiniranje delne zaposlitve in delne upokojitve, s čimer omogočamo aktivno staranje in posledično poznejši izstop iz delovne sile.

Po operativnem programu razvoja človeških virov¹⁵ v novem programskem obdobju 2007 – 2013 bodo uveljavljeni posebni programi za odpravo diskriminacije na trgu dela in pri zaposlovanju, pa tudi ukrepi za zaposlovanje starejših oseb.

Julija 2006 je bila sprejeta novela zakona o zaposlovanju in zavarovanju v primeru brezposelnosti, ki za spodbujanje zaposlovanja starejših predvideva povrnitev

¹⁴ v proračunu predvidenih 3.767,3 mio SIT (15,72 mio EUR)

¹⁵ Uresničeval jih bo Zavoda RS za zaposlovanje

plačanih prispevkov delodajalcem. Poznejši izstop iz delovne sile smo tudi v minulem letu spodbujali v skladu z že sprejeto pokojninsko reformo, saj se je starostna meja za upokojitev v obdobju 1999 - 2005 zvišala za 2,2 leta.

V medresorskem usklajevanju je predlog novele zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. V noveli so zajete tudi spremembe in dopolnitve določb o delni pokojnini. Z njimi naj bi še povečali možnosti kombiniranja aktivnega dela in upokojitve, omogočili naj bi delne upokojitve in spodbudili zaposlovanje tudi za krajši čas dela. Sistemska prilagoditev spodbud za kasnejše upokojevanje je načrtovana tudi z oprostitvijo delodajalcev plačila dela prispevkov za zaposlene, ki izpolnjujejo pogoje za starostno upokojitev, ter s prenovo t.i. bonus-malus spodbud za kasnejše upokojevanje. Da bi še povečali učinke zviševanja povprečne starosti ob upokojitvi, je predvidena dopolnitev ukrepov za podaljševanje aktivnega obdobja tudi s spremembami in dopolnitvami sistema obveznega pokojninskega zavarovanja¹⁶.

SESTAVA DELOVNE SKUPINE

Ožja delovna skupina pri MDDSZ:

- Urška Kovač Zlobko, sektor za programe zaposlovanje, direktorat za trg dela in zaposlovanje;
- Mateja Sedej, sektor za programe zaposlovanje, direktorat za trg dela in zaposlovanje;
- 1 oseba, sektor za vseživljenjsko učenje in štipendiranje, direktorat za trg dela in zaposlovanje;
- Magda Zupančič, direktorat za trg dela in zaposlovanje;
- 1 oseba, sektor za varnost in zdravje pri delu;
- Aleš Kenda, direktorat za socialne zadeve;
- Aleksandra Tabaj, direktorat za invalide;
- Nataša Terček, sektor za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, direktorat za delovna razmerja in pravice iz dela
- Tanja Oberski, direktorat za družino.

¹⁶ Nacionalno strateško poročilo o primernih in vzdržnih pokojninah RS 2005; Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji - ukrep 61: Povečanje spodbud za daljše ostajanje v aktivnosti

Širša delovna skupina - posvetovanje (okrogla miza, poslati osnutek dokumenta) po uskladitvi teksta v MDDSZ

- ministrstvo za zdravje;
- ministrstvo za gospodarstvo;
- ministrstvo za finance;
- ministrstvo za šolstvo in šport;
- andragoški center Slovenije;
- obrtna zbornica;
- Gospodarska zbornica Slovenija;
- sindikati;
- nevladne institucije in instituti;
- Zavod RS za zaposlovanje;
- ZPIZ;
- poslovno - ekonomska fakulteta v Mariboru (raziskovalke tematike s področja aktivnega staranja Monika Šlebinger, Ksenija Pušnik, Barbara Bradač - po dogovoru?)
- raziskovalci projektov s področja staranja prebivalstva ter pokojninskih reform (dr. Vodopivec?)

ČASOVNICA ZA PRIPRAVO DOKUMENTA STRATEGIJA AKTIVNEGA STARANJA

Ožja delovna skupina pri MDDSZ do 30. februarja 2007 ugotovi najpomembnejše izzive, ukrepe ter ovire za večjo udeležbo starejših na trgu dela (okvir strategije aktivnega staranja) ter pošlje osnutek teksta v nadaljnjo razpravo, da bi bil dokument pripravljen do 31. junija 2007.

NEKATERI PRIMERI DOBRE PRAKSE IZ TUJINE

Velika Britanija:

- organizacija ministrske skupine za starejše ljudi (Ministerial Group for Older People) za koordinacijo ministrstev na področju aktivnega staranja;
- Code on Practice on Age Diversity, določeni so okviri zaposlovalnih praks ne glede na starost;
- Age Positive Campagne - promocija prednosti zaposlovanja starejših;

- kampanja New Deal 50 plus - omogoča osebno svetovanje (usposabljanje, povrnitev stroškov za intervjuje, preskuse dela, pomaga tudi ljudem s posebnimi potrebami);
- Anti - Age Discrimination Act bo neposredno in posredno spremljal diskriminacijo na področju zaposlovanje, usposabljanja, upokojevanja, pripravništva in izbora, promocije, plačil ter drugih ugodnosti, pa tudi odpuščanje presežnih delavcev.

Finska:

- Zelo pomemben je finski program Programme on Age Workers - FINPAW, osredotočen tudi na e-pismenost. Zajema 40 ukrepov za povečevanje zaposljivosti in sposobnosti za delo, saj oboje vodi do zaposlitve. Program je osredotočen na interakcijo med ekonomskim in socialnim razvojem. Gre za dokument, ki vsebuje spremembe v zakonodaji, raziskovalne in razvojne projekte, usposabljanje in komuniciranje, pa akcije za varnost pri delu in za omejevanje poklicnih bolezni.

Francija:

- Osebam z 20 leti delovne dobe in osebam, starejšim od 45 let, omogoča t. i. »skills audit« za priznanje njihovih kvalifikacij; dodatno pa ima vsak delavec pravico do 20 ur na leto za izobraževanje brez starostnih omejitev, kdor pa izgubi delo, obdrži letni kredit 20 ur;
- ukrepi za 50 + s poenostavitvijo kombiniranja prihodkov iz zaposlitve ter socialnih nadomestil, s svetovanji pa na dolgi rok spodbuja starejše k ustanavljanju malih podjetij;
- Francija dodatno spodbuja vključevanje starejših strokovnjakov v podjetjih v razvoj in izobraževanje (kreiranje mreže izmenjave izkušenj in dobrih praks).

Nemčija:

Zanimiva je uvedba t. i. iniciative INQUA (Initiative Neue Qualitaet der Arbeit), ki vsebuje naslednje ukrepe:

- fleksibilne delovne razmere;
- vseživljenjsko učenje;
- zaščito zdravja;
- izboljšave delovnih mest;

- večanje zaposljivosti starejših delavcev.

INQUA omogoča vrsto aktivnosti za podjetja in posameznike, svetuje pri zaposlovanju in delu s starejšimi delavci. Dodaten ukrep je subvencioniranje plače starejših od 50 let, če so njihove plače nižje od tistih v prejšnji zaposlitvi (50 odstotkov neto razlike od prejšnje plače), za starejše od 55 let delodajalci ne plačajo dela stroškov za strokovni razvoj delavca (izobraževanje). Uvajajo tudi revizijo delovnih razmer za starejše delavce. Program 50 plus omogoča integracijo starejših s pomočjo regionalnih zaposlovalnih agencij.

Hkrati v Nemčiji poteka tudi projekt »Demographic Change – Public Relations and Marketing Strategy- distribucija znanja o kapitalu med delodajalci.

Švedska:

- Poudarjen pomen mobilnosti delovnih mest kot možnost za razvoj novih znanj in večjo zaposljivost, predvsem pa pomen zdravih in varnih delovnih mest ter aktivnosti, povezanih s spremenjenimi zahtevami starejših;
- pomembna iniciativa je tudi t.i. »Career transition agreement« kot aktivna pomoč odvečnim delavcem pri iskanju novega dela;
- zanimiva je t. i. »active Guarantee, ki z usposabljanjem in rehabilitacijo omogoča delovno aktivnost, dokler oseba ne najde dela;
- Forum 50 je nevladna organizacija, ki se v sodelovanju z zavodi za zaposlovanje in s socialnimi partnerji ukvarja s projekti za brezposelne, starejše od 50 let.

Češka:

- v letu 2000 sprejeti nacionalni program aktivnega staranja (obdobje 2003 - 2007) med drugim predvideva možnost individualne obravnave strokovnega razvoja, možnost mentorstva starejših mlajšim, zmanjševanje možnosti za odpuščanja starejših delavcev, zagotavljanje socialne integracije starejših ter posebna usposabljanja, namenjena starejšim.

Španija:

- Starejši, ko se spet zaposlijo, lahko dobijo nadomestilo za čas brezposelnosti ali pridobijo pokojnino (morajo pa izpolnjevati pogoje za to), če delajo s skrajšanim delovnim časom;

- predvideni so ukrepi za znižanje prispevkov delodajalca za socialno varnost, ko delavec dopolni 45 let; zmanjšanje je progresivno in odvisno od starosti delavca;
- vlada finančno pomaga starejšim, ki želijo sodelovati v poklicnem usposabljanju.

Madžarska:

- Delodajalcem, ki zaposlujejo starejše od 50 let, država krije prispevke za zdravstveno zavarovanje.

Italija:

- Promocija t. i. »Social Solidarity Services« kot zaposlitvene možnosti starejših oseb v lokalnih okoljih.

PREDLOG DOKUMENTA STRATEGIJE AKTIVNEGA STARANJA PO UPOKOJITVI

Mateja Kožuh Novak, december 2009

Sposobnosti starejših ljudi so trdna podlaga za razvoj. To družbi omogoča, da se vse bolj opira na sposobnosti, izkušnje in modrost starejših ljudi ne le zato, da starejši sami skrbijo za izboljšanje svojega življenja, temveč da tudi aktivno sodelujejo pri izboljšanju življenja v celotni družbi (10. člen politične deklaracije drugega svetovnega kongresa o staranju, Madrid, 2002).

Uvod

Dejstvo je, da se prebivalstvo stara povsod na Zemlji. Medtem ko je bilo v nekdanjih družbenih okoljih preživetje posameznika in skupin prebivalstva pogosto odvisno od modrosti starejših in so bili zavoljo tega tudi zelo spoštovani in cenjeni, pa se zdi, da moderna informacijska družba modrosti ne potrebuje starejših. Rezultati take politike se posebej drastično kažejo v post socialističnih državah, kjer mladi, zaslepljeni z možnostmi dobička v procesu denacionalizacije družbenega premoženja, ustvarjajo zgolj za danes, ne da bi pri tem sploh pomislili na jutri, pa tudi na to, da mora človek živeti do smrti, da mora vse, kar počne, početi z mislijo na svoje okolje.

Humana rešitev posledic demografskih sprememb je samo v izkoriščanju potencialov, ki jih imajo starejši ljudje, to pa so predvsem izkušnje, znanje in modrost. Strokovnjaki Organizacije združenih narodov že tri desetletja voditelje držav opozarjajo, da morajo spremeniti svoj odnos do starejših. Poudarjajo, da morajo države starejšim nuditi vso podporo in pomoč, da bodo ostali aktivni v procesih v družbi. Govorijo o zagotovitvi možnosti starejšim (empowerment), da bodo lahko vse svoje sposobnosti in zmožnosti izkoristili v svoje dobro ter v prid vse družbe.

Za to so potrebni štirje najpomembnejši elementi:

- omogočiti starejšim dostop do informacij,
- jih (vnovič) vključiti v družbene procese kot aktivne sodelavce (inclusion and participation),
- jim omogočiti, da bodo od politikov, javnih uslužbencev in izvajalcev zahtevali odgovornost za politiko, aktivnosti in za porabo sredstev (accountability),
- izboljšati organizacijske možnosti na lokalni ravni.

Kaj so ovire pri izpolnjevanju teh pogojev?

Gre predvsem za:

- revščino starejših,
- slabo zdravje starejših,
- nizko izobrazbo,
- slab dostop do servisnih dejavnosti,
- nespoštovanje človekovih pravic - očitna ali skrita starostna diskriminacija,
- družbene ovire, kot so negativna podoba starosti, stereotipi o starosti.

Strokovnjaki Združenih narodov so izoblikovali tudi metodologijo, kako starejšim zagotoviti in povečati možnosti za (vnovično, boljše) vključevanje v aktivnosti družbe.

GOVORIJO O TREH RAVNEH UKREPANJA:

- **neposredna:** izoblikovati zakonodajo, ki bo starejšim zagotavljala spoštovanje temeljnih človekovih pravic in preprečila nasilje nad starejšimi;
- **srednja in dolgoročna raven:** uveljaviti politiko in programe, ki zadevajo probleme starejših, kot so primeren dohodek, dostopno zdravstveno varstvo in nega ipd;
- **dolgoročna raven:** spodbujati pozitivno podobo staranja v družbi.

To so najpomembnejši elementi, na podlagi katerih mora temeljiti tudi slovenski dokument o aktivnem staranju po upokojitvi.

Pri obravnavi konkretnih aktivnosti pa lahko uporabimo dokumente Organizacije združenih narodov, zlasti pa mednarodni načrt ukrepov, povezanih s staranjem (Madrid 2002).

Priporočila za ukrepe omenjajo tri prednostne usmeritve:

- **Prednostna usmeritev 1:** Starejši in razvoj.
- **Prednostna usmeritev 2:** Ohranjanje zdravja in blaginje v pozni starosti.
- **Prednostna usmeritev 3:** Zagotavljanje spodbudnih okolij.

V 1. prednostni usmeritvi o starejših in razvoju gre za priporočila državam:

- da priznajo družbeni, kulturni, gospodarski in politični prispevek starejših,
- da zagotovijo sodelovanje starejših v procesih odločanja na vseh ravneh,

- da omogočijo zaposlitev vsem starejšim, ki želijo delati,
- da izboljšajo življenjske razmere in infrastrukturo na podeželju,
- da ublažijo marginalizacijo starejših na podeželju,
- da spodbudijo integracijo starejših priseljencev v nove skupnosti,
- da omogočijo starejšim, da se še naprej izpopolnjujejo in usposabljaajo,
- da celovito izkoristijo potencialne in strokovno znanje ljudi vseh starosti in da upoštevajo prednosti z leti pridobljenih izkušenj,
- da krepijo medgeneracijsko solidarnost,
- da poskrbijo za zmanjševanje revščine med starejšimi,
- da vsem starejšim omogočijo dostojne pokojnine,
- da socialno in ekonomsko ogroženim skupinam starejših zagotovijo zadosten minimalni dohodek,
- da starejšim omogočijo enak dostop do hrane, zavetja in zdravstvene nege,
- da je treba poudarjati pomen starejših pri vzpostavljanju in obnovi skupnosti ter za vnovično uveljavitev in razvoj družbenega sistema po izrednih razmerah.

V 2. prednostni usmeritvi o ohranjanju zdravja in blaginje v pozni starosti priporočajo državam in družbam:

- da poskrbijo za zmanjšanje kumulativnih učinkov dejavnikov, ki povečujejo tveganja za bolezni in s tem verjetnost za morebitno odvisnost v starejših letih,
- da uveljavljajo politiko preprečevanja slabega zdravja med starejšimi,
- da starejšim omogočijo dostop do ustrezne prehrane,
- da odpravijo socialne in ekonomske neenakosti, ki temeljijo na starosti, spolu in drugih razlogih, pa tudi na jezikovnih ovirah ter tako starejšim zagotovijo univerzalen in enak dostop do zdravstvenega varstva,
- da zagotovijo razvoj storitev primarnega zdravstvenega varstva in zadovoljevanje potreb starejših ter da spodbujajo vključevanje starejših v ta proces,
- da pri zadovoljevanju potreb starejših zagotovijo kontinuirano zdravstveno varstvo,
- da vključijo starejše v razvoj in razširitev storitev primarne in dolgotrajne oskrbe,
- da zagotovijo boljšo informiranost in usposabljanje zdravstvenih strokovnjakov ter njihovih pomočnikov o potrebah starejših,

- da poskrbijo za razvoj zdravstvenih storitev na področju duševnega zdravja, kar pa pomeni tako preprečevanje kot zgodnje posredovanje, zdravljenje in obvladovanje težav, povezanih z duševnim zdravjem starejših;
- da zagotovijo pomoč invalidnim starejšim pri ohranjanju maksimalne opravilne sposobnosti v vseh življenjskih obdobjih in da spodbujajo polnopravno sodelovanje starejših invalidnih oseb.

Na področju 3. prednostne usmeritve o zagotavljanje spodbudnih okolij:

- cilj mora biti staranje v pravem okolju,
- izboljšati je treba načrtovanje pri gradnji stanovanj in prilagajanju okolja, da bi tako starejšim omogočili samostojno življenje,
- izboljšati je treba cenovno dostopnost prevoznih sredstev za starejše,
- zagotoviti je treba stabilnost pri oskrbi in storitvah za starejše, ki jih zagotavljajo različni viri, ter pomoč negovalcem,
- izboljšati je treba življenjske razmere starejših, zlasti starejših žensk, ko nastopajo v vlogi negovalk,
- odpraviti je treba vse oblike zanemarjanja starejših, zlorab in nasilja nad njimi,
- za obravnavo in preprečevanje zlorab starejših je treba izoblikovati ustrezne podporne sisteme,
- spodbujati je treba javno priznavanje avtoritete, modrosti, produktivnosti ter vseh drugih pomembnih prispevkov starejših.

PREDLAGAM, DA SE LOTIMO DOKUMENTA V TREH STOPNJAH:

- **da upokojenim strokovnjakom** v Zvezi društev upokojencev za vsako od navedenih točk predstavimo pričakovanja starejših, ovire, ki jih vidimo v družbi, možnosti starejših za sodelovanje pri premagovanju ovir in prednosti, ki jih za družbo ima opravilno sposoben in usposobljen (empowered) starejši človek,
- **da skupaj s strokovnjaki v vladi in na univerzi** uravnotežimo dokument tam, kjer so naša pričakovanja prevelika,
- **da skupaj z vlado RS** pripravimo strategijo, ki bo plod aktivnega sodelovanja starejših v slovenski družbi.

STAREJŠI ZA STAREJŠE - ZA VIŠJO KAKOVOST ŽIVLJENJA DOMA

Mateja Kožuh Novak, december 2009

Uvod

Ideja o organiziranem zagotavljanju medsebojne pomoči starejših je od leta 1995 nastajala in zorela v vrsti projektov, ki so jih zastavili strokovnjaki Slovenske filantropije sprva skupaj s strokovnjaki v posameznih društvih upokojencev (DU Zarja, Kog, DU Ptuj, DU Poljane in Krim Rudnik v Ljubljani), nato pa z Zvezo društev upokojencev Slovenije. V enem od projektov smo zamisel o organizirani medsebojni pomoči starejših prenesli tudi v Bosno in Hercegovino¹⁷.

Ideja, ki je dala pobudo za vrsto projektov, se je leta 1995 porodila na Kogu v Slovenskih goricah. V okviru projekta Promocija zdravja na podeželju¹⁸ smo povprašali prebivalce Koga, v čem vidijo napredek svojega kraja. Večina krajanov je menila, da jim napredek lahko zagotovi razvoj turizma. In smo začeli.

Za razvoj turizma so potrebni ljudje. Nagovorili smo vse skupine prebivalstva, ki bi lahko pripomogle k večji in bolj kakovostni turistični ponudbi kraja. Presenetljiv je bil odziv starejših. Tistemu, ki je od zunaj opazoval kraj, se je zdelo, kot da so prav starejši najbolj radoživi del prebivalstva. Med njimi je bilo vedno mogoče dobiti pomoč in sodelovanje. Pokazalo se je, koliko neizrabljene energije, koliko izkušenj in znanja je v starejših ljudeh, kar vse bi bilo mogoče uporabiti za hitrejši napredek kraja.

Na Ptujju smo dve leti kasneje zastavili projekt Skupaj za večjo kakovost življenja¹⁹, v katerem so upokojenci sami na vzorcu prebivalstva, starejšega od 65 let, ki je živelo v lastnih gospodinjstvih, opravili anonimno raziskavo o tem, kako živijo in kaj potrebujejo. Že v ptujskem projektu smo razmišljali o večjem vključevanju starejših v reševanje problemov svojih vrstnikov.

¹⁷ ODPRIMO POTI K SOČLOVEKU, Izkušnje skupin za medsebojno sosesko pomoč. Izdala Slovenska filantropija, urednica Mateja Kožuh Novak. Ljubljana, 2002

¹⁸ Projekt je bil financiran iz sredstev Phare, programa Evropske skupnosti, ministrstva za delo, družino in socialne zadeve in ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo

¹⁹ Projekt je bil financiran iz sredstev ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, fundacije Soroš in občine Ptuj

Na podlagi izkušenj ptujske ankete ter v sodelovanju z Zvezo društev upokojencev Slovenije je bila raziskava opravljena tudi v Ljubljani ²⁰. V tej raziskavi pa smo naredili še korak dlje. Na območju dveh društev upokojencev, Poljane in Krim-Rudnik, so leta 1999 zajeli v raziskavo na geografskem območju, ki ju pokrивata društvi, zajeli vse krajanе, starejše od 65 let, da bi si lahko odgovorili na vprašanje, kaj bi bilo treba storiti za tiste, ki potrebujejo pomoč.

V projektni svet tega projekta smo načrtno povabili predstavnike občine, predstavnika centra za socialno delo in predstavnico zdravstvenega doma Ljubljana, torej vse, ki bi jim lahko bili zbrani podatki v pomoč pri njihovem delu. Kot se je izkazalo, tedaj še ni bilo pravega motiva za sodelovanje med vladnimi in nevladnimi organizacijami pri reševanju problematike starejših.

Zveza društev upokojencev Slovenije je v letih 2000 in 2001 v 18 slovenskih krajih izvedla enako anketo kot v Ljubljani (občine Idrija, Postojna, Novo mesto, Črna in Ravne na Koroškem, Jesenice, Kranj, Celje, Duplek, Velenje, Grosuplje, Metlika, Škocjan, Šentjernej, Mirna Peč, Dolenjske Toplice in Žužemberk). Člani društev so anketirali 4990 starejših ljudi z namenom, da ugotovijo, kakšno pomoč potrebujejo. V samostojni režiji in s finančno pomočjo občin sta kasneje enako anketo izvedli društvi upokojencev Vrtojba in Cerknica. Vprašalnik in metodologijo ankete so prevzeli od ljubljanskega projekta, rezultate ankete pa objavili²¹.

V letih 1999 do 2002 nam je uspelo naše prve izkušnje z organizacijo medsebojne pomoči starejših prenesti prek meje domovine. Skupaj z društvom Osmijeh v Gračanici v Bosni in Hercegovini smo izvedli projekt, v katerega smo vključili 825 starejših v Ljubljani, Grosuplju, na Ptuj in v Ormožu ter v Gračanici in Zavidovičih. Oblikovali smo skupine za samopomoč, v katerih so si starejši na različne načine pomagali med seboj. Tedaj se je porodila ideja - na tej podlagi je nastal projekt Starejši za višjo kakovost življenja doma²² - da bi razširili delo skupin za medsebojno pomoč tako, da bi vsak član skupine prevzel skrb za 5 starejših ljudi v svojem okolju, ki tako pomoč že potrebujejo, da bi lahko kakovostno živeli v svojem gospodinjstvu.

V 5 projektih smo dokazali,

²⁰ Raziskava SKUPAJ LAHKO NAREDIMO VEČ ZA VEČJO KAKOVOST ŽIVLJENJA STAREJŠIH, financirala jo je mestna občina Ljubljana leta 1999

²¹ Publikacija ZDUS (2001): Kako lahko skupaj soustvarjamo boljšo kakovost življenja starejših

²² Publikacija ZDUS (2006): Starejši za starejše, za boljše zdravje in višjo kakovost življenja doma

- da se starejši radi vključujejo v prostovoljne aktivnosti pomoči vrstnikom,
- da 15 odstotkov starejših ljudi, ki živijo doma, potrebuje različne vrste pomoči, da bi se lahko kakovostno starali doma,
- da potrebujejo različne vrste pomoči, ki pa jih država s svojimi službami ne more zagotoviti (druženje, drobna popravila, gospodinjska pomoč, vključevanje starejših v aktivnosti nevladnega sektorja, vzdrževanje kakovostnih medgeneracijskih odnosov ipd.),
- da imajo društva upokoencev izjemen izkustveni potencial in potencial znanja, kar lahko s pridom uporabijo v medsebojni pomoči,
- da se marsikatera dejavnost, ki jo opravljajo javne službe, s sodelovanjem nevladnega sektorja poceni,
- da povezovanje nevladnih organizacij v skupnih aktivnostih pomeni novo kakovost nevladnega sektorja,
- da je povezovanje vladnega in nevladnega sektorja možno in da pomeni novo kakovost v skrbi za starejše,
- da ZDUS s spodbujanjem lokalnih društev vnaša novo vlogo v upokojska društva v lokalnem okolju.

V projektu, katerega rezultate predstavljamo v tem prispevku, razvijamo idejo vključevanja nevladnega neprofitnega sektorja v organizacijo pomoči starejšim na njihovih domovih.

NAMEN PROJEKTA

Zagotoviti in razvijati trajno medsebojno pomoč starejših v vseh lokalnih skupnostih v Republiki Sloveniji, ki bo vključevala tudi prostovoljce v nevladnih organizacijah, katerih neposredna ali posredna ciljna populacija so starejši. Nevladne organizacije se bodo pri svojem delu tesno povezovale z javnimi službami, ki se že ukvarjajo s pomočjo starejšim. S tem bomo zagotovili celostno obravnavo te ranljive skupine prebivalstva.

CILJI PROJEKTA SO:

- izrabiti znanja, izkušnje in energijo starejših za organiziranje medsebojne pomoči,
- med vladnim in nevladnim sektorjem izboljšati pretok informacij o tistih, ki potrebujejo pomoč,

- nevladni sektor uvrstiti kot enakopravnega partnerja javnih zavodov v skrbi za kakovost življenja starejših,
- skrb za kakovost življenja starejših razširiti s članov društev na vse starejše prebivalce v lokalni skupnosti,
- povečati kakovost pomoči starejšim na domu,
- povečati obseg medsebojne pomoči starejših,
- izboljšati sodelovanje med nevladnimi organizacijami,
- izboljšati sodelovanje med nevladnim sektorjem in javnimi službami, uveljaviti nadzor civilne družbe nad porabo javnih sredstev, namenjenih starejšim,
- uvesti nadzor civilne družbe nad različnimi profitnimi organizacijami, ki starejšim ponujajo svoje storitve in jim nudijo pomoč,
- povečati pretok informacij med generacijami o potrebah starejših ljudi in o aktivnostih za zadovoljevanje njihovih potreb,
- povečati vpliv civilne družbe na odločanje o potrebah starejših.

IZHODIŠČA PROJEKTA

Pričakovanja starejših:

- vsi starejši ljudje bi radi ostali čim dlje v okolju, kjer so dočakali starost,
- s starostjo se povečuje potreba starejših po pomoči zunaj lastnega gospodinjstva,
- z organizirano pomočjo družbe bi lahko starejši veliko dlje kot zdaj ostajali doma, kakovost njihovega življenja pa bi se izboljšala,
- v Sloveniji je veliko osamljenih starejših, zlasti žensk, ki jih samota peha v bolezen, obup in prezgodnjo smrt,
- umreti doma, med svojci in prijatelji je največje darilo, ki ga lahko dobi star človek.

Možnosti, ki jih ima država:

- država že zdaj ne more v domovih za ostarele zagotavljati dovolj postelj, bivanje v domovih za večino starejših tudi ni najbolj želeni način preživljanja starosti, v zadnjem času pa postajajo domovi nedostopni za čedalje večje število upokojencev, saj njihove pokojnine ne sledijo rasti cen domske oskrbe,
- oskrba na domu trenutno zajema 0,2 odstotka starejših, kar je daleč od potreb, ki pa se bodo iz leta v leto samo še povečevale,

- število revnih starejših se povečuje, saj morajo številni deliti svoje pokojnine in svoje premoženje z mlajšimi generacijami, ki so brez sredstev za preživljanje,
- revni starejši se ne upajo zaprositi za pomoč na domu, ker se bojijo, da jo bodo morali plačati,
- centri za socialno delo prevzemajo vedno več administrativnih funkcij, kar zmanjšuje njihove možnosti za delo na terenu,
- v minulih 15 letih država z zaposlovanjem patronažnih medicinskih sester ni sledila hitremu povečevanju števila starejših,
- s privatizacijo zdravstva se za revnejše in bolj ranljive skupine prebivalstva zmanjšuje dostopnost do zdravstvenega varstva,
- patronažna služba zaradi hitrejšega odpuščanja bolnikov v domačo oskrbo prevzema čedalje več skrbi za nego bolnikov na domu, zato vedno redkeje obiskuje starejše ljudi, ki živijo doma, s čimer pa se zmanjšuje obseg zgodnjega odkrivanja bolezni in vrata zdravstvenega sistema pa se vse bolj zapirajo revnejšemu sloju prebivalstva,
- nevladni sektor se hitro razvija in postaja partner državi v prizadevanjih za zagotavljanje kakovosti življenja prebivalstva.

Možnosti, ki jih imajo društva upokojujencev v Sloveniji:

- Zveza društev upokojujencev Slovenije ima z več kot 238.000 člani, organiziranimi v 499 lokalnih društvih in klubih, najboljšo mrežo v slovenskem nevladnem sektorju,
- njeni člani imajo akumuliranega ogromno znanja in izkušenj ter veliko neizrabljene energije,
- društva upokojujencev so že doslej obiskovala starejše in bolne, vendar so bili ti obiski v večini društev omejeni na praznike in na rojstne dneve, predvsem pa na člane društev, pri tem pa ni bilo načrtnega povezovanja z drugimi nevladnimi organizacijami in z javnimi službami,
- veliko društev je v minulih 15 letih izgubilo prostore, ki so jih imela, tako da se zdaj otepajo z veliko prostorsko stisko. Tista društva, ki so ohranila prostore, pa jih pogosto dajejo v najem gostinskim lokalom. Prav te lokacije bi bile idealne za ustanavljanje dnevnih centrov, saj se starejši tam že zbirajo, imajo pa starejši tudi sicer sposobnosti za vodenje dela v dnevnih centrih, potrebujejo le sodelovanje države ali lokalne skupnosti,

- v društvih imajo razvite številne prostovoljne aktivnosti, ki so omejene na tiste člane, ki sami najdejo pot v društvene prostore; te aktivnosti so izjemen potencial za nastanek dnevnih centrov,
- starejši ljudje so ob poplavi ponudbe na domu in s tem povezanimi zlorabami sila nezaupljivi do tujcev in jim le neradi odpirajo vrata. Njihovi vrstniki, sosjedje so med redkimi, ki jim radi odprejo in se z njimi pogovarjajo. Zato imajo društva upokojencev s svojo dobro mrežo najboljše možnosti, da poiščejo osamljene, zagrenjene, zapuščene in obupane starejše in jim poskušajo pomagati.

MODEL MEDSEBOJNE POMOČI STAREJŠIH V LOKALNI SKUPNOSTI

Društva upokojencev združujejo 238.547 starejših ljudi v vseh krajih Slovenije. V minulih obdobjih so se ljudje upokojevali pri poznih petdesetih letih življenja, ko jih je bilo še veliko v dobri življenjski kondiciji. V devetdesetih letih se je zaradi grozeče brezposelnosti še stopnjevalo zgodnje upokojevanje. Zaradi potrebe po novih, specifičnih znanjih v modernem gospodarstvu in zaradi neutemeljenega strahu države, da bi starejši jemali mlajšim delovna mesta, država ne stimulira upokojencev, da bi se znova delno vključevali v delovni proces in si s tem zvišali dohodke.

Večina ljudi se pri nas še vedno boji upokojitve, ker ne vedo, kaj bodo počeli, ko ne bodo več vsak dan hodili v službo. Slovenska družba veliko izgublja, ker teh ljudi ne zna zaposliti niti ne uporabiti njihovih življenjskih izkušenj in pridobljenega znanja.

Slovenska država skuša pomagati ljudem v visoki starosti, ki živijo doma, saj zdravstvena nega na domu sodi med storitve osnovne zdravstvene dejavnosti, socialna pomoč pa je organizirana v občinah. Vendar starejši in kronični bolniki ne potrebujejo zgolj fizične pomoči, za kakovost njihovega življenja je pomembno druženje z vrstniki in z bližnjimi iz mlajših generacij. Potrebujejo tudi najrazličnejšo drobno pomoč, ki pa jim je državne institucije ne morejo zagotoviti, profitna podjetja, ki se pojavljajo v zadnjih letih, pa so za večino starejših predraga. Društva upokojencev združujejo ljudi, ki bi lahko veliko naredili za medsebojno pomoč starejših, njim in sebi v prid. Društva sicer obiskujejo bolne in ostarele člane, vendar so ti obiski prepuščeni iniciativnosti prizadevnih posameznic, ki pa ponavadi ne seže prek društvenih meja.

Iniciativna skupina projekta Starejši za višjo kakovost življenja doma že vrsto let poskuša motivirati člane društev upokoјencev za organizirano medseboјno pomoč. Izkušnje na terenu so nas spodbudile k izoblikovanju modela o vključeivanju društev upokoјencev (in drugih nevladnih organizacij) v aktivnosti:

- ugotavljanja potreb po pomoči starejšim, ki živijo doma,
- organizacijo različnih oblik pomoči,
- spremljanje učinkovitosti pomoči.

Tovrstne aktivnosti omogočajo civilni družbi, organizirani v društvih, nadzor nad aktivnostmi javnih služb in profitnih organizacij ter aktivno povezovanje z oboјimi, česar nam doslej na področju staranja še ni uspelo doseči.

Zdajšnji projekt teče že peto leto. Leta 2004 ga je začelo uresničevati 16 društev upokoјencev. V letu 2008 je bilo društev v projektu že 145 (slika 1). Do konca avgusta 2008 se je v projekt vključilo 1.564 prostovoljcev, ki so vsaj enkrat obiskali 59.345 krajanov, starejših od 69 let, kar pomeni 58,5 odstotka vseh prebivalcev te starosti v krajih, kjer poteka projekt. Skupaj so opravili blizu 120.000 obiskov, pomoč pa so organizirali v 27.347 primerih. Če so tisti, ki so jih obiskali, soglašali z iskanjem pomoči, so o njihovih potrebah bodisi obvestili center za socialno delo ali patronažo, zaprosili Rdeči križ ali Karitas za materialno pomoč ali pa so organizirali pomoč kar v domačem društvu upokoјencev. Kar dve tretjini pomoči je organizirane v društvih upokoјencev. V nekaterih krajih so se povezali tudi s šolami, ki so organizirale pomoč dijakov prostovoljcev.

Slika 1

O obisku prostovoljke in prostovoljci vnaprej obvestijo starejše, jim razložijo namen obiska in pokažejo vprašalnik, ki naj bi ga izpolnili ob obisku.

Vprašalnik vsebuje vprašanja, ki zadevajo kakovost bivalnega prostora, osebno počutje, potrebo po pomoči, morebitno pomoč sorodnikov in sosedov in morebitno njihovo pomoč otrokom in drugim ter kako zapolnijo svoj prosti čas. Ob koncu intervjuja mora obiskani s podpisom vprašalnika dovoliti, da bodo odgovori vneseni v bazo podatkov, in, če anketiranec potrebuje pomoč, tudi kje in kakšno pomoč naj poiščemo. S prostovoljcem se tudi dogovorita za vnovičen obisk. Tiste, ki ob obisku ne potrebujejo ničesar, obiščemo, če se seveda strinjajo, enkrat na leto, če so starejši od 79 let, in enkrat na dve leti, če so mlajši. V projekt vključujemo tudi mlajše od 69 let, če so bolni ali invalidni in potrebujejo pomoč.

Prostovoljce vodi 125 koordinatoric in koordinatorjev, te pa 12 pokrajinskih koordinatorjev, ki redno komunicirajo z 8-članskim vodstvom projekta. Poleg zaposlene tajnice projekta, vsi, ki sodelujemo, delamo prostovoljno.

Vsako leto opravimo dvodnevno izobraževanje vseh koordinatorjev in enodnevno izobraževanje vseh prostovoljk in prostovoljcev, prav tako pa tudi enodnevno izobraževanje izobraževalcev.

Koordinatorke v društvih vnašajo podatke v računalnik s pomočjo posebnega in prav za ta namen pripravljenega programa. Podatke obdelujemo v Excellu, kar pa se je spričo večjega števila podatkov pokazalo za zamudno. Te dni dokončujemo obdelavo 28.933 vprašalnikov, ki so bili zbrani v letih 2004 do 2006.

Društva se v projekt vključujejo prostovoljno. Prijavijo se na razpis, ki ga v Zvezi društev upokojencev objavimo vsako leto. V vodstvu si prizadevamo čim bolj enakomerno pritegniti v projekt društva iz vseh pokrajin (statističnih regij; v projektu imamo v Podravske statistični regiji dve pokrajini, Zgornje in Spodnje Podravje, obe primorski statistični regiji pa za zdaj obravnavamo skupaj).

Tabela 1

Prikaz števila v projekt zajetih prebivalcev, starejših od 69 let, po pokrajinah in število vključenih v obdelavo podatkov

Pokrajina	Število Zajetih	Število obdelanih vprašalnikov	Št. prebivalcev 70+* Slovenija	% zajetih	% obdelanih od zajetih
Celje	5237	1926	28232	18,6	36,8
Dolenjska	4297	1876	15319	28,0	43,7
Gorenjska	9102	6279	21834	41,7	69,0
Koroška in Šaleška	3415	1863	8041	42,5	54,6
Ljubljana	7975	4099	55041	14,5	51,4
Notranjska	5765	2039	5623	102,5	35,4
Pomurje	7212	4536	13332	54,1	62,9
Primorska	2514	1349	24645	10,2	53,7
Podravje	9046	2861	34919	25,9	31,6
Zasavje	4109	2105	4940	83,2	51,2
Posavje	673	0	7652	8,8	0,0
Skupaj	59345	28933	219577	27,0	48,8

* ocena glede na odstotek prebivalstva, starejšega od 69 let v Sloveniji (10,9 odstotka).

Iz odstotka zajetih v projekt lahko vidimo, da se društva različno vključujejo v projekt. Tako so na Notranjskem vsaj enkrat obiskali že vse starejše od 69 let, v Pomurju 54 odstotkov, najmanj pa v Posavju, kjer so v projekt vstopili šele leta 2007.

Glavni namen zbiranja podatkov je spoznati potrebe starejših v lokalnem okolju. Ker vzorca zajetih prebivalcev nismo določili, se zastavlja vprašanje, ali lahko iz obdelanih podatkov sklepamo tudi za celotno prebivalstvo. Ker gre za veliko število zbranih podatkov, smo želeli ugotoviti, ali se zbrani podatki v najpomembnejši parametrih približujejo podatkom teh starostnih skupin v celotni Sloveniji. V tabeli 2 vidimo, da odstopanja v deležih prebivalstva v posamezni starostni skupini v projektu od podatkov za Slovenijo niso velika.

Tabela 2

Primerjava vključenih v projekt po starosti ob vstopu z enako starimi prebivalci vse Slovenije

Letnica rojstva	do 1910	1911 do 1920	1921 do 1930	1931 do 1936	mlajši	neznano	Skupaj
Vključeni v projekt	102 (0,4%)	2.090 (7,8%)	12.727 (47,4%)	11.953 (44,5%)	1.901	160 (0,6%)	28.933 (100%)
Podatki za Slovenijo*	1506 (0,7%)	21,322 (9,7%)	111.413 (50,7%)	85.363 (38,9%)			

*30.6.2006, Statistični letopis 2007

Primerjava po spolu kaže še manj odstopanj (tabela 3).

Tabela 3

Primerjava vključenih v projekt po spolu z enako starimi prebivalci vse Slovenije

Spol	ženske	moški	neznano
Vključeni v projekt	18.732 (64,7%)	10,166 (35,1)	35 (0,1%)
Podatki za Slovenijo*	142.478 (64,9%)	77.099 (35,1%)	

Drugih primerjav s slovenskimi podatki nismo mogli opraviti. Bralcem prepriščamo odločitev, v kolikšni meri rezultati v našem projektu odsevajo stanje v tej starostni skupini v vsej Sloveniji:

- 48,3 odstotka starejših od 69 let, vključenih v projekt, živi s partnerjem ali partnerko, 24,5 jih živi samih, 24,8 z otroki in vnuki in 2,3 odstotka z drugimi. Za 2 odstotka vprašanj odgovora nismo dobili.
- 78 odstotkov starejših od 69 let, vključenih v projekt, živi v hiši, 19,8 odstotka v stanovanju.
- Na videz je bivalni standard starejših v Sloveniji visok, saj je hiša ali stanovanje, kjer živijo, v 79,2 odstotka tudi last stanovalcev, v 15,3 odstotka last svojcev in le v 5,4 odstotka je to najemniško stanovanje. Ker pa so bile te bivalne enote zgrajene za mlade, številnejše družine, je bivalni standard mnogih starejših slab in se zaradi podražitev ogrevanja in servisnih dejavnosti v času recesije le še slabša.
- 32,22 odstotka starejših od 69 let živi v nadstropju, 5,22 odstotka više od 2.nadstropja. 60,2 odstotka starejših nima na voljo dvigala.
- 4,62 odstotka starejših od 69 let nima angleškega stranišča, največ, 6,72 odstotka na Dolenjskem. 2,42 odstotka starejših je brez tekoče vode, 42 odstotkov brez ogrevane vode, 3,62 odstotka starejših nima svoje kopalnice.

- Centralno ogrevanje ima 8,32 odstotka gospodinjstev, starejših od 69 let.
- V 38,72 odstotka gospodinjstev, starejših od 69 let, za kurjavo skrbijo svojci ali drugi.
- V 78,62 odstotka teh gospodinjstev za čiščenje stanovanja še vedno skrbi en ali oba partnerja.
- V 84,32 odstotka gospodinjstev si kuhajo sami. Hrano prinašajo samo 3,52 odstotka starejšim v teh gospodinjstvih.
- 0,72 odstotka (183) starejših, zajetih v projekt, ima samo en obrok na dan in 6,32 odstotka (1.693) samo dva.
- V 68,2 odstotka gospodinjstev hodi v trgovino en ali oba partnerja.
- 85,22 odstotka jih je izjavilo, da se po pomoč lahko obrnejo na otroke, 8,32 odstotka na druge sorodnike in 3,82 odstotka na sosede. Samo 75 vprašanih je odgovorilo, da se za pomoč obrnejo na center za socialno delo. Podatek je razveseljiv, saj dokazuje, da v Sloveniji še deluje družinska povezanost in medsebojna pomoč. Pomoč pri vsakodnevem življenju potrebuje 16, 2 odstotka vprašanih (od 10,62 odstotka na Gorenjskem do 25,22 odstotka na Koroškem in v Šaleški dolini).

Tabela 4

Kakšno vrsto pomoči potrebujejo starejši od 69 let, vključeni v projekt, in kako pogosto (% vprašanih)

Vrsta pomoči	občasno	vsak dan
osebna nega	4,6%	3,5%
zdravstvena nega	7,8%	2,3%
nakupi	8,9%	4,5%
čiščenje stanovanja	9,8%	4,4%
prinašanje, kuhanje hrane	3,1%	4,3%
pravni nasveti	5,3%	
urejanje vrta	7,5%	2,5%
ogrevanje	3,4%	2,8%

- 18,92 odstotka vprašanih bi pomoč lahko plačalo, 33,32 odstotka bi jo lahko plačalo delno, 32,32 odstotka pa je ne bi moglo plačati.
- 40,52 odstotka bi sprejelo pomoč prostovoljcev.
- 63,92 odstotka jih je izjavilo, da lahko krijejo osnovne življenjske potrebe z lastnim dohodkom, 19,82 odstotka vprašanim občasno zmanjka dohodka, 9,32 od-

stotka vprašanih pa ne more kriti osnovnih življenjskih potreb z lastnim dohodkom. Poudarjamo, da so starejši odgovaljali v letih 2004 do 2006.

Kdo pomaga tem, ki nimajo dovolj visokega dohodka za kritje osnovnih življenjskih potreb, je prikazano v tabeli 4. Več kot polovici vprašanih pomagajo otroci.

Kdo nudi pomoč starejšim od 69 let, ki ne morejo pokriti osnovnih življenjskih potreb s svojimi dohodki?

Ali lahko pokrije	Kdo pomaga, če nima dovolj sredstev za osnovne potrebe											
	nihče	%	otroci	%	CSD	%	drugi	%	ni podatka	%	Skupaj	
da, vedno	5725	31,0	2965	16,0	121	0,7	266	1,4	9409	50,9	18486	100,0
ne morem pokriti	1135	42,2	1056	39,3	62	2,3	155	5,8	282	10,5	2690	100,0
zmanjka	1874	34,6	2792	51,6	129	2,4	267	4,9	352	6,5	5414	100,0
pogosto zmanjka	61	19,6	179	57,6	4	1,3	27	8,7	40	12,9	311	100,0
ni podatka	85	4,2	90	4,4	6	0,3	14	0,7	1837	90,4	2032	100,0
Skupaj	8880	30,7	7082	24,5	322	1,1	729	2,5	11920	41,2	28933	100,0

14,32 odstotka vprašanih se počuti zdrave, 55,22 odstotka še kar, 29,12 odstotka pa jih je izjavilo, da so bolni. Kar 83,42 odstotka jih jemlje zdravila in 76,62 odstotka vprašanih nikoli ne pozabi vzeti zdravila. Tedensko obiskuje zdravnika 2,42 odstotka vprašanih, mesečno 31,32 odstotka, nikoli pa 3,32 odstotka.

Patronažne medicinske sestre obiskujejo 12,62 odstotka starejših, socialna delavka pa je obiskala 4,62 odstotka vprašanih.

9,62 odstotka vprašanih je izjavilo, da so pogosto osamljeni, 29,82 odstotka pa, da so osamljeni včasih.

Tabela 5

Prikaz pogostnosti stikov starejših od 69 let z drugimi ljudmi (v % vprašanih)

Stiki	dnevno	tedensko	redkeje	jih nima
z otroki/vnuki	72,0	13,0	4,7	4,5
z drugimi sorodniki	14,9	27,2	46,9	5,4
s sosedi	47,8	20,4	22,8	5,4

Tabela 5 prikazuje, da slovenska družina ni tako odtujena, kot pišejo nekateri.

Tabela 6

S čim se ukvarjajo starejši od 69 let
(v % vprašanih)

S čim se ukvarjajo	redno	včasih	se ne ukvarjajo	ni odgovora
vrtnarjenje	49,1	15,8	31,0	4,1
druženje s prijatelji	31,4	48,9	15,9	3,7
hodijo na izlete	10,5	32,6	53,3	3,5
ročna dela	13,3	18,6	63,8	4,2
dodatno izobraževanje	1,9	3,4	89,2	5,5
berejo dnevno časopisje	71,6	15,3	10,5	2,6
berejo revije	47,1	25,3	24,1	3,5
berejo knjige	6,7	9,3	15,9	
poslušajo radio	85,0	7,7	4,7	2,6
gledajo TV	87,9	5,5	4,3	2,3
brskajo po internetu	1,4	1,5	91,1	6,0

Veliko starejših je slabo aktivnih, zelo malo jih bere knjige, zelo majhen pa je odstotek tistih, ki se dodatno izobražujejo, velika večina starejših tudi ne uporablja interneta. O tem, ali imajo računalnik in internet v svojem stanovanju, nismo spraševali.

Na koncu prikazujemo še odgovore na vprašanje, ali starejši od 69 let pomagajo svojim otrokom in vnukom, drugim svojcem in sosedom.

Tabela 7

S čim pomagajo starejši od 69 let svojcem in znancem (v % vprašanih)

Komu in kako pomagajo	s stanovanjem	z delom	z denarjem	z vsem
otrokom/vnukom	6,4	16,2	14,4	20,5
drugim svojcem	0,3	7,3	2,2	2,1
sosedom	0,1	2,6	1,8	1,1

Spričo dejstva, da gre za ljudi, ki so starejši od 69 let in kar veliko pomagajo svojim potomcem, bi lahko rekli, da je slovenska družina še vedno povezana.

Podatkov o tem, kakšno pomoč so koordinatorke v društvih upokojencev iskale za pomoči potrebne, ali je prišla pomoč in kako so bili uporabniki z njo zadovoljni, do letos še nismo vnašali v računalnik. Pogosto koordinatorke v društvih

pomagajo pri iskanju finančne pomoči bodisi v lokalnem centru za socialno delo ali pa pri Rdečem križu ali Karitasu.

Izkazalo se je, da veliko starejših ljudi ne pozna svojih pravic. Tem koordinatorke pomagajo izpolnjevati formularje, da lažje uveljavijo svoje pravice. V ta namen smo v Zvezi društev upokojencev letos v okviru projekta Raznovrstnost je bogastvo družbe (program EC Progress) izdali brošuro Kam, na koga naj se obrnem za rešitev svojega problema, ki jo prostovoljke delijo ob obiskih.

Seznam tistih, ki bi želeli obisk patronažne medicinske sestre, koordinatorka posreduje patronažni službi.

Ob vnovičnem obisku preverimo, ali so starejši dobili pomoč in ali so bili z njo zadovoljni.

Osamljenim zagotavljamo pomoč v društvih upokojencev tako, da jih vključujemo v prostovoljske aktivnosti društev ali pa organiziramo redne obiske pri njih doma. Prav tako v društvih nudimo pomoč pri urejanju vrta, pri vožnji k zdravniku, na sprehodih, pri laični pomoči v stanovanju, drobnih popravilih ipd.

ZAKLJUČKI

Čedalje daljša življenjska doba, posledično pa vedno večje število starejših zahteva posebno organizacijo medsebojne pomoči v tej prebivalstveni skupini, saj bo družba starejšim, ki že potrebujejo pomoč okolja, težko nudila vse, kar potrebujejo za kolikor toliko kakovostno preživetje. Zveza društev upokojencev lahko s svojo odlično mrežo in ob petdesetletnih izkušnjah prostovoljnega dela na tem področju naredi veliko. Medsebojna pomoč ima dvojen učinek: pomaga pomoči potrebnemu, pa tudi tistemu, ki pomoč nudi, saj je osamljenost, občutek odrinjenosti eden največjih problemov starejših.

Država se že odziva na naše pobude, bo je treba medsebojno pomoč starejših sistemsko urediti, obenem pa poiskati ustrezen sistem nagrajevanja prostovoljk in prostovoljcev, da bi tako preprečili njihov prezgodnji osip. Samo v letu 2008 smo v projektu opravili 357.021 ur prostovoljnega dela. Prostovoljcem je nujno potrebno povrniti stroške, ki jih imajo z delom pri projektu. S širjenjem projekta nastaja tudi potreba po profesionalni pomoči pokrajinskim koordinatorjem.

Projekt, ki smo ga v končni obliki zastavili leta 2004 in ga sproti prilagajamo izkušnjam na terenu, je naletel na dokaj dober odmev v lokalnem okolju, zlasti pa v javnih službah, saj se zavedajo pomanjkljivega poznavanja razmer na terenu. Pri

sorodnih nevladnih organizacijah, ki tudi delajo s prostovoljci, tu in tam naletimo na ljubosumje, kar pa bomo morali s skupnimi močmi premagati, saj je dovolj dela za vse.

Podatke, ki jih zbiramo, potrebujemo predvsem za spremljanje potreb starejših in za zagotavljanje pravočasne pomoči. Ko smo projekt zastavili, nismo imeli razi-skovalnih ambicij. Spričo pomanjkanja državnih statistik o življenju starejših pa bi lahko ti podatki služili tudi strokovnjakom pri ocenjevanju potreb v Sloveniji. Njim prepuščamo oceno, v kakšni meri podatki, zbrani v tem projektu, odsevajo razmere v celotni Sloveniji, saj podatke zbira veliko število različno izobraženih ljudi, ki jih sicer naučimo, kako in o čem spraševati, pa vendar se pri zbiranju po-datkov ne držimo strogih pravil terenskih raziskav.

Vsekakor pa bi lahko obdelavo zbranih podatkov uporabili študentje za svoje se-minarske in diplomske naloge.

Z analizami podatkov zamujamo, ker se je izkazalo, da vnos podatkov v računal-nik povzroča veliko težav koordinatorkam v društvih, strokovnjaki, ki so uspo-sobljeni za obdelavo podatkov, pa so preveč obremenjeni z drugimi nalogami. V Zvezi društev upokojencev Slovenije imamo zaposlenih premalo ljudi, ki bi nam, prostovoljcem, pomagali pri delu. Kljub težavam pa se podatkovna baza širi, pro-gram za vnos vsaka tri leta izpopolnjujemo, tako da bomo lahko spremljali spre-membe potreb starejših v različnih časovnih obdobjih in različno poglobljeno. V projektu sodeluje več visoko usposobljenih strokovnjakov, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za izvedbo poglobljenih raziskav o življenju starejših.

Nujno bomo morali program za vnos podatkov prirediti tako, da bo mogoče po-datke obdelovati v enem od statističnih paketov, saj je Excell za velike podatkovne zbirke prepočasen in prezamuden.

V vodstvu Zveze društev upokojencev pričakujemo, da bodo projekt do leta 2010 sprejela vsa društva upokojencev kot eno od svojih rednih dejavnosti, kar pa je seveda odvisno predvsem od tega, koliko sredstev bomo zbrali za stroške, ki na-stajajo pri uresničevanju projekta.

STAREJŠI IN INVALIDNOST, PREDLOGI ZA DOPOLNITEV AKCIJSKEGA PROGRAMA STARANJE Z INVALIDNOSTJO

Angelca Žiberna, oktober 2009

Povzetek vsebine je dobra podlaga in izhodišče za pripravo akcijskega programa o staranju z invalidnostjo.

Najpomembnejše je naslednje:

- Kakšen naj bo status starejše osebe z invalidnostjo? Ali so to starejši s posebnimi potrebami ali invalidne starejše osebe?
- Kako pridobiti nekatere pravice za starejše, ki kažejo vse znake invalidnosti, nimajo pa statusa invalida?
- Kdo lahko ureja ta vprašanja in podeljuje pravico, denimo do parkirne karte ?
- Katere pravice sploh pridobijo starejši z invalidnostjo ?
- Kakšne so pravice invalidov, ki opravljajo štiriurno zaposlitev?
- Kakšne so možnosti, da starejši bolniki, ki kažejo posledice invalidnosti, kot so gibalne ovire, okvare vida, sluha, govora, pridejo do invalidskih komisij za oceno invalidnosti? Zdaj osebni zdravniki ne dajejo predlogov za obravnavo pred komisijo. Kakšne so možnosti in pravice zavarovancev?
- Kdo bo imel pooblastila za urejanje zadev s področja starejših?

Če bodo sprejeta le dopolnila k akcijskemu programu invalidov, je treba zanje določiti posebno poglavje, ki bo določalo, kakšne pravice gredo tem starejšim osebam. Pri tem ne gre le za načelne predloge ali stališča, temveč za vrsto pravic s področja zdravstva, socialne zaščite, pokojninskega in invalidskega zavarovanja, izobraževanja, informiranja in drugih aktov, ki obravnavajo invalidnost.

NEKAJ KONKRETNIH MISLI

- V strokovni skupini pri MDDSZ, direktoratu za invalide je treba nadaljevati z izpolnjevanjem konkretnih nalog.
- Treba bo povabiti še druge institucije, ki so v akcijskem programu že navedene kot nosilci, da pripravijo svojo poglede na problematiko in predlagajo konkretne rešitve.
- Določiti je treba značilnosti obeh skupin: invalidov in starih z invalidnostjo.

- Ugotoviti je treba, katere potrebe teh skupin so podobne, katere že uresničujemo in kaj bo treba še dopolniti, in to zlasti za skupino starejših, ki nimajo statusa invalida.
- Določiti je treba, kdo bo obravnaval to skupino – ali invalidske komisije, ali družinski zdravnik, ali pa bo to posebna strokovna komisija, ki bo razporejala ljudi med tiste, ki imajo spričo invalidnosti ali drugačne prizadetosti posebne potrebe.
- Kateri zakoni ali drugi akti že določajo pravice in kakšne so potrebe po njihovi dopolnitvi.
- Potrebno je določiti nosilce nalog na državni, pa tudi na lokalni ravni. Pri tem imajo najpomembnejšo vlogo zdravstvene institucije, denimo zdravstveni domovi, saj gre predvsem za zdravstvena vprašanja.
- Posebna skrb naj bo namenjena preventivi, kar pomeni, da je treba zagotoviti pravočasno strokovno obravnavo, pravočasno rehabilitacijo in zdravljenje posledic bolezni, poškodb itd. Povečuje se število možganskih in srčnih kapi, vse več je ljudi z obolelimi gibali, s poškodbami hrbtenice ipd.
- Pri tem je pomembno, kakšna je možnost za rehabilitacijo v kraju, koliko je ustreznega kadra, fizioterapevtov, delovnih terapevtov in drugih. Slovenija na tem področju močno zaostaja, potrebovali bi regijske rehabilitacijske centre, a jih še ni.
- Prav tako je treba izboljšati dostop do ortopedskih pripomočkov, saj je zdaj zelo slab. Mnogi tudi nimajo možnosti, da bi si jih zagotovili in je zato njihovo življenje še težje.
- Nujno potrebno je ob bolnišnicah ustanavljati negovalne oddelke, kjer bi bili bolniki v začasni negi in oskrbi in se usposabljali za kasnejše življenje v družini.
- Potrebna je večja splošna osveščenost, še več pozornosti pa je treba nameniti odgovornosti vladnih in strokovnih služb za uresničevanje programov s tega področja.
- Vse slabši je odnos institucij pa tudi družin do ranljivih, invalidnih oseb. Potrebno je, da že šole opozarjajo na vzgojo, socialno kulturo in strpnost v ožjem ali širšem okolju.
- Dandanašnji že lahko govorimo o posledicah neustreznega zdravljenja, rehabilitacije, revščine in socialne izključenosti te populacije občanov.
- Največ nasilja nad starejšimi je v družinah, saj je med njimi kar 85 odstotkov bolnih, gibalno oviranih, duševno motenih, ki so odvisni od svojcev.

- Družinski negovalci zaradi nege bolnih pogosto sami zbolijo, ker ne zmorejo naporov, pomoči družini pa ni.
- Vse slabša je dostopnost do storitev, vsakodnevnih potreb, prevozov. Prav tako je veliko ljudi prikrajšanih za različne informacije, svetovanja, pravno pomoč, kar vse znižuje kakovost življenja, še več - s tem so jim kršene človekove pravice in temeljne svoboščine.
- Povečuje se število oseb z duševnimi motnjami, z boleznimi, predvsem pa z demenco, s telesnimi poškodbami, z okvarami sluha, vida, ni pa ustreznih centrov za diagnostiko, zdravljenje in za bivanja teh oseb. Zato je treba pomoč na domu obogatiti s strokovnim znanjem in kadri, ki bodo pomagali svojcem in osebam z motnjami.

To je osnova za neodvisno, kakovostno življenje invalidnih oseb

Akcijski program Staranje z invalidnostjo naj ima več podprogramov, in to:

- preventiva za zmanjšanje invalidnosti,
- program zdravstvenih storitev, pri čemer mora posebna pozornost veljati pravočasnemu ukrepanju, kakovosti storitev, dostopnosti, kadrovske zasedbi ipd.,
- socialni program naj vsebuje socialno-ekonomsko zaščito za preživetje, za preprečevanje revščine, socialne izključenosti, za konkreten in celovit program pomoči na dom, za stanovanjsko varstvo in bivalno kulturo, določa naj, kakšne zavode potrebujemo in kje itd.,
- vzgojni program, osveščanje javnosti, razvoj socialne kulture v bivalnih okoljih, medijska dejavnost ipd.,
- vloga nevladnih organizacij zlasti pri spodbujanju prostovoljstva in ustvarjanju pogojev za delo prostovoljcev, kar vse je danes zapostavljeno, zlasti v težkem položaju pa so tiste NVO, ki imajo močno krajevno mrežo, dobijo pa manj sredstev kot druge nacionalne organizacije,
- invalidne osebe so uporabniki, ki imajo pravico sodelovati pri ugotavljanju potreb, pri snovanju programov in pri oceni ustreznosti in kakovosti njihovega uresničevanja.

V lokalnih skupnostih je treba določiti vlogo in naloge različnih dejavnikov ter zahtevati njihovo odgovornost za uresničenje programov.

Financiranje programov na nacionalni in lokalni ravni mora upoštevati različna področja in vrste nalog.

Glede na obseg potreb, pravice in zakonska izhodišča bi bilo treba pripraviti priročnik za boljše poznavanje pravic in možnosti uporabnikov.

KAJ BI BILO TREBA UREDITI NA PODROČJU DEMENCE

Ana Cajnko, februar 2010

1. Vzpostaviti skupno evidenco obolelih: Zdaj je nimamo, vsaj za alzheimerjevo bolezen ne.

2. Povezati vse, ki delajo na področju demence: Delitev sredstev po javnih razpisih bi morala biti pogojena tudi z medsebojnim sodelovanjem.

3. Več narediti na področju preventive: Zdaj je vse le na ravni obveščanja o pomenu zgodnjega odkrivanja demence. Nimamo pa dovolj strokovnjakov, aparaturo itd. za zgodnje odkrivanje demence.

Splošni zdravniki še vedno ne delajo presejalnih testov in preiskav, ki so nujne, da bi lahko ugotovili, za kakšno vrsto demence gre, ali gre za začetek trajne bolezni (Alz) ali za zaplete prehodne narave. V tem primeru zdravnike omejuje zavarovalnica, pogosto pa tudi njihovo mnenje, da je pozabljanje v pač nujen spremljevalni pojav starosti.

Pri specialistih je čakalna doba tudi več kot eno leto; tudi na aparatu za zgodnje diagnosticiranje demence je tako (obvestilo za javnost UKC, kjer navajajo da je čakalna doba za zgodnje diagnosticiranje z magnetno resonanco več kot eno leto).

4. Povečati podporo strokovnih in prostovoljskih organizacij, da bi zagotovili čim daljše bivanja v domačem okolju in da bi intenzivneje iskali nove oblike pomoči na domu: S tem se bo zmanjšal pritisk na domove, ki pa po naših spoznanjih tudi niso najboljša rešitev za dementne osebe in tudi ne za druge, ki potrebujejo več pomoči. V večini držav EU se je že uveljavilo spoznanje, da je ceneje zagotoviti čim več pomoči življenju obolelih doma kot pa graditi domove zanje.

Zgleda, kako delovati na področju demence, lahko najdemo v drugih državah EU, ki imajo domove, ki pa so namenjeni samo tistim starejšim, ki potrebujejo vsestransko pomoč. Imenujejo se negovalni domovi. Njihovo osebje to negovalno dejavnost nudi tudi starejšim, ki živijo doma. V rejniških družinah za osebe z demenco pa imajo posebna stanovanja, v katerih živi več dementnih oseb z enim ali dveh negovalcih. Življenje v teh stanovanjih opisuje naslov -Tako kot doma.

5. Negovalni domovi morajo imeti predpisane standarde in to na način, kot jih določa pravilnik, ki je bil pravkar sprejet.

6. Podpora NVOS: Usposobljeni prostovoljci in tudi svojci, ki živijo ali delajo z dementnimi osebami.

7. Čimprejšnji sprejem zakona o prostovoljstvu: Status prostovoljca je zelo pomemben in mora omogočati določene ugodnosti v vsakdanjem življenju, kakršna je, denimo, nalepka za parkiranje itd. Država mora začeti nagrajevati prostovoljce, saj opravljajo marsikaj, kar bi sicer morala storiti država ali tisti, ki so za to plačani, a tega ne počno.

8. Potrebno je dopolniti standarde in normative tudi za določanje prostorskih pogojev.

9. Določiti je treba vsebine izobraževanja, usposabljanja delavcev in uvajati nove vsebine in metode.

10. Podrobneje je treba določiti vlogo prostovoljcev.

11. Kako zavarovati dostojanstvo in pravice?

12. Zagotoviti je treba sorazmerje v cenah za oskrbo.

13. Naloge ministrstva za delo, družino in socialne zadeve: Ugotovitve raziskave fakultete za socialno delo ter naloge ministrstva za delo, družino in socialne zadeve:

- opraviti pogajanja z zdravstveno zavarovalnico o priznavanju specifičnih potreb stanovalcev z demenco;
- dopolniti standarde in normative socialno varstvenih storitev s predvidenimi delavci, ki bodo delali predvsem na varovanih oddelkih za stanovalce z demenco;
- zagotoviti potrebna investicijska sredstva za prostorsko ureditev oddelkov ali drugih oblik življenja oseb z demenco, za katere se bodo odločili v posameznih zavodih;

- pri snovanju programov za naslednje obdobje je treba upoštevati sodobna spoznanja o delu z dementnimi osebami in skladno s tem načrtovati razvoj na tem področju;
- imenovati je treba projektne svete, ki bo potrjeval projekte posameznih domov in tudi spremljal njihovo uresničevanje;
- sistematično spremljanje in ocenjevanje novih oblik dela z dementnimi osebami (eksperimenti), vključno z analizo stroškov in učinkovitostjo programov, ter zagotoviti potrebna sredstva za to;
- promovirati večjo povezanost in sodelovanje socialno-varstvenega in zdravstvenega strokovnega področja (integrirani model oskrbe oseb z demenco na vseh ravneh);
- pri financiranju gradnje novih domov je treba upoštevati zahteve modernega časa in potrebe zdajšnjih in prihodnjih stanovalcev po višjem bivalnem standardu (manjši domovi, enoposteljne sobe ipd.);
- skupaj s Socialno zbornico Slovenije (in morda tudi zbornico zdravstvene nege) uveljaviti določila etičnega kodeksa delavcev na področju socialnega varstva;
- v razvojnih programih za naslednje plansko obdobje načrtovati usmeritve skrbi za dementne osebe in pri tem upoštevati potrebe po uravnoteženem razvoju institucionalnih in drugih oblik dela (razvoj specializiranih oblik pomoči na domu, stanovanjskih skupin, dnevnih centrov, oskrbnih domov ipd.);
- ker program predvideva tudi razvoj novih poklicev za delo z uporabniki, bi bilo treba razmisliti o novem poklicu za delo z dementnimi osebami. Primeren bi bil naziv varuhinja oseb z demenco ali gospodinja (oba sta se že uveljavila v naši praksi); treba bi bilo razmisliti tudi ustreznem izobraževanju za ta poklic;
- smiselno bi bilo organizirati nacionalno konferenco o delu z dementnimi osebami v socialno-varstvenih zavodih in predstaviti predloge te raziskave.

